När vi började

UNGDOMSMINNEN AF : SVENSKA : FÖRFATTARE.
UTGIFNA AF : SVERIGES : FÖRFATTAREFÖRENING



STOCKHOLM
AKTIEBOLAGET LJUS.

CENTRALTRYCKERIET, STOCKHOLM, 1902.

REDAKTIONSNÄMND:

KARL WARBURG

GUSTAF AF GEIJERSTAM - PER HALLSTRÖM

F. U. WRANGEL.

Förord till den elektroniska utgåvan

Denna bok har digitaliserats av Universitetet i Toronto i nov 2009 och iordningställd för Projekt Runeberg i febr 2012 av Ralph E.

När vi började finns nedladdad på Internet-Arkivet, där den kan läsas såsom en uppslagen bok i färg.

Enhvar, som närmare intresserar sig för lefnadsteckningar af litterära personligheter, vet nogsamt, huru välkommet hvarje självbiografiskt meddelande är, helst om det berör ungdomsdagarna, gryningens tid, den oftast minst kända. Och äfven en större allmänhet önskar gärna ur en författares egen mun höra förtäljas om »de första stegen».

Ur dessa synpunkter tog för något år sedan en tysk författare — K. E. Franzos — initiativ till en samling små självbiografiska uppsatser af kända tyska skriftställare ur äldre och yngre släktled, de där hvar och en skildrade »die Geschichte des Erstlingswerks». En liknande samling — »My first book» — har äfven utkommit i England.

Så väcktes ock inom Sveriges författarförenings styrelse på tal att i år, i stället för en kalenderartad årsbok af mera tillfälligt innehåll, utgifva en samling uppsatser åstadkomna ur en dylik enhetlig synpunkt, och Styrelsen beslöt anmoda ett antal af våra skönlitterära författare — medlemmaraf föreningen — att nedskrifva några sidor om sitt förstlingsverks eller annat ungdomsarbetes tillkomst eller om de stämningar och förhållanden, under hvilka det skapades — med ett ord: historien om *när de började.* Denna anmodan har från de flesta håll mött

vänligt gensvar, och resultatet är den samling som här föreligger.

Bland dem, som tillmötesgått författarföreningens anhållan, må med särskild tacksamhet nämnas dess hedersledamot, *H. M. Konungen,* som under sin rekreationsresa i våras fann tid och tillfälle nedskrifva de sidor, med hvilka föreningen har hedern inleda samlingen, och som härigenom lämnat ett nytt bevis på sitt allkända intresse för vittra idrotter och sin samkänsla med deras utöfvare.

Våra bidragande hafva fattat sin uppgift olika. Under det flere dröjt vid något af sina mera framstående arbeten — det som först slagit igenom — hafva andra skildrat det först *utgifna* arbetets historia och åter andra fäst sig vid barndomens lekfulla lärospån. Hvad härigenom boken mist i enhetlighet torde ersättas genom omväxling.

Bidragen åtföljas af författarnes porträtt; — så vidt möjligt varit från den tid uppsatserna behandla.

* **M**ITT ungdomslif var, såsom man vet, sjömannens. Den tiden var segelfartygens, dem ångan ännu icke hade undanträngt. Utan tvifvel fanns det väl mera verklig poesi i sjölifvet då än nu, åtminstone förekommer det mig så i dag, i det jag blickar omkring två tredjedels sekel tillbaka i tiden. Om jag än icke med full sanning kan säga, att mitt sinne för sång och dikt föddes ute på vågen, så är dock visst att det der fann riklig näring och stark utveckling. Med ungdomlig tjusning omfattande sjölifvet, lyssnade jag hänryckt till böljornas slag emot skären. Med hänförelse bredde jag de hvita vingarna ut öfver ekkölarne ochilade glad öfver det vida hafvet hän emot främmande kuster. Nog fanns der måhända ett drag af vikingalynne i ynglingens själ, hvilket alstrade denna oändliga längtan efter det osedda, okända, som dolde sig under horizontens blånande rand. Jag kan dock säga, att sannerligen icke en enda tanke på mina sednare lefnadsöden ännu då hade fått insteg i min själ, eller sysselsatte mina tankar. Men en varm fosterlandskärlek bodde der. — Och det var äfven han, som sökte sig uttryck i den diktsamling, hvilken är känd under namn af »Svenska Flottans Minnen». Ehuru alla dess särskilda sånger väl tyvärr icke kunna sägas, hvarken till form eller innehåll, vara så originella, som jag då ansåg och numera skulle önskat, så äro de likväl åtminstone sprungna ur en ungdomlig hänförelses friska källåder, och skola, som sådana, törhända äfven af en kritisk efterverld med öfverseende kunna betraktas.

Bland de sånger i denna diktsamling, som jag hoppas må komma att äfven af framtida läsare vinna någon mera *Oscar*innerlig medkänsla, vågar jag törhända räkna: »Östersjön»?

I denna sång sökte ynglingen tolka på en gång sin alltid varma kärlek till hemlandet och Skandinaviens tvenne förenade folk, samt särskildt till det friska sjömannalif, som han så högt älskade, och hvars minnen ännu så gerna hägra qvar för den gamle i hans lefnads höst!

»Öfver djupen, mot höjden», så lyder det enskildta valspråk, hvilket jag alltifrån min ungdomstid åt mig utvalt, och hvars maning jag alltid med tro, kärlek och hopp sökt följa!

Oscar.

MINA FÖRSTA TEATERSTYCKEN.

EN BLICK TILLBAKA.

DET är nu jämnt femtio år sedan jag fick mitt första teaterstycke uppfördt på dåvarande Mindre, numera Dramatiska teatern i Stockholm. Jag hade nyss fyllt mitt tjugufjärde år och var anställd som skådespelare vid Oskar Andersons den tiden mycket ansedda och af honom »öfverinsedda och ledda» sällskap. Vi tillbragte ett par härliga sommarmånader i Helsingborg, där vi nu andra året å rad spelade stora tragedier och rafflande melodramer i den gamla träladan nere vid stranden af Sundet. Spektakler gåfvos endast två à tre gånger i veckan, och aldrig om söndagarna, då Ramlösa med sina baler och sin roulett lockade hela skaror af stadsbor och resande danskar till sina lummiga bokalléer och sina större och mindre nöjeslokaler af olika slag.

Man hade således god tid både att flanera och att syssla med annat arbete, ifall man hade lust för något annat än att latas. Man kunde, om kassan inte var allt för mager, skutta öfver på en söndagstripp till Köpenhamn, eller åtminstone göra en kort visit i Helsingör, dit man for på den gamla hjulångaren »Ophelia», och där »Hamlets graf» vid Marienlyst ju ovillkorligen måste intressera en teatermänniska, om hon också bara plägade »sitta i luckan», sedan hon först spelat Fernando eller Marcellus i den ståtliga introduktionen till det väldiga dramat.

Hvad nu mig själf beträffar, så hade jag just vid den tiden börjat komma till allt klarare insikt om att någon vidare framstående ställning som skådespelare kunde jag icke göra räkning på, och någon så kallad »utilitet» ville jag inte bli, därtill var jag alldeles för ung och för ärelysten. Att endast bli nyttig, när man drömt om att bli stor — bort det! — och låt oss försöka något annat! Jag hade fått klart för mig att min inre och yttre människa lågo i en oupplöslig konflikt med hvarandra: min inre ville kläda sig i toga och gå på kothurn, under det att min oansenliga yttre hänvisade mig till lustspelet eller farsen, där man både kan vara liten och hjulbent utan att det stör effekten. Jag hade visserligen tyckt att jag i värsta fall borde kunnat bli en hjälplig komiker, men den tiden måste man ovillkorligen kunna sjunga kupletter, om man ville vara komiker, — och jag hade hvarken öra eller röst.

Det bästa jag kunde göra, var således att kasta skådespelaryxan i sjön och försöka mig på något annat. Och då föll jag på fullt allvar på den idén, som nog också förut hägrat för mig, att försöka skapa roller åt andra, som voro mera lyckligt lottade än jag. Idén var, som sagdt, inte så alldeles ny; den hade legat och grott i mitt tämligen oordnade hufvud ända sedan jag höll på och rumsterade i andras, och ännu så pass tidigt, som på sommaren 1848 hade jag varit ute på Djurgården hos Fredrik Deland med en treaktare, som jag naturligtvis fick igen med det vänliga rådet att försöka mig på något annat ämne än just detta, hvilket Johan Jolin helt kort förut behandlat i »£n komedi», där han, mycket klokt för resten, lagat i ordning en utmärkt debutroll åt sig själf. Jag har ännu inte glömt den utmärkte komikerns på samma gång godmodiga och sardoniska smålöje när han underrättade mig om efterapningen och på samma gång uppmanade mig att komma igen med något som jag hade uppfunnit själf.

o

Aret därpå hade jag fått min årslånga önskan uppfylld och kommit lill teatern. Det första jag gjorde var då att jag också skref en debutroll åt mig själf, fastän jag likväl var så blygsam att jag nöjde mig med att uppträda som en gammal procen-tare, i stället för en ung familjegosse och älskare; — och detta skedde i den goda staden Uddevalla hösten 1849. Stycket, som var en enda stor svaghetssynd, hette »Hafvets son, eller Den lyckliga lustfärden*, och förtjänade fullt ut den snabba död som kom

det till del från både publikens, kritikens och teaterdirektörens sida.

Men sedan dess hade tre år gått, och jag hade haft tillfälle att göra bekantskap med en annan spellista än den som upptog Gubben i Bergsbygden, Den resande studenten, Slottet Montenero, Den blodiga nunnan och Arrendator Feldkiimmels bröllop. På Oskar Andersons repertoar läste man de kända pjästitlarna: Läkaren, Engelbrekt och hans dalkarlar, Mäster Smith, Världens dom, Hittebarnet, Rika morbror, för att först nämna de svenska, och sedan: Hamlet, Ringaren i Notre Dame, Klostret Castro, Richelieu, Penningen, Elfkullen, Drottning Margaretas sagor, Kung Renés dotter, m. fi. Jag hade öfversatt åtskilligt, läst mycket, sett allt detta från mitt vanliga stamhåll i sufflörluckan, från hvilken man lättare och säkrare än från salongen och kulissen uppfattar både felen och förtjänsterna hos de uppträdande, och djärf som ungdomen är, ansåg jag mig nu tillräckligt mogen för att försöka mig på en verklig komedi, en komedi med karaktärer direkt ur lifvet, med alla tiders aktuella ämne: kärleken och dess konflikter till innehåll, och med en föregifven ond ande som spiritus rector i det halft allvarliga, halft lustiga spelet.

Bland stycken, som förekommo på den Andersonska spellistan, fanns äfven den under denna tid mycket spelade franska komedien: »Hin Ondes memoirer», som öfverallt hvar den gafs slog mycket an på publiken. Jag märkte tydligt att den gamle frestaren var en mycket värdefull bundsförvant,

på bräderna som föreställa världen; det föll mig därför i sinnet att man skulle kunna sätta in honom i en svensk miljö lika väl som i en fransk, och jag hade lika litet skäl att ångra det jag nu gjorde honom till hufvudperson i skepelse af en slags förlorad son, som återkommer till fädernehemmet och ställer till rätta åtskilligt som råkat i olag, som jag sedan fick det när jag många år senare lät honom i »gamle Eriks» folkliga gestalt taga sina nappatag med Smäländingen, och som vanligt blifva lurad. Emellertid tillkom på detta sätt min 3-aktskomedi >:Hin ondes gåfva», och när den väl var färdig och renskrifven, tog jag Gud i hågen, slog in och lackade den väl och vandrade en vacker morgon af med mitt paket till postkontoret, där den gamle postmästaren gaf mig en både förvånad och medlidsam blick, när han såg att paketet var adresseradt till Olof Ulrik Torsslow, Mindre teatern, Stockholm. Och sanningen att säga, var jag inte mindre förvånad själf öfver att jag ändtligen fått mod att våga det djärfva steget, mellan hvilket och den djupaste misströstan jag nu hade sväfvat i öfver en vecka.

När jag kom ifrån posten gick jag gatan fram förbi torget och rätt söderut förbi teatergården och platsen där de gamla badvagnarna stodo utställda på sina platser i det långgrunda vattnet. Jag gick förbi det gamla bryggeriet som den tiden låg tätt utanför staden, och på hvars takås en långbent stork satt och klapprade med näbben, som om han velat säga mig i förbigående att jag begått en dum-

het nyss förut. Jag brydde mig likväl inte vidare om att byta ord med honom, utan fortsatte min gång ut till kyrkogården, där jag slog mig ner på min vanliga plats ett stycke uppe på landhöjden ofvanför, där man hade den vida, härliga utsikten öfver Sundet och danska landet, och där längre norrut Kattegatt öppnade sig med den blånande synranden borta i Q ärran.

Ingen må dock tro att det var i några dödstankar jag satt där! Tvärtom! Aldrig har jag väl känt mig mera lefvande, mera rik och förhoppningsfull än just då. Det finns väl heller icke i hela vårt land en kyrkogård som mindre talar om förgängelse och död än denna, inbäddad som den ligger där i den rikaste vegetation, med den gamla Kärnan därofvanför som intyg om det förflutnas seghet och kraft, och framför sig den stora stråkvägen mellan hafven, på hvilken nutiden spänner sina segel och låter sin ånga förmedla samfärdseln mellan folken. Det är sjudande, rastlöst lif rundt omkring, på land och vatten, i luft och jord, och på grafvarna blomma rosor, surra bin och fladdra fjärilar, som om ingen död funnes till, endast hvila, hvila efter en arbetsdag full af ifver, missräkningar och glädje — allt det som människan behöfver för att lefva ett medvetet lif och slumra in i en välkommen sömn, när arbetsdagen är förbi.-------

Ett par veckor hade gått, då jag en dag kom in till den unge bokhandlaren vid torget, och af honom fick ett bref under den signatur jag upp-

gifvit med adress till Helsingborgs bokhandel. Det var ett stort konvolut och adressen var skrifven med höga, raka bokstäfver i raska färgmättade drag och med några kraftiga slängar vid slutet af orden. Om någonsin ett bref tagits emot med darrande hand, så var det sannerligen detta. Jag stod en lång stund och vägde det i handen, till dess min vän bokhandlaren slutligen kom med ett manande:

»Nå, skall du inte öppna det nu?»

»Jag törs inte», svarade jag, »ty om han säger nej, om han inte vill ha det, hvad ska' jag då göra?»

»Skrifva något annat, som han vill ha .. .», svarade min vän uppmuntrande.

»Det är lätt sagdt, men tror du också att det är så lält gjordt? Nej, då är det så godt att jag kastar pennan i sjön och mig själf efter. Ty, ser du, det här har jag byggt på, och om nu hela byggnaden ramlar?»

»Så kan du väl använda materialierna till ett nytt bygge! För resten är du dum nu, ty om han inte ville ha det, så hade han väl helt enkelt skickat igen det, i stället för att skrifva ett bref, och det till på köpet ett bref som är långt, att döma efter storleken på konvolutet.»

Medan han talade räckte han mig en knif, och innan han slutat hade jag öppnat konvolutet och tagit ut brefvet, som bestod af tre stora, tätskrifna sidor, dem vi gemensamt läste inne i den lilla bodkammaren innanför boklådan, sedan vi först öfver-tygat oss om att under de sista raderna stod nam-

net Olof Ulrik Torsslow med stora bokstäfver, lika bestämda och karaktärsfulla som namnets bärare var både som konstnär och människa.

Brefvet började med: »Min herre!?» försedt med ett utrops- och ett frågetecken, hvilket gaf mig mycket att tänka på, och på hvilket jag fick förklaringen något längre ned på första sidan. Därpå fortsatte det med: »Jag har mottagit ert opus och läst det med all uppmärksamhet och rätt mycket nöje — ibland! Men jag vill så godt först som sist säga er, att i dess nuvarande skick kan jag icke uppföra det, och jag kan ju icke veta om ni vill omarbeta det efter de intentioner jag möjligen skulle kunna meddela er. Men först några ord till förklaring af min tveksamma öfverskrift. Misstar jag mig, eller skulle ni egentligen inte vara — ett fruntimmer?»

Här slog min vän bokhandlaren till ett gapskratt, och jag var nära att göra honom sällskap, då likväl den manliga stoltheten tog försteget och jag förargad utbrast:

»Hvarför i all världen tror han att jag inte är en karl?»

»Du kan ju läsa vidare, så får du väl se!» sade min vän och försökte se allvarsam ut.

Förargelsen började gifva vika för nyfikenheten och jag fortsatte läsningen:

»Jag skall helt ärligt säga er skälet hvarför jag misstänker er att tillhöra den hälft af människosläktet som pessimisterna kalla den svagare, och optimisterna den bättre, men som jag både af öfver-

tygelse och artighet helst vill kalla: 'den skönare'. Det finns i er skildring af kärleken och äktenskapet mer än ett drag som tyder på kvinnlig uppfattning, och så är det en sak som mer än allt annat kommit mig på den tanken att ni är ett fruntimmer, och det är att 'Hin ondes gåfva är — en spegel. Är ni nu fruntimmer, så blir ni kanske ond för att jag påpekar en liten svaghet, är ni det inte, så blir ni det måhända därför att jag frånkänner er fyndighet, men i båda fallen säger jag 'sans rancune', och öfvergår nu till mina anmärkningar om stycket.»

Dessa voro både många och skarpa, men de voro skrifna med en sakkännedom, en erfarenhet om lifvet och ett konstförstånd som jag tror att man skulle få leta länge efter hos en nutidens teaterdirektör. Och på samma gång som svagheterna framhöllos, andades det hela ett intresse för stycket och en vänlighet mot nybörjaren, som inte kunde annat än förtaga den beska smaken af påvisandet utaf misstagen och framhållandet af otympligheterna. Brefvet slutade med följande ord: »Vill ni nu skrifva mig till och gifva er till känna, så skall jag återsända er stycket med de randanmärkningar jag anser påkallade, och vill ni sedan underkasta det en grundlig omarbetning så lofvar jag er att uppföra ert stycke i höst med den bästa rollbesättning vi kunna åstadkomma. Anser ni er däremot alltför färdig och fullfjädrad för att behöfva lyssna till några anmärkningar, så kan ni ju sända ert opus till någon annan teater där ni inte behöfver frukta någon preven-

tiv kritik, utan får nöja er med efterhandskritiken, som antagligen icke torde bli mildare.»

Jag skref naturligtvis genast ett bref, hvaruti jag förklarade mig på det högsta tacksam både för loforden och

kritiken, samt bad att så fort som möjligt få igen mitt manuskript med de gjorda randanmärkningarna, hvilka jag lofvade att följa så samvetsgrant jag kunde, såvidt de nämligen icke rörde styckets grundidé, hvilken jag på inga villkor ville afvika ifrån. I allt däremot som rörde dialogen och i fråga om de nödvändiga strykningarna lofvade jag alt rätta mig efter den censor, hvars stora erfarenhet både som skådespelare och författare jag väl kände och hyste den största aktning och uppriktigaste beundran för. Och för att inte vidare något tvifvel om mitt rätta kön skulle uppstå, skref jag ut hela mitt namn och under namnet: skådespelare vid det Andersonska sällskapet. En vecka därefter hade jag stycket tillbaka och att jag med ängslig spänning öppnade det stora, runda paketet, kan man lätt tänka sig. Jag fick det sändt till mig på eftermiddagen och efter slutadt spektakel skyndade jag mig hem och tillbragte halfva natten med att läsa det.

Jag skulle ljuga om jag sade att det var med oblandad glädje jag slutade min läsning. Den unga författarfåfängan hade fått knuff på knuff af hvarje kråka i marginalen, och emellan småknuffarna riktiga jättar till sådana, hvar gång kråkan sträckte ut sig som en slingrande orm utefter hela sidan, där dialogen hade blifvit för bred och för långrandig.16

Men lyckligtvis fanns det också hela sidor utan dessa små kraxande olycksfåglar, och då steg modet igen och jag tyckte det var härligt att lefva. När jag gått igenom hela mitt opus, låg emellan de båda sista bladen ett löst sådant, på hvilket jag med en outsäglig lättnad läste följande rader:

»Ja, nu har jag utfört mitt censorsvärf, och här ett par ord till soulagement för den smärta jag antagligen tillfogat er. Pröfva själf mina anmärkningars befogenhet, iakttag dem ni finner grundade och bry er inte om de öfriga. Det är ju ni som skrifvit stycket och inte jag. Jag har sett med skåde-spelarögon, och de äro inte alltid de säkraste när det gäller ett dramas öde på scenen. Ett råd vill jag dock gifva er, ett råd som jag särskildt ber er tänka på: skrif om stycket från början till slut, om ni ändrar det eller ej; det har nu legat borta tillräckligt länge för att ni då själf skall kunna se felen och rätta dem, antingen ni följer mina anvisningar eller icke. Tro mig, det finns ingenting bättre än att vara sin egen renskrifvare; om också inte pictu-ren blir så mönstergill, så vinner arbetet därpå. Insänd sedan stycket till mig före den 1 september så få vi vidare se hvad därvid kan åtgöras!» —

Jag följde rådet och jag har sedan gjort det i hela mitt lif. Det är visserligen sant att man på det sättet förstör en hel mängd papper, men man undviker också en hel mängd fel och självkritiken uppöfvas.

Jag omarbetade stycket, sände ånyo upp det till Stockholm och fick det antaget till spelning vid

Mindre teatern. Detta stärkte mig ännu mer i mitt förut redan fattade beslut att lämna teatern och ägna mig uteslutande at författarskapet. Genom vänlig öfverenskommelse blef jag ledig från Oskar Anderson den 1 oktober samma år och skildes från honom och de gamla kamraterna i Norrköping, hvarifrån jag begaf mig upp till Stockholm, där jag nu skulle riktigt få guld och gröna skogar att handskas med och att moja mig uti.

Men det blef inte alldeles så som jag drömde om! *Hin ondes gåfva» gick nog öfver scenen i november och fick ett förträffligt utförande, men den gick ändå inte mera än 7 gånger, och det fastän kritiken var vänlig nog och fast hufvudrollerna utfördes af Torsslow själf, af Edvard Swartz och Gustaf Kinmanson, samt de båda flickorna Torsslow, Valborg och Helfrid. Att stanna kvar i Stockholm och lefva där som författare var således lättare sagdt än gjordt, och när därför Pierre Deland erbjöd mig ett engagement hos sig och jag därigenom hade utsikt att komma tillbaka till hufvudstaden på våren, så antog jag detta och reste på diligens till Uppsala, där han spelade under julen och nyåret, hvarefter han for till Örebro och Karlstad, samt sedan till Norrköping och Nyköping, hvarifrån vi med första ångbåt i självfva vårbräckningen gingo yttre vägen till Stockholm. I förbigående sagdt, en härlig färd under strålande sol och genom smältande isband, från hvilka skaror af knipor, alfågel och ejdrar höjde sig med klapprande vingslag när

ångbåten närmade sig och skar igenom isen med det klingande ljudet af en skarpslipad såg.

Emellertid hade jag under vinterns lopp fått ännu tvenne stycken: »Min vän löjtnanten» och »När man inte har pengar» antagna och gifna på Mindre teatern. Jag tyckte själf att de voro svagare än det första, men det hindrade inte att de gingo bättre, kanske mest därför att de voro gladare, och att Georg Norrby spelade hufvudrollerna i båda.

Vi lefde då i borddansens och andebultningar-nas hysteriska tid, och hvad var naturligare än att jag, som inte trodde på någondera, skref ihop ett litet skämt med båda två, kallade det »Ett bord som dansar», och hade den glädjen att se det gå öfver den gamla Djurgårdsladans tiljor mer än tjugufem gånger för fulla hus, under det att ett annat stycke med titeln »Och ändå rör det sig» endast gick öfver Humlegårdsteaterns scen några få gånger. Den största förtjänsten af framgången hade dock Pierre Deland själf, som med oefterhärmlig vis comica spelade en gammal borddanstokig ämbetsman på ett oöfverträffligt sätt.

När sedan på eftersommaren en ledighet yppade sig vid Mindre teaterns på lott spelande sällskap, sökte jag och fick den, medföljde det Torsslowska sällskapet till Karlstad och Göteborg, samt tillbaka till Stockholm, där jag tillbragte min sista vinter som skådespelare, för att, när teatern sedan öfvertogs af Edvard Stjernström, på fullt allvar försöka slå mig fram som författare. Det var under denna vinter som jag skref och fick uppförd »En modärn*pension»,* en komedi i fyra akter, som helt hastigt försvann från scenen, och hvilken för mig egentligen hade sin stora betydelse som förstudie till *»Blommor i drifbänk»,* med hvilken jag några år senare slog igenom på Kongl. teatern.

Ja, där är nu historien om mina första teaterstycken, och om den stora tacksamhetsskuld i hvilken jag står till den stränge och dock så välvillige bedömaren af nybörjarens försök, den store skådespelaren och den mångsidigt bildade konstnären på mer än ett område, Olof Ulrik Torsslow. Vi hafva haft många teaterledare som varit lyckligare än han; jag vågar påstå att vi haft få som bättre förtjänat att vara det.

Frans Hedberg.

*

SENSITIVAN.

EN TIDNINGSKVINNOHISTORIA.

DET första? Ja, det var nog det osagda likaså väl som det osagda än i dag för mig är det första. Men det första skrifna! Ja, hvarför inte berätta den lilla episoden så anspråkslös, men så värmande att minnas . . .

Hernösand är en stad med charme öfver sig. Den äger hafvets charme, bergens charme, de ljusa nätternas charme, blommornas charme och det rogifvande vintermörkrets charme.

Dessutom äger den — eller åtminstone ägde den för mig äfven människornas charme . . .

Det mest underbara af allt var likväl vårt eget stora hvita boningshus vid stora torget, med brutet tak och en sagovind i hvars fyra hemlighetsfulla kontor bodde spöken, förtjusande spöken med snöhvita händer och vana att spela harpa — mystik och allt sådant, som tillhör ett fantasirikt barnsSKXSITIVAX.

lyckomöjligheter. Emellertid måtte något ha fattats i den Hernösandska charmen, efter såväl jag som min enda syster skickades till Stockholm för att där dels konfirmeras och dels taga fortsättningslektioner i musik och språk. Min syster anmäldes hos den då på ryktets vingar hvilande Van Boom; jag däremot hos Behrns, storhet numro

två, men blef snöp-ligen afvisad såsom en alltför originell notläserska — var det kanske sagovinden som hämnade sig? — och hamnade hos storhet numro tre, som verkligen lyckades öfvertyga mig om att noter voro af åtminstone en viss vikt vid pianospel, en åsikt, som Hernösands duktiga lärare aldrig lyckats bibringa mig. I tre vintrar å rad stannade min syster borta, jag i två, och när vi kommo tillbaka uppsökte vi våra egna lifsstigar .. . För mig blef Hernösand med sin glittrande gördel af vatten, sina krokiga gator och mjuka ro af vida mer lifsinnehåll än Stockholm med dess brännande opersonlighet ... Min syster däremot tyckte hastigt nog, att stugan blef för trång, och började slå ut stora planer i sitt klara, af inga drömmar eller stämningar tyngda hufvud. Första vingslaget förde med sig en sycirkel med högläsning, och vet jag ej hur många fattiga små människopuppor, som det året till julen af de flitiga flickhänderna bekläddes med 'vingar' .. . Därpå kom den stora genismällen. »Det skulle gifvas ut en tidning, diktad af flickor, skrifven af flickor och köpmöjlig endast för flickor. Den något obekväma formen »det skall gifvas ut* utbyttes dock mycket snart mot »jag skall gifva ut», men efter ännu en tids allvarligt betänkande90

fastslogs formeln till »vi skola gifva ut» ... .Med-redaktrisen, minst lika intelligent som min syster, ehuru hon aldrig sett Stockholm, var snart blifven eld och lågor, äfven hon, och så startades företaget någon gång i midten af sextiotalet. Dess värre måste jag i detta viktiga fall, likaså väl som i många andra, fruktar jag, blifva sväfvande i mina uppgifter, efter jag icke äger tillgång till »källskriften» och minnet, efter en sådan massa af år, icke kan vara fullt träffsäkert. Men lyckligtvis tillhör händelsen icke historien.

Hvad jag säkert minns är, att prenumeranternas antal rörde sig mellan sexton och tjugu, att tidningens exemplar handskrefvos samt utdelades hvarje torsdag, ty så ofta slog »Sensitivan» ut sina blyga hjärtblad. Hvarje i Hernösand född kvinna inbjöds som medarbetare — naturligtvis utan ens den svagaste tanke på honorar — efter redaktri-serna icke utan skäl anságo, att ju större växling af 'andar' ju större hopp om framgång. Såvidt jag minns, blef jag aldrig tillfrågad hvarken vid skapelsehistorien eller vid kristningen ... än mindre blef jag ombedd att taga plats och säte i redaktionen . .. Men fann jag allt detta vara så naturligt, att det gifver mig skäl tro, det mina kvalifikationer som tidningskvinna, om jag har några, då ännu helt slumrade under kälen.

Min fars inre rum blef en idealisk »byrå», tack vare sina tunga mahognymöbler, allvarliga gröna ripsgardiner, Schillers och Göthes byster på chifTo-niern och ett stort bokskåp, hvars innehåll var, om icke storartadt, dock godt. Å, du sjuttonårigaSENSITIVAN.

eller sextonåriga redaktion, hur väl jag minns dig! Min syster, mörk som en spanjorska, trädande sin rosiga, blonda medredaktris till mötes, alltid med händerna fulla af bidrag ty, under! Hernösands kvinnovärld hade visat sig vara i hög grad både poetiskt begåfvad och intresserad; bidrag fullkomligt rägnade. I synnerhet var det en viss Rebecka, som i spydighet och lätt versform nästan kunde mäta sig med Sehlstedt. Ett stort bord af gammal träsort slogs upp, papper och pennor lades fram, och så lutade sig det mörka och det ljusa hufvudet öfver de utbredda bladen till allvarliga tankeutbyten, eller också hörde man endast pennornas jämna raspande. Alla prenumerationsmedel skulle användas till en lysande fest för prenumeranter, medarbetare, kända och okända, ja, till och med de renskrifvande krafterna skulle ihågkommas. Hvilken tidning på jorden kan ens i våra 'lockande' tider visa upp maken till storsinnad generositet?

Nu ändtligen börjar jag skymta mig själf i all min obetydlighet .. . Som sagdt, poesifacken voro »svällande»; min syster skref fosterländska oden på hexameter — knagglig! — allvarliga »vetenskapligheter» ... Ja, Gud vet hvad hon inte skref. Med-redaktrisens styrka låg i små pigga kåserier med lokalfärg. En gång liknade hon oss »alla vi flickor, som umgingos» med blommor och fingo vi då alla vår lilla spetsiga etikett nedstucken i mullen bredvid oss. De andras täcka öknamn har jag glömt; men mitt eget minns jag. Jag liknades vid en blåsippa, därför att jag så käckt arbetade mig upp mot24

solljuset. Detta ansåg jag vara kolossalt spetsigt! Ja, allt fanns utom prosa under strecket — denna fattades kroniskt, och hvad det vill säga vet hvarje verklig redaktör. Här kunde man icke heller hjälpa sig fram genom lysande öfversättningar ur lysande engelska magazines — eller något sådant där yrkesmässigt praktiskt. — Nej, original måste det vara ... Slutligen en dag frågade min syster — antagligen med redaktörknifven på strupen: »Du kan väl skrifva en följetong, Alfhild?»

»Jaa då», svarade jag, till synbar lättnad och möjligen häpnad.

Såvidt jag minns rätt, erfor jag icke en sekunds tvifvel om att det icke var precis lika lätt att skrifva en följetong som att läsa en; men hade någon sagt mig att detta var att författa, då hade jag med glödande harm opponerat mig.

Författa! Detta stora, härliga, ofattliga, som kom mig att med vördnad betrakta till och med stadens snedaxlade bokbindare, »undermannen», som fick lefva sitt lif bland böcker, böcker, lifvets sötma och sol och min eviga längtans eviga mål . . . Naturligtvis föll det mig icke in att något, som var så lätt att göra, kunde behöfva »arbetas på». Nej, bort det! Direkt in i tidningens spalter flödade »Aixa, eller det bortröfvade barnet». Jag har sedermera från fullt trovärdigt håll hört att berättelsen lär vara något rysligt, och därom är jag lifligt öfvertygad. Det enda jag minns af historien är, att den skolmamsell, från hvilken den olyckligt misshandlade Aixa rymmer, flaxar öfver torget i en gräsgrön*Alfhild Martin 1865. 2 A*

klänning. Min syster opponerade sig kraftigt mot den gräsgröna kulören, antagligen tyckte hon den vara alltför upplysande för historiens anda, men jag svarade, att fick inte klänningen vara gräsgrön, kunde jag inte skrifva alls, ty jag hade sett henne flaxa just gräsgrön. Sedan skref jag visst en saga, som hette »djupets skatter». Den handlade, tror jag, om olika arter af pärlor, som uppstå genom olika arter af människotårar . .. Men när det gäller mina sagor, står jag på en mycket sviktande grund: jag var nämligen så fylld af dylika, att det ej är möjligt minnas hvilka af dem, som voro nog lyckliga få sola sig i Sensitivans blida ljus. Men slutrepliken, hvar den nu befinner sig, minns jag än i dag, så vacker tyckte jag den var! »Och dagens drottning, den strålande solen, skakade ur sin gyllene mantel sina barn, de gyllene solstrålarna, som begärligt uppsögo de glittrande daggdropparna och ...» Ja, hvad de gjorde mer, vet ingen — åtminstone vet inte jag det längre. En annan saga, som jag också drömde färdig, blef däremot icke antagen, efter min syster ansåg den alltför litet lokalpatriotisk. Den handlade också om tårar, som blefvo pärlor ... Men nu var det Näcken som grät af sorg öfver alla de sågar, eller var det ångbåtar — som oroade älfvens frid. Behöfver det nämnas, att stadens herrar slogo som hökar efter vår stackars darrande lilla Sensitiva. Hur många gånger ilade jag icke genom de smala, älskade gatorna för att hos någon prenumerant aflämna ett mycket sällan fullkomligt plumpfritt exemplar!

Vår enda manliga medarbetare, en renskrifvande femte-klassist med evig snufva, var nämligen en öfverbevisad förrädare. Han förrådde vårt barn för knäckar, för punsch, för cigarrer, för bakelser, ja, till och med för hafregrynsgröt, hvilket förklarar gåtan att »man» kände veckans nummer redan innan dess svarta innehåll hunnit fullt torka.

När femte-klassisten efter en skarp skrapa, något förmildrad af en tolfskilling, väl blifvit afsatt, dröjde det åtminstone ett par dagar innan »man» hade läst tidningen. Huru de någonsin kunde komma åt vårt blads fridlysta sidor, begrep ingen enda af flickorna då. Kanske ha de bättre reda på orsaken nu!

Så kom till sist min nästan verkliga glansdag. Jag fick skrifva en pamflett med pennan doppad i min egen svällande gallblåsa och samtidigt kämpa för en stor sak. Bättre förspändt än så kan väl ingen pamflettskrifvare ha det — men här behöfs en ingress. Berusade af känslan att känna oss så säkert stå på våra små flickfötter, beslöto

vi göra ännu en landvinning: vi skulle ställa till ett slädparti bara oss flickor emellan. Försiktigtvis fattades dock icke beslutet, förrän herrarnas ofattliga sömnsjuka (det året) tycktes obotlig. Icke ett ord hade de talat om vinterns fastslagna slädparti, fast vi hade haft före i nära sju månader! ... Med acklamation fattade vi beslutet och vi utförde det con amore. Alla flickor, hvilkas pappor hade hästar, blefvo kavaljerer — alla de andra damer — och så, en strålande middagsstund, svängde ett par och tjuguSENSITIVAN.

slädar packade med rosenknoppar — ingen af oss var öfver tonåren — upp på stora torget ... Rent fruktansvärdt käck åkte jag i spetsen i en liten kokett utstyrd kappsläde förspänd med ett af de dygdiga, fromma djur, som heta ölänningar. Den här ölänningen hade, äfven han, små vanor: bland annat tyckte han inte om att bli körd af ett par flickhänder. Han vände sig om, skelade och så, pang, hufvudet i bringan och jag på hufvudet i närmaste drifva ... Ja, aldrig har en ståtligare början fått ett snöpligare slut .. . Det var då 'han-han', flegmatisk, sarkastisk och hvit, trädde fram, lyfte upp min fallna storhet och försmädligt frågade: »Hur gick det nu med den mycket lilla näsan!» »Mycket lilla!» Var det möjligt för en något så när normal femtonåring tåla en sådan usel osanning! Därtill kom att, medan vi »stodo på torget», hade en gammal försupen soldat, som hette Fält, nödtorftigt uppsnyggad, gått från släde till släde och sjungit en nidvisa till ett halfaln långt positiv — ostämdt metervis ... en visa diktad af »man».

»Man» kände sig sårade ända in i sina snöhvita själars innersta djup. »Man» hade just kommit öfverens om att det vore skäl begagna sig af det sista föret — hvarför just af det sista! — när vi — hemska mara — jag hoppas det inte stod maror! — hissat emancipationens anskrämliga fana — och etc. »Man» var förtviflad öfver oss .. . »man» var förkrossad öfver oss ...»

Kvick och rolig lär visan ha varit ... i hvad fall som helst kunde vi icke lämna den utan afse-28

ende. Fält surrade ju som en humla i ett tennstop och herrarna hade ifrån en hög bodtrappa iakttagit deras snilleverks verkan på våra rosiga, ehuru nu, det fruktar jag, något upprörda ansikten.

Det blef extra redaktionssammanträde med prenumeranter. Alla ville yxan skulle gå, men ingen ville hålla i skaftet. Endast jag, som brann af dubbel hämndlust, vågade slå till. Den mycket lilla hm! »En skalbaggiad», så hette mitt mästerverk, och får jag i allra största ödmjukhet konstatera, att satiren gjorde en kolossal lycka icke allenast bland oss flickor utan också bland de skyldiga själfva. Till och med 'han-han' erkände, att dikten inte var så dum för att stå i . .. Resten af talet låter jag endast ana .. .

Dess värre minnes jag Skalbaggiaden endast i stora drag ... I Hernösand funnos inte längre några fjärilar; blommorna suckade af ovilja öfver de klumpiga skalbaggar, som intagit fjärilarnas plats, och som så ifrigt drucko dagg och åto honung hos fader Humla, att de till sist icke orkade lyfta sig högre än till en tarflig bodtrappa ... Ja, något sådant var det visst .. . Sensitivan lefde ett år under glädje, glam och fjäderlätta bekymmer, men dog skamligt ihjälskrämd af en usel Gråsparf: »herrarnas egen tidning», utgifven af den näsvise och af en glad sångare, som sedermera afslöjade sig som den blixtrande Rebecka . .. Många år senare fingo vi höra, att Gråsparfven aldrig flugit ut i mer än detta enda exemplar, som, skickligt tappadt ur en viss någons ficka, så fullkomligt duperade oss. Men hvem afSENSITIVAN.

oss förmådde på den tiden räkna ut ett sådant raffineradt dubbelspel!

Lefva i konkurrensens kalla skymning ville icke Sensitivan göra, då slöt hon hellre sina blad för alltid ... Så skedde.

Och festen; blef den af?

Ja, i löfklädda skrindor samlades redaktriser, prenumeranter med flera »ärligt berättigade», men när nästan alla

stadens unga män uppträdde med pretention på att få följa med såsom Sara, Anni, Götilda, blef det uppror i den unga flickhären. Endast Rebecka, som kunde styrka sina anspråk, och den ljuse näsvise, som ock bevisade sig vara ett redaktionens älsklingsbarn, hvars »glänsande begåfning» emottagit det mest ampla erkännande i breflådan . .. blefvo satta under redaktionsdebatt.

Som likväl ingen glänsande begåfning på jorden kunde förvandla de två brottslingarna till flickor, slöts striden på så sätt, att de fingo följa med — eller åtminstone komma efter såsom våra förklädens inbjudna gäster. Sensitivans begrafning firades under knoppande hängbjörkars graciösa slingor, i en blomsterbacke och vid dignande bord. Tal höllos många — både allvarliga och glada — »likstolen» dracks i skummande champagne. På de två redak-trisernas fingrar glänste minnesringar, och är jag öfvertygad om att i deras ögon äfven glänste tårar. Det var solstänk öfver gräset, solstänk öfver himlen och solstänk i sinnena ... ja, kanske mer än stänk; där var nog fullt strålande solsken, ty festen blef förtjusande .. .Sedan dess har lifvet rullat sitt hjul, våldsamt nog öfver många af de då närvarande. Löften hafva kanske inte infriats, lefvandets omformning har gjort lätta steg tunga och förvandlat dag till natt. Sensitivan är glömd för längesedan!

Men nu har hon åter slagit ut sina hjärteblad, slagit ut dem i minnets milda rosenröda vackra dager . . . hur många tidningsföretag bära i sig slik uppståndels-saf . . .?

Men så lefde och dog hon också utan täflan vår blyga anspråkslösa men så älskade Sensitiva.

Alfhild Agrell.

*

MINA TRE DEBUTER.

LIKSOM journalisten i allmänhet under sitt skiftande och splittrade arbete har svårt för att samla sina krafter, dessa må nu vara huru begränsade som helst, till något litterärt verk, som ens han själf vill erkänna såsom särskildt representativt, så har ock jag en smula svårt för att utpeka det »debutarbete», jag med specielt intresse erinrar mig.

Saken är den, att jag har debuterat i — *tre* repriser och ingen af dem betecknas hvarken af min första dag på tidningsbyrån eller af min första bok.

Det var i min grönaste ungdom, innan skollärare och folkhögskoleelever ännu börjat skrifva bygdekorrespondenser, medan det ännu betraktades såsom ett bevis på en tidningsredaktions välvilja, när den införde lämnade notiser, och då det i enklare bygder ännu hände, att en uppretad landtman erbjöd redaktören en gås eller en fårkropp för attpå en half spalt få »säga rena sanningen» om en otreflig granne. Med ett ord, denna lyckliga, naiva tid, då den, som skrifvit något, hvilket han lyckats få tryckt, betraktades med en viss häpnad i min älskade fosterbygd, så där till hälften med respekt och till hälften med ogillande misstro.

Just då kallade vår Herre till sig en gammal snäll provincialmedicus i Växiö, som var Abraham Rundbäcks svärfader och tre gånger botat mig för mera vanliga barnkrämpor. Jag greps af rörelse, skref ett sorgekväde, förbluffades själf öfver dess vemodiga fägring och skickade in det till en af stadens tidningar med brinnande bön om dess offentliggörande.

Jag hade på tidningen i fråga trott mig märka, att den, med billigt beaktande af den vackra tanken att »grafven allt försonar», var särskildt skonsam mot insända diktalster i händelse poesiens genius kretsat omkring en bår. Själf har jag senare såsom redaktör följt samma humana princip och funnit mig väl däraf. Man har ju alltid prenumeranter bland de sörjande.

Ehuru jag sålunda icke var alldeles utan hopp, motsåg jag likväl »nästa nummer» med en bäfvande blandning af fruktan och ärelystnad, mot hvilken en vasahungrig drätselkammarledamots hjärtklappning den 1 december torde

vara en barnlek.

Grafkvädet kom in med fyra smärre förbättringar af den gamle afskedade infanterikapten, som då redigerade den tidningen! Ännu förstår jag ej att icke mitt hjärta brast af glädje och stolthetdenna första gång i lifvet, då jag fick se mina tankar i tryck. Det var afton, då postväskan kom till vårt landtliga hem. Först läste jag mitt mästerverk ett par hundra gånger vid den gemensamma familjelampan och sedan smög jag tidningsnumret med mig i bädden, för att tända ljus och förfriska mig med min sorgsna utgjutelse, då ärans tyngd kom mig att vakna under natten.

Under ett par veckors tid utvecklade jag sedan en betydande fintlighet vid att i grannfamiljerna föra kvädet på tal samt så osökt och blygsamt som möjligt afslöja min anonymitet.

Ja, denna första debut skänkte mig stor och oblandad glädje och jag unnar innerligt nybörjande skaldebröder någonting liknande; men parnassen har visst blifvit knaggligare nu och något gör det ju äfven, från hvilket hörn man äntrar den. Från en griftegård i Småland torde risken kanske ännu ej vara så oerhörd.

Min andra debut — den skedde såsom politisk skriftställare — kan jag däremot än i dag inte tänka på utan en inre rysning. Jag hade redan en tid varit ordinarie tidningsman, den yngste på byrån, hade icke utan framgång behandlat basarer, stadsfullmäktige, eldsvådor och andra samhällsolyckor, skref många spalter hvarje vecka och log medlidsamt vid erinran om det barndomsnöje, jag haft af att första gången se mina tankar i tryck. I politiken var jag urstyft konservativ, värre än nu, men hade just inte mycket yttrat mig i tidningen ännu på det området.

Då tog det gamla äldsta landtmannapartiet sig det orådet före, att i en fråga besluta tvärtemot åsikterna hos mig, min redaktion, första kammaren, underhusets »intelligens» och det andra välsinnade folket i landet. Mina äldre kamrater hade förfall och näpsten hvilade i mina händer. Den blef fruktansvärd. Jag begriper icke ännu att sagda politiska parti i oförändrad form kunde existera flera år efter denna förskräckliga afbasning. Ett faktum är att det gjorde det.

På förmiddagen efter den morgon, då jag sålunda låtit mina örnar flyga i dittills af dem tämligen obefarna rymder, satt jag vid mitt skrifbord och planlade fullföljandet af den seger, hvarpå jag icke tviflade. Då inträdde å byrån en äldre, högt värderad och välvillig vän och komplimenterade mig varmt för artikeln. Jag försökte se anspråkslös ut, mumlande något om att hvarje samhällsbevarande fosterlandsvän ju lätt kunnat göra ungefär detsamma, som jag, men att om ingen annan var till hands, skulle jag då visst aldrig draga mig undan.

Den erfarne vännen hostade menande och hade tydligen något på hjärtat. Slutligen kröp det fram:

— Det enda, jag inte riktigt förstår, är när du i de sista raderna hotar med utgången af den blifvande gemensamma voteringen i ämnet. Nog vet du väl att detta icke är någon sådan ren bevillningsfråga, som grundlagsenligt ens kan bli föremål för gemensam votering?

Jag låtsade leta efter någonting i papperskorgen, bytte om samtalsämne och använde hufvudsakligast smågatorna för mina promenader de närmaste dagarna.

Efter några år började jag ge ut böcker. Jag kan just inte säga att jag erfor några särskildt underbara känslor, då min första bok låg framför mig på bordet eller glodde på mig genom rutan, när jag gick förbi bokhandelsfönstren. Om dess åstadkommande i den för mig nya formen är ännu mindre att säga. Det hade skett litet då och litet då och sammanföll alldeles med mitt vanliga arbete, enär alltsammans stått förut i »Smålandsposten» liksom hela innehållet i flera af de följande böckerna.

Det var barndoms- och ungdomsminnen från min mångåriga vistelse midt ibland kärnan af svensk landtbefolkning i urgammal, litet afsides från de största allfarsvägarna liggande bygd, blandade samman med dagens kaleidoskopiska företeelser och tecknade med hvad som kunde finnas kvar i botten på bläckhornet efter det slitande dagsarbetet i en nyhetstidnings tjänst. Där fanns intet, som gjorde anspråk på att anses såsom mast på ens den allra lilla minsta skuta med nya färger i toppen, bara några små tändstickor, samlade hop här och där hvar jag dragit fram.

Jag hade dock nöjet se att de tände.

Äfven skref jag ett par längre noveller eller, om man så vill, romanungar. Men det var först på våren 1892, som ett längre samtal med envälmenande filantropkvinna föranledde form och gestalt åt tankar, som jag länge burit på och nu försökte framlägga i den samma år utgifna boken »Jonas Durmans testamente». Att jag där icke lyckats få fram mer än en bråkdel af hvad jag velat, är en nedslående erfarendet, som jag helt visst delar med rätt många oändligt högre stående bröder i Apollo. Men då dessa mina tankar legat och slumrat hos mig ända från den första ungdomens sträfsamma år i praktiskt arbete och då de höra till dem, hvilka ännu oftast återkomma, när under relativ hvila de egoistiska intressena emellanåt maka åt sig, betraktar jag mitt nämnda arbete såsom mitt mest osjälfviska, såsom tillkommet i ärligare öfvertygelse att verkligen ha något att säga, än något af hvad jag annars skrifvit *utanför* min tidnings spalter.

Sedan den tiden har jag ännu långt mera än förut, ej minst vid jämförelse mellan svenska och utländska förhållanden, styrkts i min öfvertygelse om att vår svenska medelklass och äfven högre ställda hem, där välburgenhetens sken endast upprätthålles under mycket bekymmer och hård försakelse, måste villigare än hittills lyssna till de direkt närande yrkenas nödrop efter intelligenta och kunniga arbetskrafter.

Att från etisk eller poetisk ståndpunkt predika Rousseauism för det nutida släkte, hvars excellens- och vaktmästarsöner i latinläroverken lika ifrigt ordna sig för den stora kön till statsämbetena, vore ju tämligen dåraktigt. Men vi måste få ögonen upp för att denna kö nu blifvit så lång, att dessyttersta hinna digna under trötthet, studieskulder och svält innan de hinna fram till första matstället.

Jag hör själf till dem, som ansetts till en viss grad haft lyckan med sig; men huru tätt har jag icke under andligt arbete, på hvars uppskattning jag tviflat lika ofta som på dess ideella resultat, med afund tänkt på dem, som under dagen lyssnat till hammarens slag å städet eller klapperstenens rassel mot plogen! *De* behöfva icke tvifla på att de gagnat med sitt dagsverk när de gå till hvila på aftonen.

Och nog skall fosterlandet hitta de andens utvalda, det behöfver för sin högre ideella kultur, äfven om trängseln blir mindre omkring de lärda skolornas katedrar.

Här vissna för många jungfrur utan hopp om egna hem och här vegetera för många män utan annat synbart lifsmål än att slita samman de slantar, de behöfva för att vegetera i — ensamhet.

Det var dessa tankar, som — ännu innan egnahemsrörelsen till underklassens hjälp hos oss tagit fart — kommo mig att äfven bland något högre samhällslager i »Jonas Durmans testamente» höja ett anspråkslöst maningsrop: »Vändom åter till naturen!»

Sigurd.

*

»HÖSTSTORMAR.»

MIN första ungdomstid hade förgått, utan att jag gjort några nämnvärda vittra försök. Jag skref visserligen vers, men dessa voro icke af högre litterär rang än de alster, fantasirika och känsliga unga människor vanligen pläga producera i stunder af längtan och melankoli. Först sedan jag hunnit in på tjugutalet började jag skrifva små prosabitar, dels sagor, dels teckningar ur verkligheten, som jag genom en släktings välvilliga förmedling fick intagna i Familje-journalen. Och när jag så märkte att mina försök lyckades, skref jag flera noveller med olika ämnen, och slutligen en lång roman — ett slags förstudie till Höststormar — hvartill jag dock ej lyckades få någon förläggare. Emellertid hade jag nu samlat litet erfarenhet, och genom läsningen af Strindberg, hvars stil väckte min lifligaste beundran, blef jag småningom frigjord från»HÖSTSTORMAR.»

den första barnsligt öfverspända form, hvari jag sökt utlopp för mina tankar, och fick blicken öppen för den lika enkla som svåra konsten: att teckna efter lifvet. Jag hämtade nytt mod efter de motigheter som nedslagit mig och grep mig an med att skrifva »Marianne» och »Höststormar», till hvilka jag tog stoffet ur den miljö, hvari jag lefde.

Jag blef, sedan väl de första svårigheterna voro öfvervunna och jag från åtskilliga kompetenta håll fått bekräftelse på att jag ej saknade talang, till den grad road af att skrifva, att jag knappast hade sinne för något annat. Allting hänfördes till min diktning; åsynen af naturen födde tankar och bilder, musikens toner framkallade för mig upprörda scener och samtal, personer och lifsförhållanden, som mötte mig, blefvo genast underkastade en tyst pröfning, huruvida de lämpade sig till stoff för en berättelse eller ej. Inom mig arbetade och sjödo tankarna med ett brusande vårlif efter envist, långt vintermörker; jag trodde mig ha funnit, hvad jag så länge förgäfves sökt, ett mål för min tillvaro, och detta gaf mig en förnimmelse af harmoni och visshet, som jag aldrig förr ägt.

Man skulle ju möjligen kunna säga, att häri låg något af konstnärsglädje; men om jag strängt och ärligt analyserar mina känslor från denna period af mitt lif, så kan jag icke annat än med största inskränkning gifva dem denna vackra benämning. Kanske framskymtade dunkelt för mig ett konstens ideal, som ingaf mig kärlek och vördnad, men till det mesta var nog njutningslystnad drif-40

kraften inom mig, jag tänkte egentligen blott på att tillfredsställa mig själf, jag drömde mig lifvet fylldt af ett arbete, som icke var annat än ett nöje, — svårigheterna ansåg jag redan öfvervunna — och i denna framtidsdröm visade mig äretystnaden erkännande och berömmelse för min diktning. Att göra något slags gagn med den begåfning jag fått, att insätta den i striden för det rätta, ja, öfver hufvud taget blott att höja och förädla mina läsare, därpå tänkte jag icke alls. Fullkomligt omedvetet, ty jag hade inga konstteorier, var jag en anhängare af satsen: 1'art pour Fart; jag skref därför att detta för närvarande var det som mest roade och intresserade mig, jag skref för att analysera människonaturen och få fram intressanta själiska problem, och jag skref i hopp om att roa och intressera mina läsare.

Jag befann mig nämligen vid den tidpunkten så helt på det första stadiet på lifvets väg: den estetiska lifsåskådningen, att jag icke ens aningsvis kände till några andra utvecklingsskeden. För mig fanns ej plikt eller principer, det ena var en rasslande järnkedja, det andra gråstenar, tunga och odrägliga att lyfta och draga med sig. Kärlek och skönhet voro de grundpelare som uppbära lifvet, de rötter, ur hvilka sanningens, godhetens och lyckans blomster skulle spira. En fullkomlig kärlek utesluter ju möjligheten att göra hvarandra ondt — är icke kärleken lagens fullbordan? — och en utvecklad skönhetskänsla hindrar ju att begå lumpna handlingar.

Att jag till en viss grad äfven var en etisk personlighet, berodde därför mest på min starkt utvecklade skönhetskänsla; då jag gjort mig skyldig till ett ord eller en handling, som jag fann oädel, d. v. s. ful, så var det min stolthet, mitt sårade skönhetssinne som led, ej mitt samvete. Detta senare var tills vidare vaket endast på en enda punkt: när jag gjort skada eller sorg åt någon medmänniska; då var det också mitt samvete som led, ej blott skönhetsinstinkten.

För öfrigt var jag fylld af en lidelsefull öfvertygelse, att hvarje människa har rätt att ställa sina kraf på lycka i lifvet. Yi äro skapade för att vara lyckliga, att i vår själ omsätta alla de möjligheter till sällhet, lifvet och naturen bjuda oss. Och den, som ej får dessa kraf uppfyllda, har rätt att känna sig orättvist behandlad — af hvem gjorde jag mig ej reda för — af »ödet», af »viljan», af »det omedvetna» etc. Jag läste med beundran M:me Acker-manns poesi, hennes dystra, glödande anklagelser mot den blinda makt, som »vill» lifvet och allt dess kval och ve, hänförde mig. Särskildt minnes jag hur jag frossade på en dikt, hvari författarinnan med en skälfvande medkänsla skildrar, huru de af olyckans slag krossade på domens dag vända sig bort ifrån Gud och med kall resignation neka att emottaga den salighet han bjuder; de kunna icke mera le, icke mera fröjdas, de sår lifvet slagit ha varit

för grymma, icke ens evighetens sällhet kan hela dem. Onekligen ligger det i denna ändlösa trötthet, i denna krossade, sönderlidna förmåga att känna lycka något gripande,

sublimt i sin tröstlöshet, som är ägnadt att tilltala ett upproriskt, trotsigt klappande människohjärta ...

Men icke blott sorger och sjukdom, äfven allt som var oskönt eller abnormt väckte den rebelliska anden inom mig. Jag kunde till den grad plågas af att se en krympling eller vanskapad, att jag blef illamående däraf och fick min fantasi så fylld af hemska bilder, att jag ej kunde sofva på natten. Ännu minns jag, hur jag, efter att ha hört beskrifvas en olyckshändelse, kunde ligga vaken och grubbla, pinad af deltagande för den som drabbats däraf, och fylld af fasa vid tanken på att något dylikt kunde hända mig själf eller någon af dem jag älskade.

Den goda sidan af detta hat mot lidandet var, att jag alltid kunnat känna en stark medkänsla för sorgens barn. Denna känsla blef också en gång den brygga, på hvilken jag, passerande etikens område, från min estetiska lifsåskådning gick öfver till den religiösa. Ty det är alltid något af de mest framspringande dragen i en människas karaktär, som utgör den hemlighetsfulla tråd, hvarmed Guds kärlek drar hennes hjärta till sig. Därför komma människor på så olika vägar, den ena genom tviflets sch akter, den andra på glädjens solstigar, en tredje på tårarnas via dolorosa.

En oöfvervinnelig skygghet hindrade mig att uppläsa hvad jag skrifvit för mina föräldrar; de visste nog att jag roade mig med att författa, och när jag lyckats få in någonting i en tidskrift, visade jag dem mina små bitar och utgöt för dem min tillfredsställelse öfver de honorar jag fått. Men jag»HÖSTSTORMAR.»

48

omtalade aldrig något i förväg, jag var rädd att misslyckas, att ej få förläggare, och då ville jag helst ha allt begrafvet. Däremot kom jag i tillfälle att få lämna mitt manuskript till »Marianne» åt nuvarande bankofullmäktig R. Törnebladh, som hade vänligheten genomläsa det, och för hvars uppmuntrande omdöme och försök att skaffa mig förläggare jag alltid skall stå i stor tacksamhetsskuld.

Emellertid hade jag äfven »Höststormar» färdig. Själf visste jag icke alls, hvad jag skulle göra med den, men en af mina vänner, för hvilken jag uppläst berättelsen och som ägnade den en kanske partisk beundran, tog manuskriptet om hand och utagerade dess öde på ett sätt, som väckte min lifligaste glädje och tacksamhet. Hon gick nämligen upp till chefen för Stockholms Dagblad, kongl, sekreteraren Walldén, och föreslog honom att antaga »Höststormar» som följetong i sin tidning. Jag förmodar, att hon prisade mitt opus något för entusiastiskt, ty han mottog det med en viss reservation. Men strax därefter fick min väninna ett bref med mycket välvilliga omdömen om »Höststormar», och det dröjde ej länge innan vi bestämdt fingo veta, att den skulle komma in som följetong i Stockholms Dagblad. Jag gick då upp till kongl, sekreteraren Walldén, som emottog mig på det vänligaste och fällde så många uppmuntrande omdömen om min berättelse, att jag kände mig nästan hufvudyr af glädje, då jag lämnade honom.

»Marianne» och »Höststormar» utkommo samtidigt hösten 1881, den förstnämnda i bokform.44

»Marianne» fick i flere tidningar välvilliga omnämnanden, särskildt minnes jag att »Lea» i en recension i Illustrerad Tidning kallade mig »en ny stjärna». Men den lilla uppmärksamhet »Marianne» möjligen tilldragit sig drunknade helt och hållet i det buller »Höststormar» skulle komma att göra af sig.

Det var med högt spända förväntningar jag sände ut »Höststormar» i världen. Dels hade jag fått de amplaste loford af litterära förståsigpåare, dels hade jag märkt hvilket fängslande intryck den gjort på dem, för hvilka jag läst upp den; och slutligen kände jag själf, att den var skrifven med ungdomlig kraft och med en inspiration, som aldrig tröt mig. Att den var mycket litet utarbetad och att den kraft en grundlig filning för att få namn af

konstverk, det förstod jag icke alls.

Länge dröjde det ej förrän jag från olika håll, dels skriftligen, dels muntligen, fick emottaga uttryck af intresse och beundran. Jag njöt af de små triumfer som medfölja en första litterär framgång; kända personligheter skickade mig uppmuntrande och smickrande hälsningar, jag hade flera anbud från förläggare, o. s. v. Men ungefär samtidigt kom en motström af klander och ogillande, som genast dämpade min glädje och slutligen förvandlade den framgång jag haft till en enda bitter sorg.

Ryktet började nämligen tala om, att jag i »Höststormar» porträtterat flera af mina vänner; särskildt var det kring en af dem detta tal småningom samlade sig. På många håll blef förargelsen häröfver stor, så mycket mera som min berättelse, ju längre

den framskred, mer och mer stämplades med det ord, som på den tiden inom alla respektabla kretsar betecknade allt hvad djärft och hänsynslöst en litterär produkt kunde bjuda: realistisk. Jag drabbades således af ett dubbelt ogillande: först och främst att jag porträtterat mina vänner, så att jag skildrat scener, som man ansåg borde ha varit främmande för en ung flickas författarskap. Och jag blef med otrolig hast tio år yngre än jag i verkligheten var; ja, jag minns att jag från en småstad fick höra, hur de goda invånarna häpnade öfver, att en 16 års flicka kunnat skrifva något så »realistiskt», och hvilket sorgligt bevis det var på »nutidsungdomens» brådmognad, — hvaruti de otvifvelaktigt hade alldeles rätt.

Hvad den första anklagelsepunkten beträffar, var den nog i många fall sann, om än icke på det sätt folk trodde; jag hade verkligen till en af de kvinnliga hufvudfigurerna i »Höststormar» lånat drag af en min vän, hvars personlighet lifligt slagit an på min inbillningskraft. Däremot var själfva fabeln i berättelsen, som väckte så mycken förargelse, naturligtvis diktad. Ifall jag verkligen fått emottaga förtroende om ett förhållande liknande Carolines och baron Dentows, hur skulle jag då kunnat göra mig skyldig till en sådan infami som att offentligen afslöja det? Den person, som suttit modell för Carolines gestalt, var min vän, skulle jag då med berådt mod ha velat utsätta henne för klander och ovilja? Den enklaste slutledningskonst och den anspråkslösaste finkänslighet säga nej till något

sådant. Men ryktet är aldrig finkänsligt; det älskar att i ett strömoln se en ovädersky, i en liten mörk fläck en nattsvart tafla — och de bästa och kärleksfullaste människor bli lätt offer för samma optiska villa, då de utsättas för ryktets hypnotiserande hviskningar. Och det är endast ett fåtal som har reda på det konstnärsaxiomet, att en författare aldrig fotograferar, — gör han det, så blir hvad han skrifver åtminstone icke ett konstverk; men han hämtar sitt stoff ur lifvet, hans inbillningskraft träffas af det som rör sig omkring honom, vare sig det nu är en karaktär eller en tilldragelse, som sätter hans fantasi i rörelse. Sedan omstöper han allt i sitt säregna temperaments smältugn, skär bort hvad som ej tilltalar honom, sätter till nya drag, inpassar personligheter och händelser, som i lifvet alls ej höra ihop o. s. v. Och på så sätt blir hvad han skrifver, med afseende på likhet och porträttering, en fullkomlig osanning, med andra ord sagdt: en dikt. I känslan af att jag diktat, ej fotograferat, det vill säga att jag med verklighetsdrag till stoff godtyckligt ordnat detta efter min fantasis ingifvelse, gaf jag ut »Höststormar» med den mest naiva tvärsäkerhet, utan att känna den minsta oro hvarken i det ena eller andra hänseendet, öfvertygad som jag var, att den skulle göra lycka. Den enda skyldighet jag ansåg mig hafva vid utgifvandet, var att omtala för min vän, att jag till hjältinnan i min nya berättelse lånat flera drag af henne, ehuru jag inpassat dem i en personlighet, som i mycket ej liknade henne. Hon skrattade, och tycktes ej illa upptaga saken;

sedan tänkte jag icke alls därpå, och antagligen icke hon heller, förrän vi väcktes af stötarna i ryktets trumpet; men dessa voro sådana att det skrällde i våra öron.

Emellertid var det ej blott till Caroline, den förnämsta af de bägge kvinnliga figurerna i »Höststormar», jag sades

ha lånat drag ur verkligheten; äfven de öfriga personerna utpekades som porträtter. Till den lilla koketta fru Adéle anmälde man flera kandidater, och här väckte likheten ingen harm; man tycktes snarare finna det pikant och roligt att uppleta jämförelsepunkter ur verkligheten. Adéle var emellertid ännu mindre fotografi än Caroline; sammansatt af en mängd skiftande drag, som jag iakttagit hos det kvinnliga könet, var hon egentligen blott en typ för ett visst slag af kvinnlighet, en liten godsint, oberäknelig, känslofull varelse, som kunde taga kläderna af sig för att ge dem åt en fattig, men också taga kläderna af sina barn, för att få roa sig. De begge »hjältarna» voro äfven sammansatta af flere verklighetsdrag; löjtnanten var en manlig pendant till Adéle, baronen var tecknad efter flera olika personer och utarbetad efter 80-talets danska romaner, särskildt Jacobsens.

Som en löpeld gick nu, allt som följetongen i Stockholms dagblad framskred, pratet om »Höststormar» och de däri porträtterade personerna landet rundt. Det felades ej dem, som till mig framburo den nyfikenhet, det intresse och det klander berättelsen väckte, och ändå är jag säker på, att jag blott fick höra en bråkdel af hvad som sades. Jag led

outsägligt af allt detta prat; jag var ju tränad i de ömtåligaste punkterna inom mig, de bägge grundlagar, på hvilka jag byggde hela min lifsåskådning: kärleken och skönhetskänslan. Jag hade, om än ofrivilligt, brutit mot bägge; jag hade beredt sorg och oro åt en medmänniska, som därtill var min vän, och jag hade gjort en handling, som inför världens ögon tedde sig ful och osympatisk. Och jag visste att jag icke kunde ursäkta eller förklara mig; ty för det första skulle ingen tro mig, om jag sade, alt oförstånd och naivitet var skulden till allt, för det andra var nog för tillfället tystnad det säkraste medlet att få pratet att dunsta bort. Jag teg således, mötte hela stormen af ogillande utan att böja mig, och lät stoltheten öfverskyla hur såret blödde. Och mellan mig och min vän blef ingenting förändradt; hon förstod mig, hon var nog storslagen och kärleksfull att inse, att rätta sättet att bedöma en människas handling ej är att se på de yttre följderna utan på de inre motiven.

Men all min glädje öfver den litterära framgång jag haft var helt och hållet förstörd. Och jag insåg, att enda sättet att i någon mån godtgöra, hvad som skedt, var att tills vidare uppskjuta berättelsens utgifvande i bokform. Jag sade således ett bestämdt nej åt de förläggare, som gjorde mig dylika förslag.

Den andra beskyllningen mot »Höststormar», som uttalades man och man emellan och framfördes till mig på en mängd olika vägar: att berättelsen var djärft realistisk, hade nog också sin riktighet.

Den var en starkt färglagd verklighetsskildring af den miljö hvari jag rörde mig, teatrar, societetslif, basarer med därtill hörande intriger och skämt, och som underström en dof leda, ett vemodsfullt grubbel öfver detta hemlighetsfulla: »Dort, wo du nicht bist, dort ist das Gluck.»

Jag hade på den tiden kommit in i ett kotteri, hvars medlemmar, de flesta musikaliskt eller konstnärligt anlagda, hvar och en efter sin förmåga kastade bränsle på glädjens och njutningslystnadens flamma; omständigheter i mitt lif, bekantskaper jag gjort, den läsning, hvaråt jag hängaf mig — v. Hartmann, M:me Ackermann, Nordau, Jacobsen m. fi. — inre strider och tvifvel, allt hade på ett olyckligt sätt sammanknutit sig och dragit mig undan det rena inflytandet ifrån mitt hem och mina ädla föräldrar. Dock kanske icke djupast ned i min själ; där fanns en annan grundton, till hvars klang jag lyssnade med vemodig längtan. Måhända var det ljudet däraf, som höll mig uppe genom alla de bränningar, dit omständigheterna kastat min lefnads farkost. . ..

Af växelverkan mellan mitt inre upprörda lif och de yttre omständigheterna var »Höststormar» ett jäsande utslag. Ledmotivet i berättelsen var ett pockande kraf på lycka, och de stänk af etik, som möjligen funnos däri: smärtan öfver att ha gripit miste, en pliktförgäten mors samvetskval vid barnets sjukbädd, ett dystert, hatfullt grubbel öfver lifvets ve, — voro snarare själens revolt mot de okända makter, som styra människornas

öden och ej tillstädja dem den sällhet de efter-sträfva, än något slags förnimmelse af s}rnd och kränkning af Guds lag.

Ja, detta är nu historien om mitt första litterära försök; sedan dess har småningom mitt författarskap kommit in i en alldeles motsatt riktning. Från den estetiska lifsåskådningen, öfver den etiska — »Hårdt mot hårdt», »Familjen Verle» —har jag gått in på det sista stadiet på lifvets väg: det religiösa. Snart nog fann jag hur ohållbar den skönhetskult var, som jag omfattade; det kom en stund, då jag kände marken svikta under mina fötter, då tvifvel och själsstrider hotade att helt sönderslita mitt inre. Då grep jag, drifven af ett slags trots mot lifvets obevekliga gåtor, efter den hårda, kalla plikten, den som handlar rätt och starkt utan att tro och hoppas. Jag förstod, att vi behöfva etikens ryggrad, för att ej digna i kampen, när skönhetens blomsterkedjor brista och vissna. Men åter kom där en stund, då tillvaron ändrade form för mig, då det blef mig klart, att ingen människa i längden slår ut att lefva i pliktens järnbojor. Och öfver etikens torra mark drogo vindpustar från andens lif, och jag fördes småningom af dessa fläktar in i det rike, där estetik och etik gå upp i hvarandra, där plikten är skönhet, och skönheten är plikt, där den kärlek har sina rötter och sin växtkraft, som älskar evighctsuarelsen hos människan, den varelse, som ur lidande, fulhet, synd skall utvecklas till skönhet och härlighet i det Guds rike, som längtan»HÖSTSTORMAR.»

51

drömmer om, och som en gång skall komma ned från himmelen. Då fick lifvet mening i mina ögon, då blef där innehåll i det hitintills så tomma skalet.

Jag har, alltsedan jag djupare och innerligare öfverlämnat mig åt en religiös lifsåskådning, från åtskilliga håll nästan fråndömts rätten att räknas till skönlitterära författare. Jag tror dock icke att detta är riktigt bedömdt; jag har svårt att förstå, att en författarinna, som en gång tillerkänts talang, kan gå denna förlustig, därför att hon från agnostikerns vacklande ståndpunkt öfvergår till den lifsåskådning, som, tviflare och hånare må säga hvad de vilja, dock varit den för mänsklighetens utveckling mest fruktbärande. Jag tror tvärtom, att en positiv lifsåskådning — och ingenting är mera positivt än kristendomen, — skall fördjupa begåfningen, om där annars finnes någon sådan; det har ju, dess bättre för mig, äfven funnits kritici som haft denna åsikt.

Dock, det må vara hur det vill, den litterära domen öfver mig må bli ännu hårdare, jag skall ändå ingenting ändra, ej af envishet eller själftill-räcklighet, utan endast därför att — »jag kan icke annat.»

»Kom ihåg, om du blir modlös under ditt arbete, att intet däraf går förloradt», — säger Charles Kingsley — »att det goda i hvarje gärning blir kvar, förstoras och utvecklas i evighet; samt att allt, som misslyckas och går förloradt, blott är det yttre skalet af saken, som kanske kunde ha varit bättre gjordt, men det må vara bättre eller sämre, så hardet dock ingenting att göra med det andliga goda, som du uträttat för människors hjärtan, och hvilket Gud säkerligen skall återgälda dig på sitt eget sätt och på sin egen tid . . . . Men misslyckandet af hundra planer skulle ej kunna rubba min öfvertygelse, att de äro försök at riktigt håll.»

Med dessa ord af en författare, som ägnat sitt lif, sin lärdom, sin begåfning åt att sprida kunskapen om Kristus, vill jag afsluta dessa små anteckningar öfver mina första steg på den litterära banan.

Mathilda Roos.

*

OCKSÅ EN DEBUT.

DETTA är historien om ett verk, hvarmed jag *tänkte* debutera inför allmänheten, då jag var tretton år.

Jag hade skrifvit så länge jag mindes. Vers naturligtvis. Vår generation skref inte prosa. Åtminstone kan jag svara för mig själf — jag skref ingen prosa. Prosa var de förfärliga stycken, som stodo i Herrman Bjurstens

läsebok, de som inte voro vers. Sådana som Företal till Haqvin Spegels Guds verk och hvila, som Äreminne öfver Riksrådet och Fältmarskalken Lennart Torstenson, som Böttigers Italienska Studier och flera andra, som jag hatade.

Fryxells historia var inte prosa, det var Fryxells historia, och Andersens sagor — det var Andersens sagor. Om någon sagt mig, att också detlta var prosa, och att David Copperfield var prosa eller Kenilworth eller Robert Bruce — jag undrar hvad

intryck det skulle haft på mig. Men ingen sade mig det, åtminstone sades det ej så att jag förstod det. Mitt århundrade var inte barnets århundrade. Vetgiriga barn kallades på min tid frågvisa och näsvisa och fingo i skolan noll, som var liktydigt med mycket dåligt, till terminsbetyg i uppförande. Det fick jag.

Men visste jag inte hvad prosa var, så visste jag desto bättre hvad vers var. Det klingade och sjöng inom mig, då jag hörde de vackra rimmen och den eggande, smekande rytmen. Vers hade den makten öfver mitt exalterade barnahjärta att få det att klappa i hänförelse för fosterland, hjältedater och ära, för stora dygder, stor kärlek och stor olycka. Det finns poem eller strofer, som jag än i dag ej kan se eller höra ulan att tårarna komma mig i ögonen, ej därför att de nå mig nu, men därför att de så oändligen rört mig som barn.

Jag hade ett lifligt och ärelystet barns allt uppslukande håg att utmärka mig. Och det dröjde ej länge innan jag förstod, att vers skaffade ära och ryktbarhet. Till och med de vers, som man ej skrifvit själf, också de vers som man blott kunde utantill. Någon spred ut i skolan, att Sophie kunde hela Tegnér och hela fru Lenngren och allt annat utantill — jag hoppas, att denne någon ej var jag själf — var det så, får det lända till min ursäkt, att jag nog trodde det. Ty jag kunde verkligen en mängd poem utantill och var alltid redebogen att deklamera dem. I allmänhet kunde jag i skolan allt, som jag inte behöfde kunna, och intet af det,

som man fordrade, att jag skulle kunna. Resultatet häraf var som nämndt noll och stor popularitet bland kamraterna.

För mina jämnåriga deklamerade jag helst Tegnér och allra helst, då tiden tillät: Vid Svenska Akademiens femtiåriga minneshögtid. De äldre flickorna ville alltid höra Malmströms Hjärtklapp-ningen — i enrum. Den var för farlig att läsas upp inför mängden.

Hur brusade det ej i mitt hjärta af stolthet och glädje, då dessa stora, dessa fjorton- och femtonåriga kamrater för hvarje gång utbröto i förundran öfver att en sådan barnunge kunde deklamera den märkvärdiga knall- och slutstrofen: »Du vilda hjärta, det är han», alldeles precis som om en sådan barnunge visste hvad kärlek var!

Sådan var min ryktbarhet, då jag började tycka, att den ej tillfredsställde mig. Det var ändå alltid Tegnér och Malmström, fru Lenngren och Runeberg, som författat de poem jag deklamerade och inte jag själf. Hvarför inte jag själf?

Fru Lenngrens föredöme var det mest uppmuntrande. Hade inte också hon varit »bara ett fruntimmer», och var det inte fasligt lätt att skrifva som hon? Var jag inte alldeles säker på att jag till exempel skulle kunnat skrifva Pojkarna, om inte hon redan gjort det? Fru Lenngren var otroligt uppmuntrande. Inte blott därför, att hon skrifvit så ofantligt lätta saker, utan ännu mera därför att hon vunnit rykte på vers, som bara voro roliga. Jag hade aldrig hört talas om att något, som bara

var roligt, bragte ära och rykte. Och ännu en sak. I Franzéns Minne af Anna Maria Lenngren stod, att det var självfva Svenska Akademien, som uppmanat henne att utgifva sina skrifter. Att Svenska Akademien också en gång skulle anhålla om offentliggörandet af mina samlade dikter var mitt hemliga hopp. Men jag tänkte inte svara som fru Lenngren: »först efter min död», jag skulle ge tillåtelsen genast den begärdes.

För att spara så mycken dyrbar tid som möjligt började jag renskrifva mina samlade arbeten. Det var svårt att samla dem, ty de lågo i de allra o troligaste gömmor, voro nerkastade på omslag till skolböcker och på sönderrifna pappersblad. Själfva renskrifningen hade också sina svårigheter. Alen renskrifna blefvo de i en hemgjord bok med ljusblå papperspärm, på hvars midt lyste en brokig lyra, tagen från ett karamellomslag, öfver en hvit påklistrad pappersremsa, modell från mammas syltburkar. På denna etikett stod skrifvet med min fars kontorschefs prydliga handstil, densamme som brukade teckna mitt namn på skolböckerna, Versbok för Sophie Salomon. Jag vet ej hvarför jag valde en så blygsam titel jag förmodar, att det var därför att Franzén prisat fru Lenngrens anspråkslöshet alt nämna sina dikter »Skaldeförsök». Om Svenska Akademien föredrog en enkel titel, så skulle Svenska Akademien sannerligen ej skrämmas bort af min.

Däremot voro titlarna på de särskilda dikterna mindre blygsamma. Där fanns Skaldens morgonbön, Svenskens hyllningsed till kungen, Vid Sveri-OCKSÅ EN DEBUT.

ges och Norges femtiårlga förening och andra. Dessa stycken stodo först och skulle väl motsvara indelningen af Tegnérs samlade arbeten, ty omedelbart efter dessa kom en afdelning med rubriken Smärre dikter. Dessa skattade jag mindre högt, därför att de voro skrifna utan kända förebilder och bara om det som intresserade mig själf, medan däremot Sveriges och Norges förening och Skaldens morgonbön ju hörde till det som måste besjungas.

Från mina samlade skrifter uteslötos skolkriorna på vers. Sådana förekommo ju ej hos de andra skalderna, dessutom brukade förutseende kamrater beslagtaga dem, innan de hunnit förevisas lärarne — jag var nämligen som sagdt en god kamrat, och man ville spara mig välförtjänta anmärkningar, eftersom jag fick en hel del, som andra förtjänat.

Och nu var allt väl förberedt för Svenska Akademiens väntade anhållan. Det fattades blott detta ena, att Svenska Akademien skulle få veta »att och hur jag skref».

Härvidlag hade fru Lenngren intagit en afgjordt förmånligare ställning än jag gjorde. Flera af Akademiens medlemmar samlades ju kring hennes tebord, och Kellgren var hennes mans medarbetare i Stockholms Posten. I Stockholms Posten hade Akademien haft tillfälle att läsa många af fru Lenngrens dikter. Men hur skulle Akademien få läsa mina? Jag öfvervägde skälen för och emot. Vågade jag tro att Göteborgs Posten skulle intaga några af mina dikter, som Stockholms Posten intagit fru Lenngrens?

Nej. Motskälen voro för starka. Göteborgs Posten visste hur gammal jag var, och alt jag gick i fru Brunecks skola. Jag hade ingen man, som var medredaktör i Göteborgs Posten, och ingen af de aderton hade någonsin samlats kring mitt tebord. —

Men jo, jo. Det fanns en tidning för mig. Vår tidning, barnens tidning, onkel Adams tidning, Linnea!

En af mina barndomsvänner, som snart nog blef litteraturhistoriker, har en gång skildrat hvad onkel Adam och Linnea var för barn af vår generation, och i hvilken tacksamhetsskuld vi känna oss stå till honom och den. Därför att onkel Adam förstod sig på oss, förstod sig på barnen, hvilket sannerligen inte många verkliga onklar och tanter gjorde den tiden.

För oss var Linnea den bästa och märkligaste tidning i världen. Yi voro inte bortskämda med konstnärliga bilder och träsnitt, och om någon sagt oss att »blott det bästa var godt nog för barn», hade vi inte förstått meningen. Vi hörde tvärtom, att allt var godt nog för barn. Och det var godt nog, ty vår fantasi fyllde ut, gaf lif och skönhet och poesi åt det som verkligheten blott antydde, kanske ej ens siktade till.

Alin bror och jag hade fått Linnea gemensamt, såsom vi fingo alla våra böcker: Nybyggarne i Canada, Sigismund

Rustig, Den lilla Vilden, Den siste Mohikanen gemensamt. Jag skall aldrig glömma den stolthet, vi kände öfver att Linnea varOCKSÅ EN DEBUT.

59

vår tidning, ej heller de tvister det föranledde, då den ena såväl som den andra ville läsa den först, då den kom, jag tror den tredje i hvarje månad. Prenumerationen var skedd i min brors namn, hvilket ju borde gifvit honom en oerhörd fördel. Men det gjorde det inte. Vår mor brukade säga: »den snällaste ger efter», och jag brukade svara: »jag är inte den snällaste», som jag heller inte var. Därför gaf jag heller inte efter, utom för mycket handgripliga skäl, och fick alltid läsa Linnea först.

Sannerligen, onkel Adams Linnea innehöll allt som kunde fröjda barnasinnet. Där fanns sagor och berättelser, där fanns gissgåtor, rebus och logo-gryfer af onkel Adam själf och andra stora människor, men där fanns också berättelser, vers, logo-gryfer och Charader, skrifna af barnen själfva och inskickade till onkel Adam, som tryckte dem i Linnea, då han fann, att de voro bra. Man skickade till onkel Adam, adress Linköping, och man fick svar i Linnéas breflåda.

Jag började se vägen klar till fru Lenngrens rykte och ära. Onkel Adam skulle bli min Kellgren.

Först grubblade jag öfver, hvilken af de samlade dikterna som skulle sändas. Jag kunde ej rådgöra med någon, ty dessa mina storhetsplaner voro en hemlighet äfven för min allra bästa vän.

Till sist beslöt jag att skrifva ett nytt poem, enkom för Linnea.

Jag minns, hur jag satt i vår barnkammare, ett gårdsrum på vinden, framför min pulpet, öfverströdd af »manuskript». Jag såg ut genom60

SOPHIE ELKAN.

fönstret. Det var inte mycket att se. Svartnade tegeltak och vindspel till varuvindarna, skorstenar och rännor. Regnet smattrade på de sluttande tegeltaken och forsade genom rännorna med skrällande fart, och stormen tjöt genom skorstenarna. Hvad skulle jag skrifva? Ämnen fattades ingalunda, men egna upplefvclser och funderingar ville jag ej prisgifva — jag hade också starka misstankar om att de ej voro akademiska. Ej heller skulle innehållet förråda min ålder. Jag hoppades nämligen, att onkel Adam skulle bli så slagen af mitt poems förträfflighet, att han ej skulle sätta in det bland barnbidragen utan på en mindre komprometterande plats, kanske rent af skicka det direkte till Akademien.

Jag såg mig omkring i rummet. Där fann jag intet inspirerande. Jag såg åter ut öfver taken.

Och ögonblickligen kom inspirationen. Jag skref med af ifver skälfvande hand:

»Må stormar ute rasa De störa ej min ro — Jag sitter vid min brasa Lugn i vårt trefna bo!»

Det fanns ingen brasa i rummet, och det oroade mig, ty jag var ett mycket samvetsgrant barn. Men så tänkte jag på något, som kallades »den poetiska friheten», och hoppades att detta måtte vara en sådan. Ty det kunde aldrig bringa lycka att narras. Men jag skulle naturligtvis be om en brasa, då jag renskref poemet.OCKSÅ EN DEBUT.

Gl

Början på andra versen skrefs med lika stark inspiration:

»När regnet far i strömmar Och blåsten hviner kring —

Men här öfvergaf mig min sångmö, därför att jag ej vågade följa henne. Då jag skref strömmar och kring, hade jag tänkt rimma med drömmar och ring. Men jag vågade inte. Hvad skulle Akademien säga om jag sade, att jag drömde om förlofningsring?

Jag visste, att ett fint poem skulle handla om det sköna, sanna och goda »förenade till ett», som det stod hos Tegnér.

Det var mycket svårt. Jag satt flera minuter i skapareve och upprepade versen:

>När regnet far i strömmar Ocli blåsten hviner kring —

Det gick inte med drömmar och ring. Men ömmar — — — Och jag skref:

»Jag för de arma ömmar, Som aga ingenting — —»

Jag var ganska nöjd. Jag kände att jag var på rätt väg. Det jag skrifvit var det goda. Det sköna måste in så småningom. Det sanna, tänkte jag, skulle komma af sig själf.

Jag skref vidare:

»De hungra och de frysa, I nöd de fråga sig, Skall ej en stjärna lysa Uppå vår dunkla stig?»62

Svaret vållade mig mycket bekymmer. Helst hade jag velat, att Guds röst skulle svara. Men jag var rädd att försynda mig genom att missbruka Guds namn, och jag hade ingen aning om hvad Gud skulle svara.

Det var som om allt stod stilla, många, många minuter.

Mycket svårt var det för mig att behöfva taga så många hänsyn. Jag var inte van att taga hänsyn. Men nu måste jag. Svaret, svaret! Hvad skulle det bli? Och efter flera minuters noga öfvervägande för att ej stöta någon, skref jag:

>Ja, Gud hör nog den bönen».

Sedan var det åter slut. »Ja, Gud hör nog den bönen.» Det tyckte jag inte var illa. Jag upprepade orden många, många gånger. Och skref på försök:

»Och skyndar du och ger, Så får du en gång lönen Af Den som allting ser.»

Jag var förtjust. Det slog mig att det låg en dubbelmening i orden: »Och skyndar du och ger» etc. — — — Det var både en uppmaning till Lin-néas läsare att öfva barmhärtighet mot dem »som hungra och frysa» och en vädjan till Akademien alt ge författarinnan den ära, som henne tillkom: helst första, i nödfall andra priset utan täflan. Täfla ville jag inte.

I början var jag glad öfver dubbelmeningen, men så blef jag ängslig öfver att den skulle varaOCKSÅ EN DEBUT.

alltför tydlig. Och för att förvilla Akademien skref jag:

»Då i din själ uppspirar En skön och härlig vår —»

Här var det ju tydligt att jag endast siktade at de arma, som hungra och frysa — af brist på bröd och ved — och ej af brist på ära. Men jag kom ej vidare.

Nerifrån trappan ljöd en sträng jungfruröst:

»Sophie skall genast komma ner. ...»

Det var bara de två sista raderna, som felades, ty poemet fick ej bli längre. Linnea tyckte inte om långa poem.

»Sophie skall komma ner genast», ljöd det

strängare.

Här var ingen tid att fundera. Och jag skref

raskt:

»Och gladt en krans du virar Kring kalla vinterns bår —

Jag förstod alls inte, hvad jag menade med detta sista, men jag hoppades att Akademien skulle göra det. Krans och bår voro fina ord, som mycket användes af alla skalder. Och medan maningsropet ljöd allt hotfullare, och jag ropade tillbaka: Tyst Betty, jag kommer, jag kommer, skref jag öfver poemet ordet

Ovädersång och rusade ner. Jag kom med glödande kinder och strålande ögon. De bannor jag fick, därför att jag låtit Betty ropa förgäfves, sväljde jag med oväntad64

SOPHIE ELKAN.

undergifvenhet och tystnad, hvarför anade ingen — men jag visste det jag.

'Yp, Poemet afskrefs »vid min brasa», det inlades och afskickades i djupaste hemlighet. Jag visste nämligen, hur Geijer öfverraskade sin familj med Svenska Akademiens första pris, och hur Currer Bell, som skrifvit Jane Eyre, gladde och förbluffade sin fader och sina systrar då hon omtalade, att hon var författarinnan till den ryktbara romanen, hvars lof sjöngs i alla tidningar. En sådan glädje och en sådan öfverraskning var det jag förberedde de mina.

Under den tid jag väntade på denna sällsynta ära och utmärkelse, som jag skulle bereda mina föräldrar, hade dessa endast bekymmer och skam af mig. Det klagades på mig från skolan, och af mitt sätt att vara i hemmet förstod man, att klagomålen säkerligen voro grundade. Jag var odräglig i skolan och odräglig i hemmet. Hvarken hörde eller såg, hvarken lydde eller bad om förlåtelse. Skälfde af otålighet, flög högt upp, då någon tog i dörrarna, svarade häftigt och grät utan anledning. Kort sagdt var elak. Ordet nervös användes aldrig om barn på min tid.

Alltifrån det ögonblick jag afskickat mitt med många misslyckade sigill försedda kuvert, följde jag det oupphörligen i tankarna. Jag var i ångest för att posten skulle tappa det. Jag var rädd, att det skulle bli klämdt i postsäcken bland de andra försändelserna. Första och andra dagen kunde jag ej tänka på annat än snöhinder och järnvägsolyckor,OCKSÅ EN DEBUT.

65

men tredje dagen lugnade jag mig med att det var framme. De följande dagarna hade jag ingen annan tanke än onkel Adam och brefvet. Fick han mitt bref vid frukostbordet, och drack han sitt kaffe, innan han läste det? Jag såg honom taga emot mitt bref öfverallt och allestädes. Ansatt han vid skrif-bordet och tog emot mitt bref, det fanns intet annat bref i världen än mitt bref. Än kom det på aftonen, då han satt vid sin brasa, det ville jag helst. Så skulle det vara. Hvar jag gick och stod, såg jag onkel Adam sittande i en länstol framför kakelugnen och betjänten komma in med mitt stora kuvert liggande på en silfverbricka. Jag hade aldrig sett en betjänt bära bref på silfverbricka, men i romaner gjorde de det alltid. Onkel Adam tog brefvet, bröt det och läste det —

Kan någon undra på, om jag fick bannor för ouppmärksamhet och slarf, bannor hemma, bannor i skolan. Ingen behöfver undra, ty jag fick det.

Så var Linnéadagen ändtligen inne. Jag var alldeles vild den dagen. Rent ohandterlig och till stor plåga för andra, men mest för mig själf Jag låg på lur efter häftet, då det kom, och slet upp omslaget. Det svartnade för mina ögon, och hjärtat klappade högt uppe i halsen. Första sidan, andra sidan, tredje sidan, mitt poem stod där inte. Jag fann reda på breflådan, intet svar till S. S. Först blef jag alldeles tillintetgjord. Jag skalf i hela kroppen, och benen veko sig under mig. Så säkert hade jag väntat, att poemet denna dag skulle slå i Linnea. Jag hade tänkt ut, hvad mamma skulle säga,

När vi började. 966

hvad pappa skulle säga, hvad syskonen skulle säga, hvad jungfrurna, hvad kamraterna skulle säga, hvad fru Bruneck skulle säga, då min Ovädersång stod på hedersplatsen och de fingo höra allt det beröm, onkel Adam slösade öfver den och mig. Då skulle de ångra alla de bannor de gifvit mig och bedja mig om förlåtelse. Men poemet stod där inte. — Och intet svar i breflådan. —

Det fanns ej något tvifvel mera, brefvet hade kommit bort på posten. Så fort jag hämtat mig från den första förlamande missräkningen, satte jag mig ned vid min pulpet. — Kladd behöfde jag ej — jag kunde mitt poem utantill och jag började skrifva om det på nytt och författa ett nytt bref till onkel Adam. Men medan jag skref föll det mig in, att iag borde vänta ännu en månad. Det var kanske ett godt tecken, att jag intet svar fått i denna Linnea. Säkerligen hade onkel Adam skickat Ovädersången direkte till Akademien och väntade själf svar från den. Så var det. Det trodde jag åtminstone en stund, i nästa minut tänkte jag åter att brefvet blifvit bortslarfvadt af posten. Det var en förfärlig tid. Jag slets emellan hopp och kval. Än var jag fullt och fast säker på att dröjsmålet betydde godt, än att brefvet kommit bort, än att poemet skulle stå i nästa Linnea. Intet var säkert mer än ett, att jag lefde i ett ständigt oväder af välförtjänta bannor. Men öfver detta skref jag ingen sång.

Så var Linnéadagen åter inne, den kom, men intet poem, intet svar. Nu råkade jag i full för-

tviflan och visste ej hvad göras skulle. Ändtligen satte jag mig ner och skref till onkel Adam, att mitt förra bref hade råkat vilse, att det innehållit detta poem Ovädersång, som jag hoppades onkel Adam skulle tycka om.....

Så var det åter samma ångest och väntan. Och åter var den långa månaden öfver och den långa dagen inne. Då jag med darrande händer bröt Linnéaomslaget, stod hjärtat stilla och golfvet gungade. Så började hjärtat dunka med vild fart, och det skymde för ögonen. Papperet rasslade, då jag vände sidorna. Poemet stod där inte, men där stod ett svar i breflådan till S. S. Det skimrade för ögonen, så att jag ej kunde urskilja orden. — Jag dröjde en stund, tills det värsta fladdret var öfver. Så läste jag svaret, där stod:

»Linnea kan icke nu i det vackraste solskens-väder intaga en Ovädersång ... kanske till hösten.»

Mina darrande händer släppte Linnea----------

Jag kände det som om jag blifvit brännmärkt för lifvet. Som om jag ej kunde öfverlefva det. Jag trodde att alla hade genomskådat signaturen, att hela staden talade om detta. Jag ville inte gå till skolan — jag trodde att kamraterna jämt och ständigt liksom jag själf upprepade de hemska orden: Linnea kan icke. ..

Det skrämde mig att de ingenting frågade, ingenting sade mig om detta. Det var det värsta.

Det tysta föraktet-----------Jag kände, att jag inte

kunde bära tyst förakt —

Och så en dag talade jag om för min bästa vän, hvad som händt. Att jag skickat in ett poem till Linnea och att jag fått detta svar — Linnea kan icke...

Min bästa vän blef mycket förvånad och mycket intresserad. Det hade inte fallit henne in, att svaret till S. S. i Linnéas breflåda var till mig, därför att jag inte hade anförtrott henne, att jag skickat något poem till Linnea. Ingen i hela skolan hade den minsta reda på saken, därom var hon fullkomligt säker.

Häröfver blef jag så lättad och lycklig, att jag genast läste upp Ovädersången för henne. Hon blef alldeles betagen i den, och tyckte, att det var det bästa jag skrifvit. Hon skref af Ovädersången, hon läste upp den för de andra och berättade, att den varit insänd till Linnea och att svaret i maj häftet till S. S. var till mig. Hela skolan tyckte, att poemet var utmärkt och att det var en heder, att en af deras skrifvit ett poem till Linnea. Att det ej kommit in tycktes de ej fästa sig synnerligen vid. De voro alldeles säkra på att Ovädersången skulle intagas till hösten. Den

var så utomordentligt vacker.

Så snart de första regndagarna i oktober började, började också hela Bruneckska skolan att titta efter i Linnea, om Ovädersången stod inne. — Deras fasta tillförsikt smittade mig. Också jag väntade — hur jag väntade!

Men den kom inte — den kom aldrig.

Dock var onkel Adams svar profetiskt.Inte under våren, då solen sken och allt föreföll så lätt och enkelt, därför att man ingenting förstod, men på hösten, då lifvet och döden lärt, att intet var lätt, inte en gång att lefva eller dö — då debuterade jag.

Sophie Elkan.

*

HUR MIN FÖRSTA DIKTBOK KOM TILL.

DET var en senhöstdag år 1874 med klarblå luft, och vinden strök frisk öfver den kala sydskånska slätten, öfver pilvallar och gårdar. Inne i den nyuppbyggda folkhögskolan Hvilans ljusa, flaggprydda sal hölls invigningsfest, och jag var en af de talrika deltagarna.

Intresset för den i vårt land då nya folkhögskolesaken hade just börjat vakna bland dem af Lunds studenter, som voro mera mottagliga för tidsströmningarna.

Student sedan tre år tillbaka, hade jag emellertid hufvudsakligen studerat latinska och grekiska klassiker; svärmade för Iliaden och Odysséen, hvilkas sammanlagda fyrtioåtta rapsodier omsorgfullt genomlästs, och var mycket belåten med att bl. a. kunna på originalspråket deklamera utantill Hektors afsked från Andromakhe; hade dessutom lefvat

raskt med i den tidens lika tidsödande som muntra studentlif; hade skrifvit visor och spex till lördagssoaréer och nationsfestligheter.

Och nu satt jag därute på bondlandet och hörde varma och klara ord om spridning af kunskap och vett ut i bygderna, till folket själf, så att detta finge sin blick lyft öfver de egna gärdena och grannens, utöfver det egna landet. Jag hörde gedigna, frasfria uttalanden om släktets fostran i nordisk ande.

Då jag där såg alla dessa ursprungliga, kraftigt byggda bondsöner med sinnena så frodiga som hem-mansjordarna, fast visst icke så odlade som de, dessa allmogeynglingar, som infunnit sig där ej för att aflägga någon examen eller läsa sig till betyg i och för framtidsbröd utan endast och allenast för att stilla sin kunskapstörst och lära sig vett för lifvet, förekom det mig, som om en ny, ljus syn på detta öppnade sig, luftigare och vidare än den, klassiker och studentspex gifvit.

Därtill kände jag denna allmoge rätt väl ifrån min barndom och tidigare ungdom, tillbragta i Hammarlöfs prästgård på »Söderslätt»; och det föreföll mig nu äfven, som om jag åter såge in i alla dessa halmtäckta gårdar och hus, där jag en gång känt mig hemmastadd och där man alltså nu längtade efter att få upplysning inledd.

Och snart nog utbyttes i det lilla studierummet i den gamla Berlingska gården i Lund Homeros mot Eddan och Tacitus mot Heimskringla.

Efter ett nytt besök på folkhögskolan Hvilan vid jultiden samma år vandrade jag i stjärnklar,

vacker barvinterkväll landsvägen hemåt mot Lund. Då gafs form åt poemet »Nyårshälsning till svenska folkhögskolan 1875»; hvari det bl. a. heter:

»Se, skuggorna maka åt sig så smått,

och ljuset allt mer tränger på,

och bonden, som gäspade makligt och godt

och sof förnöjd i sin vrå,

nu kvicknar han till, nu mornas hans sinn,

då dagern faller så blidt därin:

det dagas, det dagas i djupa dalar.»

Göteborgs Handelstidning var vid denna tid den publikation, som ifrigast lästes på Akademiska Föreningens Atheneum af de för mera allmänna angelägenheter intresserade studenterna. Också sändes det nämnda poemet, icke utan bäfvan, till H. T:s redaktör S. A. Hedlund. Och den glädje, förf. erfor, då han redan efter ett par dagar mottog icke blott ett ex. af H. T., med kvädet infördt och därtill försedt med en särskildt uppmuntrande not, utan äfven ett bref från den vördade redaktören, hör till de smådetaljer i en människas lif, som kunna värka bestämmande. Brefvet innehöll en älskvärdt skrifven lyckönskan till fortsättning.

Att ett vänligt honorar —förf:s allra första! — medföljde, var naturligtvis en allt annat än nedslående händelse.

De fornnordiska studierna fortsattes sedan i Köpenhamn, där jag på Regensen kom lifligt tillsammans med isländingar; och intresset för sagoön och dess litteratur blef nu fullt lefvande. Vid det stora skandinaviska studentmötet sommaren 1873

framkom sålunda sången till Island, som vid en fest i Stockholm å Hasselbacken afsjöngs af Lunds studenter.

»Hvilar i hvita, skummande vågor stolt som i sagan sagornas ö.»

Emellertid kallades jag hösten s. å. till lärare vid folkhögskolan Hvilan, där jag, med särskilda afbrott för vistelse i Köpenhamn, stannade till våren 1879. Under denna tid uppstod omkring hälften af de dikter, som rymmas i första samlingen.

Det var ett friskt lif, som lefdes på Hvilan. Den fria undervisningsmetod, som med sina muntliga föredrag är för folkhögskolan egen, gjorde självfva arbetet med de i allmänhet mycket vetgiriga, fast invärtes obrukade »åbosönerna» till ett verkligt nöje. Luften i skolsalen var hög; där grodde och växte det i ynglingasinnena; och framstegen voro snart nog lätta att konstatera. Under intrycken häraf författades poemen »För fosterlandet» »Karl XII», »Gud med oss», »I Dalarne», »Engelbrekt och hans män» m. fi. Och det var mening i talet, då de unga manades att minnas fädernejorden:

»Då dina åkrar du går att så, man må dem små eller stora kalla, i hennes allmänning låt också ett korn, ett korn blott ur korgen falla. Och då du sticker ditt lass i stacken, för henne låt falla en kärfve i backen.» När vi började.

Det var också med full öfvertygelse, förf. på det första mötet mellan Sveriges folkhögskolemän i Jönköping sommaren 1877 kunde yttra i poemet »Det är seger nog»:

»Att väcka ur dvale den tanken upp, att skog ikring älfvastrand ej blott ger en dråplig timmerlast men pryder ett fosterland, att mark, som med sorgfritt sinne sås, som rågar rätter på bord, ej blott är en frodig hemmanslott men flik af en fosterjord, det är seger nog.

»Man nekat landstro hos danneman. Hon lefver i sagan blott. Hon lefver — i mången en signad stund I hafven det skönja fått. Att tro, det i dagens söfvande ro hon lycker blott ögat till för att i stormtid slå det upp och rista en saga till, det är seger nog.»

Förbindelsen med den närbelägna universitetsstaden var under min läraretid på Hvilan liflig nog.

Besöken där voro täta, vare sig färden dit förelogs på järnväg, till häst eller till fots. Studentandan lefde kvar

under det folkliga arbetet på högskolan och gjorde säkert sitt till att hålla detta städse ungt och varmt.

Till de då så lifaktiga nordiska festerna i Lund, som samlade till Akademiska Föreningen icke blott

den akademiska allmänheten utan äfven andra gäster i mängd från staden, grannstäderna och omgifvande landsbygd, författades kvädena »Till nordens kvinnor», »Runebergs jordafärd», »För Nordslesvig» — efter Upphäfvandet af Pragfredens art. V. Och äfven till andra studentfestligheter skrefvos poem, intagna i »Dikter».

Till mina löneförmåner på Hvilan hörde speciellt att — ha »nummerhäst» på stall. Likt andra sannskyldigt skånska landtbarn så godt som »född på hästrygg», fick jag här åter känna ryttarglädje som i gångna tider. Också ströfvade jag gärna till häst omkring på den trefna slätten. Under dessa ensliga ridter var det, jag kom till en allt innerligare förståelse af min fäderneprovins, det rent skånska hos denna, vare sig jag vintertid red om kvällarna igenom de stilla, torfröksdoftande byarna, medan kråkorna ännu kraxade i de nakna almarna, eller jag lät hästen i den starka vårsolen trafva vid hvinande vipskrin på de mjuka strandängarna längs Sundet, eller jag i skridt njöt de tysta ljumma sommarnätterna.

»Slaka de hänga pilarnes blad. Vångarnes ax i lättaste dimma matt de som drifvet silfver glimma, ånga så fint i daggigt bad.>

Ej sällan gästade jag slättens dannemän; och det annars merändels så slutna folket öppnade till sist för mig lika gärna sina lynnen som sina hem. Genom sysslandet med sönerna på högskolan fick

jag ju dessutom godt tillfälle att blicka något djupare in i folklynnet med all dess egendomliga, skiftande frodighet; och därtill uppfriskades härigenom intrycken och minnena från mina tidigare år, då jag som prästens son lefde hvardagslif bland allmogen i Skytts härad. Så sågo de första skånska dikterna dagen: »Spelmannen», »Gammal tid och ny», »Hvilan», »Vinterstämning», »Siesta» o. a.

Efter en vistelse på det vackra Trufve vid Kinneviken sommaren 1877 skref jag den lilla cykeln: »Vid Vänern».

Då jag våren 1879 lämnat lärareverksamheten vid Hvilan, företog jag under några majdagar en afskedsridt i den vana Ringsjötrakten. De skånska naturintrycken styrktes därunder ännu mer; och på hästryggen föddes poemet »Skåne», uppläst kort därefter på en nationsfest i Lund.

Det ena versmotivet efter det andra, allt ur verkligheten omkring mig, började nu inställa sig och liksom fordra behandling.

Medan jag på försommaren gästade mina fränder på Tärna i Västmanland och bodde, kärligt omhuldad, i en ljus väfsal i den gamla rödmålade komministergården — en gång Benjamin Höijers fädernehem — nedskrefvos där åtskilliga kväden, bl. a. de »Från gatan», hvartill stoff och stämning erhållits under den tid, då jag, ledig från min landtliga lärarbefattning, legat som Oehlenschläger — Tegnérsk stipendiat i Köpenhamn. Kontrasten mellan de mörka hufvudstadsmotiven och den solklara omgifningen ikring mig verkade eggande.

På återväg till Skåne föll det mig in, att jag möjligen skulle kunna åstadkomma en diktbok; och i Stockholm, där jag sammanträffade med mina förläggare Jos. Seligmann och Hugo Geber, som då voro kompanjoner, uppmanades jag på det vänligaste af dem att utgifva en samling dikter till närmaste jul.

De hade samma år redan förlagt min tolkning af »Nials saga», hvartill de föranledts af Edvard Bäckström, till hvars tidskrift Nu jag insändt en öfversättning af ett isländskt kväde och som sedan, mig ovetande, lifligt intresserat nämnda firma för utgifvande af fornnordisk, till svenska tolkad sagolitteratur.

Jag hade äfven fått spörja, att en annan af tidens skalder med välvilja fixerat min versskrifning; och det blef därför öfverenskommet, att, om allt ginge efter åstundan, skulle på Jos. Seligmann & Co:s förlag till följande år utkomma en diktbok.

I juli månad var jag åter i Skåne, installerad hos fränder i Espö prästgård.

Det var vid den årets tid, då all slättens mustiga grönska trifves som bäst, då det öfverallt ångar bördighet och det doftar från hö och klöfverstackar, då sädesfälten vattra sig och vaja för vindkårarna från den blå Östersjön och gårdarna lysa kalkhvita eller tegelröda i solskenet.

I min hjärna trängde sig nu versmotiven om hvarandra; och inne i den stora friden, i prostgårdens halmtäckla flygelbyggnad, öfvervuxen af klängande vinlöfsrankor och öfversusad af väldigaaskar och almar, gick poetiserandet sedan under ett par veckors tid lätt och lustigt för sig, allt medan det lyste där utanför från vinbärsbuskar och stora rodnande jordgubbsland.

Diktcykeln »Prosten Sebastian», »Sydskånsk sommarkväll», »Hemligt förlofvad», »Studentuppasserskan» m. fl. trädde villigt fram. Härtill bidrog tvifvelsutan äfven all den hjärtevärme och intresserade stämning, hvaraf jag kände mig omgifven.

Det sista stycke, jag lade hand vid, var det, som börjar samlingen. Det förekom mig, som om de öfriga skulle kunna signas till någon liten lycka genom detta, skrifvet till min mor: »Jag var ej allen — ty Du var mig när.»

Så låg den första diktboken färdig, framalstrad måhända icke minst af den värme, som dittills i lifvet mött författaren.

A. U. Bååth.

*

OM MIN ALLRA FÖRSTA BOK.

I begynnelsen ansåg jag mig vara en stor poet.

Såsom alumn i Göteborgs Högre Elementarläroverks 7:de nedra utgaf jag på eget förlag, med 40 subskribenter à 1 kronaResten ärligen betald med bidrag till Nyaste Förposten, Göteborg. min första bok *(Knäppar på Lyran af »Hottur»,* Göteborg. Tryckt hos Kindvall & Lundberg, 1875), hvilket arbete börjar med centrallyrik och slutar med bondvisor samt en allmogeberättelse.

Hvarför började jag skrifva?

Jo, därför att det roade mig.

Men det var mycket farligt att som skolyngling skrifva poesi, ty det tog tid ifrån nyttigare sysselsättningar.

Att det är ett dumt påhitt detta att skrifva poesi, därom upplyste mig ock min gamle klasskamrat,80

AUGUST BONDESON.

den oförgätlige medbrodern och ordföranden i den litterära föreningen Balder, Martin Lindgren, sedermera redaktör för Nyaste Förposten, Göteborg, då han för mig berättade:

»Rektorn gaf mig i dag en varning. Han sa': 'Vet du, Lindgren, det fins ingenting dummare för en skolyngling att befatta sig med än att skrifva poesi. I min ungdom så skref jag också vers. Men när jag blef något äldre, så fann jag, att det var bara dumheter.'

'Det kan jag väl tro', svarade jag», sa Martin.

Martin Lindgren kom aldrig högre än i 6:te öfra.

Själf blef jag kuggad i studentexamen (april 1876) med en vänlig tillrådan af så väl rektor som klassföreståndare att slå studier ur hågen, alldenstund jag därtill befans obekväm. Ett fattigt allmogebarn kunde bättre använda sin tid genom att öfvergå till näringarna: båda förklarade sig villiga att skaffa mig en hederlig plats.

Men i stället för att antaga detta välvilliga erbjudande och, jag skulle kunna antaga, söka min utkomst i t. ex. en läderhandel, då jag ju kunnat bli i tillfälle att furnera och gynna min käre, gamle far, skomakaren och sadelmakaren i Yessige, fortfor jag att skrifva vers och tog som privatist studentexamen vid samma läroverk i december samma år.

Nu ville jag komma till saken och tala om, hvad min första, äfven på grund af omslagets färg, , s. k. gröna bok, innehåller för godt.

Vi börja då med centrallyriken:

Här ha vi inledningssången (Horatius — alcæ-iskt versmått):

Min sång.

Hvi sorlar bäcken, lossad ur isens band? Hvi kvittrar fågeln, buren på vinge lätt? Hvi sjunger vinden glada kväden, Dansande öfver de klara vågor?

Ja, fråga bäcken, fågeln och vindens fläkt; De kunna gifva lösen till sången min. Ett barn af stunden, enkel, konstlös Tonar den fritt ifrån veka lyran.

Sa följer:

I månskensnatten.

(Troligen inspirerad af Böttiger.) Sista versen:

Jag ville sjunga än, tills dagen tändes Och med sitt guld förgyller österns bryn; Men sångens gåfva ej åt Svärmaren sändes I detta mått: det hägrar för hans syn Så sköna bilder, men att dem förklara Han har ej toner — han har känslor bara.

I detta poems föregående versar äro vi redan tillnärmelsevis inne på erotiken, hvilken en vers-skrifvande 7:de nedrist på grund af sin ålder och ställning icke får negligera.

När vi började. 11

Vidare:

Du är mig alltid när.

V. 3. Hör jag en svingande lärka Kvittra om kärlek och vår, Straxt då jag tycker mig märka, Liflig inför mig du står.

V. 4. Hör jag en kuttrande dufva Hviska om ömhet och ro, Straxt till din stämma, den ljufva, Lyssna jag tycker mig då.

V. 5. Uti allt skönt i naturen,

Allt, som är rent för min själ, Fjärran ifrån dig ock buren, Är du mig nära likväl.

(Inom parantes: redan då för tiden tyckte jag inte riktigt om rimmen i 4:de versen.)

Efter detta en befruktande pust af C. F. Dahlgren.

Gulsparfvens Majkvitter.

Psitt, psitt! Isen borta, Dagar korta Icke mer. Ingen köld och hunger ingen. Med min visa Vill jag prisa Hvad jag ser. o. s. v.

Nu öfvergå vi till didaktiken.

Var nöjd.

Sista versen.

När så du luttrad är i lifvets strider Och utan knot du ser mot himlen opp Och du på lifvets väg mot målet skrider Och ändadt ser ditt tunga lefnadslopp Och liemannen står med lian höjd, Då kan du säga: »Herre, jag är nöjd!»

Härefter nalkas vi Lidner, Stagnelius och Nybom i dikten

Stjärnans makt.

Det var en kväll, en dyster höstekväll, Och svarta moln sig öfver himlen sträckte, Och stormen bröts mot klippans nakna häll, Det röt så vildt som från ett afgrundssläkte, Och skogens sus blott hemska fasor väckte, Och regnets strömmar jordens yta täckte.

Och ingen stjärna sände ut sitt ljus, Det var så mörkt, så vildt uti naturen, Och människan sig undstack i sitt hus, Och rädda smögo kring de vilda djuren. Men djupt i skogen gick en ensam kvinna, Hon tycktes fröjd i nattens uppror finna. (Inalles 10 versar).

Författaren vågar anmärka, att denna dystra och högtidliga dikt är skrifven utan kvällsmat, men84

AUGUST BONDESON.

med tobakspipan i mun — Kronhusgatan n:o 28, 3:dje våningen — i utdragssoffan, med pankor i perspektiv.

Nu ha vi Bellman:

Spelmannen.

V. 4. Vin uti glasen, Hej bör!

Spel på kalasen, Vin uti glasen, Dunder i basen, Hej kör!

Alltid sig bör Dunder i basen.

Lif uti barmen, Sjung falleralla!

Styrka i armen, Spel rogar alla.

Fattning i harmen Låtom oss tralla Allt ondt bortkör. Hej ho!

Därpå behagar författaren lämna ett prof på sin satir.

Knappnålen,

V. 3. Och tjocker om hufvudet är jag. Nåväl,

Det där är ju dygd, vid min knappenålssjäl! Blott väl man är putsad och glänser — ja då Må hufvudet vara så pundigt som två,

Och inte förthy och emedan Jag är ju så slipad och hal, Och intet det rörer mig sedan Och knoppen skull' anses för skral.

Så böljar författaren att känna sig liksom lite hemma.OM MIN ALLRA FÖRSTA BOK.

Knallen.

De två sista versarna.

Och varor stryka och pungen tjocknar, Och kända a vi i tjuge socknar. Och hvart vi komma och hvart vi gå, Oss följer glädjen, kan I förstå.

Men motgång äfven vi få påkänna, När bankerutten slår öfveränna Bå våran påse och martnasbord, Men — allt ska stryka på denna jord!

Till sist lite allmogeerotik.

Smålandsdrängens visa.

Hej, så dä går! Slagelen slår Hurtitt i logeplanka. Agnar å dam, Korn ske dä fram, Halmstråa ske ja bänka.

Gläder och kry Rätt som ett ny Lefver ja mina dagar; Måndan ä gla Lordan ä gla, Söndan ja fin me lagar,AUGUST BONDESON.

Går i guss hus Köper me snus Nere i handelsboa. Tösera små Glana å stå, Titta på me å koa.

Då har ja rock

Den som ä tjock,

Då har ja nattekappa,

Stöfla ja har,

Hatt som en kar,

Då kan ja rektitt klappa

Tösa så rar, Då ja la tar Kössana hela tjoget. Väl blir hu onn, Men om a stonn Kommer hu inf ihåg et.

Hej fallera!

Snart ske ja ta

Torpet ve Rännebäcken.

Hej trallala!

Sen ske ja ha

Bröllop, å dä på fläcken.

Kvällen ä när, Krittra ja gerOM MIN ALLRA FÖRSTA BOK.

87

Halm, löf å hö å vatten;

Sen får ja gå

Hvila å få,

Sofva så hela natten.

Drömmer också,

Kan I förstå,

Gör ja om lella Lotta.

Hej fallera!

Lustit å bra

Lefver ja utan måtta.

Allrasist:

Lätt och lifligt.

Kyssen,

m

*

Polska.

gL4E—E—N

*=&
~\?-
x
Tö - sa lil - la stod, i Skräddar - Las - se up - på
gröten rör-de Och henne hör-de,
P
fczg=¾-tr-fr->
*—#-
T=½
l:o
2:o
tt-
* «è -
* 0 • 0
sjöng så lu-ste - Ii - ga: trå la la la la, Smila-de och sjöng: ti-
v-V-P-4-
ra-de-la-da.
i
*:
V-
h:
=P—P=
Rör-de, Sjung hopp trå la la la la, Hör-de, Sjung
-k
0—0-
-#*-#-
¥=^
E—¾U—fr
3—*—*-
^-f-Mä
M=½
i±É
—*----------z'-
hopp trå la la la. Och flugan snurra' så högt i taket; Det
3^$
*:

var så lu - ste - ligt i

&

*

stu - gån då.

Men Skräddar-Lasse steg till lilla Nilla Så lusteliga ned, så gladeliga fram; Och lilla Nilla grina inte illa, För Lasse granner var båd' bak och fram.

Och gröten puttra' och gröten stänkte Så lusteliga öfver bräddarna, kan tro! Men Lasse, visste han väl, hvad han tänkte! Han talade om bo och ko och so.

Och tösa hansa skulle Nilla heta; Hon var så fin och nätt och täckelig och rar, Ja, efter sådan jänta fick man leta. Nu Lasse tag i grötavispen tar.

»Se, hör du, Nilla lilla, räck me munnen!» »Jo, de trodde du la, ville du la ha!» »Ville eller skulle — hit på stunden, Eller ska' ja' själfver kyssen ta.»

Men Nilla tyckte, det var synd att neka, Och vips så smälde det — i Lassa skalle till, Och gamlamora skrek: »Di' laja däka! Du grömme skräddarpalt! Hvad ä't du vill?» Neka, För tari tari tari, Däka, För tari tari ta. Och flugan snurra' inte mer i taket, Det var så sorgeligt i stugan då. Finis.

August Bondeson.

*

MIN VÄG TILL DIKTNING.

OM denna berättelse skall vara sann, och det är väl meningen, så måste den skatta åt den litteratur, som gör i »bekännelser och afslöjanden», eljes ser jag icke, hur det skulle kunna blifva någon berättelse af. Och för att göra en början, så blir det den bedröfliga historien om ett fall från drömda poetiska molnbäddar ned på jordevärklighetens hårdaste mark. Men det är bäst att låta saken tala för sig själf.

Skald var ett ord jag lärde mig ungefär samtidigt med »Gud som hafver». Och skald var något oändligt ljust och upphöjdt och fint. Öfver hufvud kunde en människa ej taga sig till något förnämligare än att skrifva poesi. Alla poeter voro hyggliga, oomtvistliga herrar, som med glädje och förtrolighet mottogos i min pappas och mammas hem.

Men det fanns ett annat märkvärdigt, ganska jordiskt släkte, som bildade en slags afdelning under skalderna, och som det icke kunde tagas för gifvet att man hälsade med synnerlig förtjusning. De buro den tämligen omtvistliga äretiteln:

Författare.

Kanske hade föreställningen sin yttersta rot i min första bekantskap med en dylik »författare». Jag minns det som i går. Det var en vinterkväll i vårt förmak i Stockholm. Många ljus voro tända i kronan, i soffan sutto ifrigt pratande några damer, bland dem min mamma, som såg förströdd och orolig ut, och hängande i hennes kjortlar förekom min ringa person, på den tiden en liten kruka med stora öron.

Då slogos dubbeldörrarna upp och på tröskeln uppenbarade sig tvenne herrar. Den ene, en tung frodig gestalt

med yfvigt hår och tjocka läppar, den andre en till ytterlighet tunn figur med svarta lockar, ihåliga kinder och lågande ögon. Bakom tittade pappas ansikte fram. Han såg skrattlysten ut.

»Här får jag presentera den tjocke och den magre skalden», sade han, »magister Herman Bjursten, den berömde författaren till 'Gyttas grotta samt husets vän, Fredrik Sander.»

När min mor reste sig för att hälsa, var hon om hvartannat hvit och röd.

Men förf. till den hemlighetsfullt klingande sGyltas grotta» stod alltjämt kvar i dörren. Hans blick var dyster, han lade handen på hjärtat, bugade sig och sade med djup, melankolisk stämma:

»Vågar en så nedsvärtad person värkligen träda in i denna älskliga krets af damer?»

Förfärligt rädd att mannen, som tydligen gjort något ondt, skulle röra vid mig, kröp jag tätt intill min mor. Af hvad jag nu småningom uppsnappade och lade samman, förstod jag, att han skrifvit en bok, och att det var fråga om en herre och ett fruntimmer, som brutit sina löften, samt om en Gyltas grotta, där ett rysligt dåd måtte begåtts, och att detta hans fula tilltag så när hade kostat honom tillträde till min mammas förmak. Denna Gyltas grotta bjöd naturligtvis på de rikaste möjligheter, hvaraf mord och röfvade skatter, nattsvart mörker, kallslemmiga ödlor, andar med alnslånga klonaglar och väldiga eldbrasor, där man stoppade in lefvande småbarn, voro det minsta. De två styggin-garna, som ljugit, fingo antagligen sådant där smått och godt till straff. Och drifkraften i all denna kuslighet och lögn, han som tilläts sitta här lifslefvande i vårt bästa rum — han var således en författare! Intet under att han såg olycklig ut. Mellan honom och de fina poeterna var i sanning befäst ett oöfverstigligt svalg.

Detta barndomsintryck, stärkt af åtskilligt annat jag hörde yttras, och som jag förstod på mitt eget vis, höll envist uti sig. Ehuru jag i sinom tid, jag som andra, med utomordentlig aptit slukade om hvartannat världsberömda och icke världsberömda romaner, hyste jag ingen aktning för detta slags skrifven som utslag af litteratur, det föreföll mig att vara en allt för tarflig uppgift att berätta om

vanliga händelser och människoöden, om hur folk talade och tänkte under hvardagliga förhållanden. Och stor konst måtte det heller inte vara. Hägrade någon gång för min själ möjligheten af att själf en gång iklädas de blå strumporna, så blickade jag helt säkert öfver en trälande romanförfattarinnas låga synkrets mot sublimare höjder. Vid 16, 17 år kom det till en ordentlig kris. Jag erfor uppriktig leda vid allt hvad prosaiska skildringar hette. Jag försmäktade efter det osägbara, det outgrundliga, efter att se himmelen öppnas och anden utgjutas. Jag valde min andlig föda allt eftersom skrifternas titlar lofvade »stora intryck». Och under det jag frossade ömsom af »Själens hälsa», ömsom af Stag-nelii allra obegripligaste och just därför allra himla-burnaste stanser, tyckte jag mig riktigt höra, hur min själ växte. De erfarenheter man väl egentligen kunde vänta af lifvet lågo redan bakom mig — naturligtvis! Nu var min ande i behof af att helas i de rena idéernas sköte. Till och med hos Almqvist fann jag för mycket handling, självfva hans abstraktioner ledo af en motbjudande, så att säga »vilja utåt». Och jag minns, att då min far en dag anbefallde »Prästmannen i Wakefields som en särdeles läsvärd bok, log jag nedlåtande och tyckte nemligen att hans smak var rätt tarflig. Lifvet själft — det hade jag som sagdt vuxit ifrån. Hvad jag sökte var någonting högre, någonting likt lifvets idé.

Så satt jag en klarblå dag på en blommande äng och kände, att nu måste det blifva något af. Nu stego dessa böljande förnimmelser af vår, af

ungdom, af kärlek, tro och öfversvinligt hopp öfver bräddarna, nu gällde det blott att skaffa dem utlopp, att finna det fullödiga uttrycket för det hela, urordet, ursymbolen, urbegreppet, korteligen det där som alltid glidit mig ur händerna. Jag skakade som af frossbrytningar midt i julivärmen, det sjöng för mina öron: få se om du inte är en af poesiens utvalda! Hvarför skulle icke redan det första försöket kunna uppenbara denna saliga hemlighet?

Egentligen vore det ju blott en slump, ett trolleri, här satt man tillreds som en strängad eolsharpa för himmelska vindar att röra, och hvem kunde veta, hvad det behagade dem att anslå?

Nu begynte en ursinnig bollkastning med rim och meter, ett trånsjukt famlande bland »sfärer» och »æoner» för att få fäste i något där uppe på oändlighetens blå himmel, där jag såg diktens alla stjärnor gå sin gång så säkert och — Herre Gud — så nära, att det inte borde vara stor konst att fatta tag i dem.

Men tomhändt var jag och tomhändt förblef jag. Hvarje gång min själ piskades ut om sina gränser, bar det naturligtvis nedför i formlöshetens dunkel och under en svindlande förnimmelse af oförmåga, som gaf kvalm och leda. Då blef jag vred och förvandlades i mitt sinne. Jag slog handen i björkstammen, jag stödde mig mot och ropade: Nej, jag skall i stället bli författare, det skall ni få varsna. Hvilka »ni» detta grymma hot gällde, är okändt. Om det ej kunde vara de där sfäriska vindarna, som trilskades med att inte vilja spela på94

min harpa. Alltnog — i dödsförakt sänkte jag mig så djupt som till en mycket lättsinnig jordisk fjäril och hans offer, en hängifven stackars ängsblomma. Sjudande af förtret nedskref jag på rak arm — för resten naivt sensuellt — deras saga, sådan jag skådade den för mina ögon. Och se! på denna omväg hittade jag tillbaka till höjden. Då den öfvergifna blommans skuldbelastade blick slogs upp mot aftonsolen, mötte den nämligen där Guds förlåtande öga. Och så dog hon i frid.

Min häpnad, när jag fann opuset äga både början, kulmen och slut samt på köpet en liten mening, stod ej i rimligt förhållande till mina bländande förväntningar nyss. Ty grufligt enkel, påtaglig och jordiskt klar tedde sig i sanning »En liten blomma». Oaktadt jag frikostigt sirade den ursprungligen nakna stammen med sköna adjektiv — klen ersättning, det insåg jag, men dock en afglans af mitt förlorade skaldeparadis! Det var i alla fall en färdig historia — hvilket sakförhållande underbart läkte såren. Att den var värd trycksvärta föll mig visst icke in. Men ett år efter tog en vän den ur min portfölj och sände till »Förr och Nu». Som tidskriften dock litet därefter afsomnade, kom den nog aldrig in.

Att dikta låg emellertid ej som nu i luften. Flere år gingo innan jag, oemotståndligt drifven att klottra, en natt satte mig upp och skref ihop »Ncte-dalens Älfva». Denna gång hade jag vågat mig så långt som till alt indraga människor i min natursymboliska värld. Sköna och romantiska människor med plastiska åthäfvor i förtrollande omgif-

ningar. På måfå sändes skissen till Göteborgs Handelstidning — jag hade en stilla känsla af att den var vansinnig. Men på denna lyckliga tid fanns nog föga att välja på, och så mottogs mitt alster — med beröm. Nu blef jag säker. Jaså att dikta var icke värre än så. Det syntes mig lätt som att nysa, fordrade blott en viss öfning. Under loppet af några år skref jag också en häpnadsväckande mängd noveller, dels romantiska skärgårdshistorier, där jag sällan nändes att göra vattnet annat än solblankt eller känslorna annat än ädla, och där männen och kvinnorna voro nära släktingar till maskeradbalernas sidenskodda fiskarfröknar och deras sjömän i blanklädershattar och nystärkta blusar af holländskt lärft. — Dels äfventyrsskildringar från Västindien och Spanien — man generade s*§ eJ' — och naturligtvis allegorier.

Lika lätt gick alltsamman, flöt nästan utan ansträngning ur pennan. Så minns jag hurusom en längre roman, tillkommen på »beställning», skrefs utan en rads ändring, ibland hela kapitel under tiden mellan förmiddagens telegrafiska order om: mer manuskript, mer manuskript! — och aftonens post; samt utan att jag den ena dagen visste, hvad papperet den andra dagen skulle fyllas med. Romanen förklarades af sin publik, en populär tidskrifts, för »ytterst spännande». Stundom föreföll mig nog geschäftet otillfredsställande — som att drömma halfvaken. Hur länge kan det fortgå? undrade jag. Skall jag alltid författa just så här, utan svårigheter men —! Jag såg att något väsent-96

ligt fattades. Och dock när ett och annat återkom från den tålmodige redaktören, förskräcktes jag, emedan jag ej förmådde upptäcka »felen». En gång (efter insändandet af »Konstnärens drömsyn» — fröken Ideal, som uppvaktar konstnären i hans atelier och håller ett bevingadt tal) skref han:

»Nog tar jag biten, men Viktor Rydberg kallar genren för gymnasistpoesi.» Det gaf mig åtskilligt att tänka på.

Under tiden hade jag ju börjat läsa modärna skandinaviska författare, ehuru detta till följd af mina lifsförhållanden, som höllo mig fjärran från litterärt intresserade kretsar, skedde långt efter att deras rykte gått öfver land och rike. Jag mottog allt med en oppositionellt anlagd naturs hela stormande hänryckning. Men hur jag än jublade öfver det frigjorda i själfva snilleleken var det icke detta, som djupast grep mitt medvetande. Det var upptäckten att alla mänskliga företeelser tedde sig så annorlunda, skärskådade i de nya andarnas ljus. Och dock fortfor jag med min opersonligt gammalromantiska alstring. Att skrifva efter böcker eller efter hvad jag kommit till blott på kammartänkandets väg, låg nu en gång icke för min röst. Andra makter än rent intellektuella ville det till för att omhvälfningen i min uppfattning af konsten och i mitt allmänna idélif skulle sträcka sig äfven till min innersta personlighet, där den smula af diktare, som kunde finnas, ännu slumrade, lika omedveten om ansvar som om ärelystnadens anfäktelser. Och liksom den brist på vördnad för lifvet, den forne-

kelse af lifvet som ägande makt att svara på sina egna spörsmål, hvilken jag insupit i barndomen, säkerligen var yttersta orsaken till min sena utveckling, till den långvariga bristen på litterärt allvar, så blef kärleken till detta lif — en nyomvänds blinda dyrkan — min räddning. Blef det som lärde mig, att jag och min andes gärning ej kunde gå tvenne vägar.

Vid denna tidpunkt kom jag nämligen att bosätta mig i skärgården. Redan förut hade jag för längre eller kortare tid vistats där och från första stunden erfarit något alldeles särskildt vid beröringen med dess natur och folk. Men långsamt som lifsafgörande intryck alltid stadgat sig hos mig, hade jag snarare trängt tillbaka än uppmuntrat de fordrande gästerna. Ty fordrande var just hvad det var — lifvet på de öde skären. Dessa karga, men i grunden lefnadskäcka människor, som rätt inför mina ögon förkrymptes af svält och tyranniskt prästavälde — dessa vintrars isande tystnad, blott afbruten af nordvästens skärande häxkörer — vårarnas sjuka längtan — somrarnas egendomliga besvikning, då allt det åtrådda ljusa, lätta städse drog stranden förbi, aldrig landsteg, aldrig blef kvar, endast ett ögonblick visade sig lockande och frustande på den silfverblå fjorden för att genast åter glida ut, mot obekanta mål — höstarna: den blygrå, lömska sjön, den fattiga heden med sin glesa vissnande ljung, sina isgrå, skrofliga knallar, där himlen låg öfver maraktigt tryckande, medan blåsten for eggande intill galenskap om i blodet — det kunde slita i ens

innersta detta, det tvang till att ändtligen taga ett djupt tag i mitt eget själf.

Sommardagar då solen brände på torra ljungen, vinterkvällar då nordan röt i fjällklofvan, kunde jag vandra af och an, timme efter timme, på backen ofvan fj orden och ständigt dricka mig lika rusig af kargheten och ljuslösheten, af glädjelöshetens och ödslighetens hela tunga fientlighet.

Här var allvar, här var helhet. Och jag vred mina händer.

Hvad hade jag gifvit ut af min själ? Idel flatskratt — åt intet. Ägde jag då icke annat att gifva ?

Se människorna där nere — i deras hvassa ögon lyste samma bleka sken som öfver toppskummet här ute, och som vinden bröt sig mot Qällväggen, så brottades de mot hårda öden. Ett med naturen ur hvilken de framgått, ett i anda, ett i gärning. Deras styrka, deras begränsning, deras öde — allt hvilade på samma grund. Hvad det var stolt! Ur hvad sög jag min näring? Hvar hörde jag hemma i med och mot? På hvad grund ville jag stå eller falla? Hade väl jag lyssnat till några stormar, jag, tills mina kinder hvitnat och läpparna tegat?

Nej — i allt hade jag gripit fäste utom i det enda: min egen natur.

Jag gick där på heden och ropade efter allvarets lidelse.

Och under allt drömde hon sig in i min själ, skärbons bistra saga.

Hon drömde sig in i sol, hon drömde sig in i storm, och naturen förklarade henne för mig.

Hon blickade med tvenne stora ögon, kärlekens och hatets.

Hatet som var en annan form för kärleken. Det hat utan hvilket jag icke förstod, hur någon vågade säga till lifvet: jag älskar dig.

Hatet mot allt, som hindrade detta folk hvars lif jag delade att lefva som fria människor. Ty den tiden syntes mig intet vara större än att lefva sitt eget öde oförfäradt ut.

* *

Min ställning de första åren i det lilla kustsamhället var den angenämaste. Jag var oberoende och kunde nästan kallas bortskämd gunstling såväl hos strandbefolkningen som hos de få högre stående. Som ibland händer främlingen från staden i en trång landskrets, ägde jag större frihet än landsens egna barn till att tala och vandia som mig lyste. Jag var lycklig och knöt till och med svärmiska vänskapsband med en och annan af dessa stolta, slutna och lidelsefulla karaktärer. Ehuru våra meningar i lifvets stora frågor oftast skilde sig från hvarandra som olja och vatten, och jag öppet förde mina till torgs, förändrade detta ej ett ögonblick människornas aktningsfulla och hjärtliga sätt. Snarare tycktes min skoningslöshet mot hvad jag ansåg vara brister i samhället, pigga upp dem så till vida att när jag gick tillrätta med det misstänkta

lönkrögeriofoget och slikt, fick jag medhåll af kyrkfolket, och när jag tog det prästerliga regementet i upptuktelse klappade de mondäna sina händer. Men som sagdt min person var fridlyst.

Den tid kom, då detta väckte min oro. Var jag falsk? Eller feg? Böckerna sade mig, att striden för sanning och människorätt där ute i världen brann med full låga, och här gick jag och talade, och mina ord gledo tillbaka som vågorna från hällen. Jag måtte ej tala tillräckligt tydligt.

Det var nu länge sedan jag författat ens minsta grand. Till det hade jag lefvat alltför starkt. Dessutom tålde jag ej se för mina ögon min forna alstring. Jag gick där bidande i skaparfeber, som ökades för hvarje dag.

Och när bördan af samlade intryck blifvit tung nog, föll den af sig själf ifrån mig.

Ett mer än vanligt praktfullt »kyrkfall», utslag af den schartauanska metoden att handskas med själar, gaf den nådestöten. Det rörde ett kändt spioneri- och angifvelsesystem, hvarigenom prästerskapet inhåfvade kunskap om händelser och förhållanden i byn — upplysningar, dem man ofta tog sina mått och steg efter. Så hade en syndare, hvilken under veckans lopp tagit sig ett mindre rus, blifvit förmenad att undfå nattvarden, och då han lifligt protesterat — helt enkelt förbigåtts vid själfva altarrunden. Jag hörde om saken genom ögonvittnens mun. Och då vid denna tid det riksbekanta kriget mot nykterhetsföreningarna fördes som allra

tapprast från predikstolen, blef händelsen den droppe, som kom min harm att rinna öfver.

Jag satte mig ned och skref i ljungande fart ihop en novell, den första af min hand, som torde få nämnas ärlig diktning.

Det var »Nitälskan» — sorglig i åminnelse.

I själfva verket hade den hvad behandling och uppfattning angår länge spelat i min fantasi. Där hade jag byggt och byggt utan en tanke på mitt personliga förhållande till omgifningen, lycklig endast af att känna ingifvelsen strömma öfver mig på ett nytt och starkt sätt och äggad af att finna diktning nu mycket »svårt». Då figurerna

sedan i viss mån kommo att låna denna omgifnings drag, skedde det på god tro — i en grad, som nu förefaller mig rent af barnslig. Ty om jag än verkligen berusades af att mäkta återgifva bilderna som de lefde i mitt artistmedvetande, oberoende af alla hjärtats känslor — det var nu en gång så att min skapande fantasi byggde upp af allt, som kom i dess väg, att den ägde ett öga för sig, som skådade kallt, äfven där hjärtat brann — så tog jag likväl sedan det hela i lugnt öfvervägande och fann saken ställa sig så här:

Jag är skyldig mitt samvete, världen och eder själfva att klämma till på ett sådant sätt, att alla förstå hvad jag menar. Ni gilla denna handling, som rör det allmänna. Ni till och med anse den nödvändig. Nåväl — min tro är, att endast en ful vilja, förfulad genom ett vrängdt sätt att se, kan göra den möjlig. Detta visar jag eder som i en spegel. Finna sig vederbörande träffade — så väl bekomme!

Det gör godt och är rätt. Känna de ej igen sig — nå, då är ju ingen olycka skedd. Då är det helt enkelt icke de.

Logiken tycktes mig solklar. Men en annan liten besvärlighet kom i vägen. Det var den rent yttre likheten hvilken syntes mig mer än en blott tillfällighet. Om man t. ex. snörde in en liten tjock, leende och maklig blondins själ i en lång, benig, barskt blickande gestalt, ja, så ville det alldeles ej blifva lika trovärdigt. Jag kände dunkelt att verkningen af den ul-tra-realistiska metoden ytterst hvilade på bokstafstrohet mot naturen. Det var högst kitsligt detta — ty naturligtvis måste man uppnå största möjliga verkan. Att afstå från den vore för mycket begärdt. Emellertid ansåg jag mig äfven härutinnan hafva blandat mina kort synnerligen väl och tyckte ej att någon med rätt kunde peka på modellen. Jag var så långt från tvifvel, att jag föreställde mig, huruledes den dam det kunde gälla och jag tillsammans skulle skratta — på sin höjd skifta några hälsosamma hugg.

Så stodo sakerna, då det olyckliga numret af Göteborgs Handelstidning, där början af »Nitälskan» flutit in, en mörk höstkväll anlände till byn.

Jag klädde genast på mig för att uppsöka vederbörande.

Som i går minns jag den promenaden. Sällspordt dystert hängde fjället öfver den backiga, gropiga gatan och ljusen, som här och där lyste ur de små kojornas rutor, kommo den svarta fjorden rätt under dem att glänsa matt. En outredd

beklämning grep mig. Jag stannade och undrade, om jag icke borde vända om. Men hvarför? Det vore dåraktigt och löjligt.

Och så gick jag dristigt in i huset.

Kall tystnad hälsade mig. Något dylikt hade aldrig händt. Yr i hufvudet men fortfarande oförmögen att egentligen fatta, satte jag mig ned och öppnade ett samtal om väder och vind. Det ger sig — tänkte jag. Men bortmotad af de knappa svaren, måste jag slutligen gå. En flicka, väninna till min förmodade modell, följde mig utom dörren.

Där brast det löst.

Hon formligen stönade.

»Det är förfärligt!»

»Hvad, hvad?»

»Åh Gud, åh Gud, hvarenda människa vet ju, att det är hon till kropp och själ.»

Detta bokstafligen återgifna yttrande bröt naturligtvis anklagelsens udd. Men därpå tänkte ingen af oss då.

Vi hade ströfvat bortåt landet.

Jag grep hennes arm.

»Det du säger är ju lika förfärligt», sade jag, »är det således sant?! Då måste det näpsas.»

Hon brast i gråt.

»Hvem har gifvit dig rätt att vara vår domare?» ropade hon i raseri. »Hvad har du med oss här att göra? Om vi skulle hitta på saker om dig, hur tror du det skulle smaka? Åh, du falska!»

»Aldrig», afbröt jag förtviflad, »hundra gånger har jag sagt er min mening, ni känna mig ut och in.»

»Hvarför har du umgåtts med oss!»

Jag teg, onekligen till en viss grad slagen.

»Jag håller af er», mumlade jag, »ändå. Jag bara hatar allt lågt och ofritt och —>>

»Från denna stund är det en annan, som blir hatad.»

Vi hade hunnit in i min bostad. Vi voro båda utom oss. Jag talade, jag förklarade. Hon skakade blott sitt hufvud. »Det är gjordt>, sade hon, »ohjälpligt gjordt.»

Till sist sprang hon fram och omfamnade mig hårdt.

»Nu är allt slut — farväl.»

Hon vände i dörren och tillade:

»Hon vet ingenting — vi skola undanhålla henne tidningarna.»

Det var dråpslaget.

»För Guds skull», ropade jag, »inte det. Jag går genast och talar om alltsammans.»

Jag ser henne stå där högtidlig, hård i blicken som hämndens gudinna.

»Så nedrig är du väl ej. Där du slår, få vi söka hela.»

Jag var fullständigt bedöfvad.

Redan nästa dag hade ryktet om mitt brott hunnit spridas till klintens yttersta koja. På gatan mötte mig mulna ansikten och knappa hälsningar. Och vid besök hos personer, som med mig skarpt brukat fördöma sakernas tillstånd, ja, som varit de ifrigaste att meddela mig hvarje ny prästerlig bedrift, mottogs jag så främmande, att jag icke an-

såg mig vidare böra sätta min fot inom deras tröskel. Andra skyndade ur min väg, tydligen rädda att genom visadt deltagande gifva sig sken af att gilla upprorsmakaren. Ett par uppriktiga själar förebrådde mig under tårefloder den ogärning, jag begått. Och så blef det småningom fullständigt tomt omkring mig. Min ställning fastslogs. Mellan mig och byns invånare var verkligen allt slut. Ensam gick jag och ensam kom jag. Min egen tjänstflicka slets mellan tillgifvenhet för mig och fruktan för att mista sitt forna rätt höga anseende som min uppassare. Den käraste vän jag ägt, en af fisklägets döttrar, vid tillfället frånvarande, skref till mig i starkt upprörda ordalag: »För människan kan jag ännu hysa tillgifvenhet, skriftställarinnan afskyr och fruktar jag.» Men en sådan tudelning af känslan har sig ej så lätt. Och jag återsåg henne aldrig.

En dag kom min tjänare inrusande och bad mig gråtande stanna inomhus, emedan folket hade lagt råd om att stena mig.

»De tänka gömma sig i prången och kasta, när fröken går förbi.»

Detta tog mig i hjärtat. I min ringa mån hade jag sökt göra folket godt, där jag kunnat hade jag hjälpt dem i sina bekymmer. Och nu skref jag ju för dem och emot deras fiender. Jag sade flickan det.

Hon hängde med hufvudet.

»Inte kan folket läsa frökens historier. De bättre sätta upp dem.»

Veckorna, som följde, voro mycket mörka. Jag hade endast en välvilligt stämd familj att besöka.

Men då jag hvar gång jag kom, såg en skugga af nedslagenhet ofrivilligt lägra sig öfver hemmet, gick jag mer och mer sällan dit. Min befattning nödvändiggjorde en daglig beröring med människor, hvilkas hätskhet nu var lika stor som deras artighet förut. Det blef nästan outhärdligt. Men på grund af befolkningens hotfulla hållning ville jag icke fly. Jag hatade att synas feg. Hvarje dag företog jag promenader genom byn och försökte komma i tal med männen. Jag mötte endast mörka blickar och slutna läppar. Man upphörde att hälsa på mig. Jag led oändligt. Jag fyllde min ensamhet med tårar, ty jag hade älskat dessa människor. Det måste hafva en öfvergång, sade jag till mig själf. De skola återkomma till dig, det här är ju galenskap.

Men ingen kom, och vintern bröt in.

Då började jag tänka. Hur skulle framtiden gestalta sig? Ämnade jag verkligen afstå från en diktarverksamhet i anda och sanning? Undfick ej kallet just genom denna kamp sitt dop i eld?

Jo — tusen gånger jo. Jag rätade på mig i ett fast beslut. Jag erfor nästan lättnad öfver att stå i fullt och ärligt dagsljus. Må då striden oss emellan börja på allvar, tänkte jag! Frihet måste jag hafva. Frihet till att utvecklas som jag kan och vill.

Att jag ägde mod, ansåg jag mig hafva visat. Nu hade jag rätt att draga bort — att härda mitt veka hjärta.MIN VÄG TILL DIKTNING.

Och så, efter erhållen ledighet från min tjänst, ingick jag på ett år som medarbetare i Göteborgs Handelstidning.

Där inne i staden fortfor jag att dikta med ämnen från skären. Men i samma mån som berättelserna började att väcka någon uppmärksamhet, växte där ute hatets och ondskans strömoln till svarta åskbyar. Man sände bref med hotelser. Jag vore en yrkessmädeskrifverska, af hvem den bäst betalande kunde köpa sina fienders undergång! Man diktade ihop rörande legender om hur dessa offer för mitt skandalbegär samtidigt varit mina »välgörare» och gjort mig »oskattbara tjänster». Man företog de gemenaste angrepp på mitt enskilda lif, giftdrycker, hvaraf blott en droppe varit nog att föra tillblandaren på tukthus. Dessa foster af en låg och vild folkfantasi spriddes rundt om till lands och vatten, burna vidare af samhällets främste, af sådana som lika väl som jag själf måste insett sladd-rets vanvettighet och grundlöshet. Öfverallt stötte mina vänner på rykten, hvilkas upphofsman jag naturligtvis aldrig brydde mig om att efterspana. Ehuru de råa fablerna mer än en gång bland personligen obekanta ställde sig hindrande i min väg. Resande, som besökt fiskläget, påstodo att stämningen där vore så hotande, att jag icke borde återvända. Tanken var mig ytterst motbjudande. På de minas böner sökte jag dock en annan befattning, men när jag gick miste därom, blef jag nästan glad. Som jag emellertid genom arbete och själsskakningar blifvit ytterligt klen till hälsan och108

möjligen inträffande obehagligheter nog skulle bekommit mig illa, beslöt jag att vid återresan stiga utaf vid en närgränsande ångbåtsstation och i segelbåt färdas till bryggan nedanför min gamla bostad. Och så en kväll kom jag obemärkt inseglande på den välbekanta fj orden.

Det hela ingaf mig närmast äckel.

Emellertid stod de morska skärbornas personliga mod ingalunda i jämnhöjd med deras tungors oförskräckthet. Trots att deras vilja tydligen var god, hände mig intet värre än okvädesord och då och då där jag gick gatan fram,

kastning af mindre stenar. Aftnarna höll jag mig på allas råd inne, och då jag gick ut, täflade de få sommargästerna, som förgäfves sökt betvinga den upphetsade stämningen, att slå följe. En kväll hade jag ej kunnat motstå lockelsen att begifva mig längre bort. Plötsligen rusade två män ur ett hus och spärrade vägen. Den ene lyfte handen och skrek:

»Nu hjälper henne inte kamraten där. Nu skall hon dansa öfver muren, tills det inte finns ett helt ben i hennes kropp.»

Jag blef med ens lugn och kall. »Hvad har jag giort, Caroluson? Berätta mig det, jag vet det ej.»

Mannen stod med näfven knuten och var blek af vrede i ögonen.

»Hon har skämt ut oss för kungen och landet.»

»Säg hvad jag gjort?»

»Hon skrifver och skäller på oss för vårt språk.

Hon gör oss till ett spektakel för att vi inte tala nog fint.»

Jag förstod nu hvilket vapen mina fiender användt för att uppegga själfva folket. Det var det enda de gärna kunde få fatt uti. Mina noveller voro skrifna på dialekt.

Medan jag på bästa sätt talade om hvad i samhället jag verkligen angripit, stirrade mannen på mig med sina gnistrande ögon. När jag slutat, höjde han åter armen.

»Nej, hon är listig — dom talar om, hur mör hon är i munnen, hon bedrar mig. Och slipper undan gör hon icke. Nu ska skammen gå af vår strand.»

Min största svårighet hade varit att hindra »kamraten» i sina anfallsplaner mot de båda karlarne. Det såg tämligen betänkligt ut. Bekant som jag var med ortens förhållanden, visste jag, att i denna sak skulle ingen af fruktan för hämnd våga vittna för sanningen.

Hastigt gick jag tätt in på mannen och sade kraftigt:

»Jag är inte rädd för er, Caroluson. Men ni gör mig sorg. Jag sörjer, därför att jag är er vän. Om ni kunde läsa mina skrifter, skulle ni förstå det. Mina fiender bedraga er. Hälsa dem det, godnatt.

Och medan mannen hämtade sig från en viss förbluffhing, gick jag raskt min väg.

Men den ständiga spänningen var för mycket. Jag blef sjukare. När sommargästerna försvunnit,stod jag ensammare än någonsin förr. Och med vinterns inbrott drog jag åter bort från den ogästvänliga bygden.

Förhållandet mellan innevånarne och mig blef aldrig annorlunda. När jag snart därpå för alltid lämnade fiskläget, var jag i högre grad en främling än den dag jag första gången beträdde dess strand.

***

Detta var för många år sedan. Det var midt i stridens hetta. Och då såg man nog icke skogen för bara träd. Men det var väl heller icke det det gällde. Det gällde att utan hänsyn röja för öppnandet af nya djupare perspektiv.

Ej minst i den egna diktarpersonlighetens dunkla skog.

Hilma Angered Strandberg.

*

EN UNGDOMSVÄN.

DET var en gång en konstnärssjäl, som åtagit sig att för en jultidning teckna en julbild från Dalarne. Teckningen anlände mycket riktigt — hvilket inte händer med alla utlofvade jultidningsteckningar — men den befanns framställa en allhelgonakväll på Capri.

Jag fruktar, att äfven jag kommer att visa mig vara en konstnärssjäl i så måtto, som jag i det följande nog inte kommer att hålla mig så ostraffligen till det föreskrifna ämnet: debutverkets historia.

Ty visserligen är det hedrande att bli ombedd att skildra sin litterära genesis och öfver hufvud taget att få ett tillfälle att upplysa svenska folket om, att man är en mera märklig personlighet än hvad andra hittills vetat af. Men när ens debutverk äro sådana, att man helst ville ha dem liggande otryckta bland andra ungdomsminnen i en

väl stängd låda eller att man — då de nu en gång blifvit tryckta — önskade, att det tryckpapper, som på den tiden användes, måtte snarligen multna och blifva stoft igen, då känner man verkligen föga håg att söka uppfriska den läsande världens minne af dessa förstlingsverk. Mina debutböcker kommo för tidigt till världen och voro sorgligt ofullgångna. Jag skulle alls ej tala om dem, om inte för att begagna tillfället att betona just denna egenskap hos dem. *

I min barndom kände jag en pojke, som utmärkte sig för att han giorde allt annat än det han borde göra. Så länge jag minns tillbaka, så ritade han eller skref eller läste roliga böcker — alla böcker, som icke voro skolböcker, voro roliga. Han svärmade för teatern och för allt hvad dit hör. Hans intressen under uppväxttiden rörde sig alltid och uteslutande inom dessa områden. Naturligtvis hade han sin egen teater, men långt innan han fick den hade han skrifvit sitt första skådespel. Det upptog en och en half sida i en skolskrifbok, hette »Adam och Eva» och skildrade i tre akter våra stamföräldrars öden med ledning af Hiibners bibliska historia. I sista akten vandrade Noak och alla djuren in i arken — författaren visade sig redan på den tiden föga hågad att pedantiskt hålla sig till det ämne, som skulle behandlas. Hans nästföljande drama hette »Karl och Kristina» — det var romantiskt och så dumt, så att han refuserade det vid sin egen teater.

Hans dramatiska alstring höll sig sedan en tid framåt uteslutande på det svenskt historiska området.

Att gå på teatern var naturligtvis det största nöje, lifvet erbjöd. Ladugårdslandsteatern, som låg helt nära hans hem, gillades, och i brist på annat fick han nöja sig med artilleristteatern i kronbageriet. Men någon enstaka gång fick han gå på kungliga stora och se Hamlet och Coriolanus eller ett historiskt stycke af Josephson eller Frans Hedberg.

När han blef äldre, gingo hans slantar mest till teaterbiljetter — de voro billigare på den tiden än nu — och till böcker eller lån på lånbibliotek. I skolan tror jag inte han visade någon större ärelystnad — man kan inte ha tid till allting. Han ritade magistrarnes porträtt — oftast karrikerade på ett föga vördsamt sätt — i sina skolböcker, ibland också i andras och på svarta taflan i klassen, hvilket föranledde en af lärarne att upplysa honom om, att »Rafael var en stor konstnär, men inte ritade han på väggarna.»

Denna min ungdomsbekanta hörde öfver hufvud ej till de allvarligaste och mest korrekta i skolan. Han var yngre än flertalet klasskamrater och räknades till öfvermagarne i klassen. I skolans lysande litterära förening blef han ej upptagen, tänkte, hvad jag vet, aldrig på att komma där in, hade både då och allt framgent en afgjord motvilja mot att gå i flock med andra.

Han var mest road af historia och af svensk skrifning men gjorde sig intet öfverflödigt besvär

med kriorna, lika litet som med läxorna öfverhufvud. Och han talade ej om för mer än en af kamraterna, när han

gjorde sin litterära debut.

Denna inföll, om jag mins rätt, när han gick i sjette. Och den var mycket anspråkslös. Efter ett par veckors sommarvandring i Dalarne skref han ihop något skräp om promenaden — utan koncept och utan möda — och fick uppsatsen införd i »Förr och nu», en känd månadsskrift på den tiden. I författarhonorar fick han 15 kronor, hvilket ju var storartadt, och blef ombedd komma igen — som han ock gjorde med en kria om Visby.

Med Dalauppsatsen är förenad en liten löjlig omständighet. Tidskriftens redaktör frågade, om han inte hade en teckning af salen i Ornässtugan med Gustaf Vasas rustning, dalkarlsbilderna och det öfriga där finns. Nej, det hade han inte, men han kunde teckna den ur minnet. Hvilket han också ogeneradt gjorde. Synnerligen verklighetstrogen blef teckningen nog ej, men det var inte så noga. Kopierad på trä kom den in i tidskriften — men det löjliga var, att några år efteråt gick samma hopfantiserade teckning igen i den stora illustrerade svenska historien, utgifven af Montelius, Hildebrand, Alin m. fl.

Så tog han studentexamen. Åt hvilket håll hans håg och intressen pekade var uppenbart. Men det dröjde rätt länge, innan han fick klart för sig, att konstnärens kall — hvilken art af konstnärsskap han än ägnar sig åt — fordrar sin man helt,

och att man ej blir konstnär genom att idka konst på lediga stunder.

Detta var just, hvad han gjorde. Bland annat satte han sig en dag ned och började skrifva en stor roman. Det tycks ha gått med den allra största ledighet och utan medvetande om några svårigheter. Litterära vänner hade han inga, ingen han förtrodde sig till och som kunde ta honom i nackskinnet och hejda honom med ett »lugna dig, gosse, och tänk dig för!»

När romanen var renskrifven, gick han med den till Albert Bonnier. Ja — sade denne, sedan han läst igenom luntan — »nog kan det här tryckas. Men» — tillade den erfarne förläggaren — »vi få lof att sätta ut författarens namn, ty eljes går boken obeaktad förbi.» På titelbladet stod nämligen en signatur — den stod där ännu på korrekturet. Förläggaren blef enträgen, ingen köper en bok, som är skrifven af G—g, men ett nytt namn väcker nyfikenhet o. s. v. Den unge mannen gaf med sig — när han skrifvit en bok, så var det ingenting att skämmas för, alltså kunde hans namn gärna stå på den. Så riktades den svenska bokvärlden med ett nytt författarnamn, men tyvärr ej på samma gång med en ny författarpersonlighet.

Han fortsatte att skrifva på lediga stunder. En teaterpjes på vers med ett helt och hållet hemmagjordt svenskt historiskt romantisk motiv blef lyckligen refuserad af kungliga teatern, men Frans Hedberg, som var teaterns intendent, sockrade in refusen i några välvilliga ord om »goda anlag för dramatiskt

författarskap». Äfven nästa pjes fick min med de goda anlagen begåfvade vän tillbaka — det lär ha varit en allvarlig enaktare med modärnt ämne, men om dess innehåll påstår författaren, att han numera ej har minsta aning. Inte brydde han sig heller om att bevara sina manuskript.

Men ett och annat, som borde ha fått stanna i hans låda eller i kakelugnen, gaf han ut i bokform. Det roade honom att skrifva, det gick flytande, och han fick läsa i tidningarna, att han var lofvande. Men nog måste jag förundra mig öfver hans sorglöshet och öfver hans liknöjdhet för framtidens dom.

Hans fel var naturligtvis det, att han ej tog saken på allvar. Hans studier voro riktade åt andra håll. Han målade i akademiens målarskola om förmiddagarna under sex månader af året och tecknade efter lefvande modell om eftermiddagen. Om somrarna satt han, iförd en färgfläckig rock, med paletten på tummen på en äng eller vid en strand eller inuti ett gammalt slott. Han lefde i en munter kamratkrets. Och på lediga stunder låg han i en backe och läste Georg Brandes, Daudet, J. P. Jacobsen och andra — när han inte läste Ibsen förstås.

Detta skede af tillvaron fick sin afslutning med några månaders vistelse i Paris. Han gick där under en

innehållsrik vår och såg på lif och konst, försökte också att tänka en smula. Följden blef, att han låste igen färgskrinet — han har sedan aldrig öppnat det. Målarparaplyet gick i arf till en kamrat, och en annan målade en incroyable

på hans palett till minne af en glad tid som varit.

Han har lärt sig afsky konstnärskap på lediga stunder. Och först vid denna tidpunkt i hans lif börjar jag i denne unge man igenkänna mig själf.

Det var under en tid af stiltje i den svenska litteraturen, jag börjat skrifva. Där fanns så föga lif och fart, där var ingen täflan, man sporrades ej att anstränga sina krafter, att fordra af sig själf det mesta möjliga, och denna saknad af konkurrens var säkert en bidragande orsak till att jag under denna första tid ej tog saken på allvar.

Nu var 80-talet inne, stillaståendets skede var förbi, svensk litteratur och konst lefde upp och tog fart, en ny dag var kommen. Det var en tid af ungdomlig, stormande, kamplysten hänförelse, af tro på att man hade något, som var striden vardt, att draga blankt för, och af tro på att ung kraft och god vilja skulle föra till seger.

Denna genombrottets tid utmärkes af en energisk och medveten sträfvan att flytta lifvet in i konst och diktning. Målarne gingo naturen inpå lifvet, deras uppgift var tillsvidare att lära sig afbilda yttervärlden, lära sig se hvad där fanns, söka fram skönhet och karaktär i naturen och tillvaron utai> att omdikta, försköna. Detta var äfven författarnes mål, men för en hel del af dem gällde det på samma gång att göra nytta, att upplysa, tvinga folk att

tänka. Man ville ej nöjas med att skrifva sagor i ändamål att roa eller att skrämma sin läsare. Litteraturen borde debattera tidens stora och smärre frågor, den hade ej rätt att kringgå och förbise tillvarons skuggsidor, att blunda för hyckleri och humbug, att förhålla sig skeptisk och likgiltig, när det gällde rätt eller orätt, förnuft eller oförnuft. Det var »världsförbättrarbråkets» tid. Man hade då en mängd illusioner, och man var naiv i sin tro på den morgonrodnad, upplysning och intelligens skulle sprida öfver världen. Det var framsteg man ville — och den ljusa tron på framtiden borde i alla händelser ej behöfva anses straffvärd.

Jag skall här ej ingå på 80-talets litterära historia. Jag vill endast betona, att det var ytterst föga sammanhållning bland författarne och att klickväsendet inom »det unga Sverige» existerade endast i belac-karnes fantasi. Det var lika många hufvuden och viljor som där var personer, och det enda bud, man lydde, var den enkla maningen: Sök dig själf och var dig själf!

Om jag skulle göra hvad jag aldrig gjort, nämligen taga en repetitionskurs i de arbeten, jag skref på denna tid, så skulle jag naturligtvis i dem finna mycket att anmärka på, men jag skulle ej ha hjärta att tänka något fult om viljan i dessa böcker. De handla — det mins jag godt — om striden för personlighetens rätt, om karaktärens uppfostran, om halfhetens förbannelse. Detta deras innehåll kan inte kallas synnerligen originellt, men det har jag heller aldrig påstått. Att det haft intresse för mig,

framgår däraf, att striden för personligheten är det genomgående motivet i de flesta af mina ungdomsböcker — den finns redan i min ungdomsväns första omogna försöksromaner, den går igen ännu 1894 i en berättelse som heter »Silkeskaninen», och äfven »Figge» har kommit att röra vid detta motiv, rent ofrivilligt, skulle jag tro, ty det var aldrig meningen, att historierna om Figge skulle bli annat än en följd referat, ej öfver hvad jag faktiskt upplefvat i konstnärskretsarna, utan öfver mitt intryck af det konstnärssläkte, i hvilket jag under några år lefvat med och som jag kände rätt väl. Det är släktet från öfvergången mellan 70- och 80-talen, innan ännu ovädret brutit lös i konstnärsvärldens stiltje och innan solen börjat visa sig mellan stormskyarna. De unga artisterna gå hemma och såsa utan att på allvar spänna sin energi, utan att se något vardt att ge sin hela kraft åt — målet är att få resa »ut», bort från hemlandet, få komma in i den stora täflingen på de sällare jaktmarkerna och att få stanna

där »ute» under sporrande arbete och under sträfvan efter att nå det högsta. Så omplantering i helt ny luft, den nykomne parisaren bländas af allt han får se, drunknande i konst, bortkommen bland alla olika strömningar, famlande, utan att ha klart för sig idéernas räckvidd och hvart det bär. Men sorglöshet, ungdomligt öfverdåd och öfversvallande lifskraft. Någras mål är hufvudsakligen det att få medalj, bli en berömd konstnär. Andras att sträfva, till dess man själf något så när kan gilla det man gjort. I alla händelser törst eftererkännande, efter framgång, sporren som konstnären behöfver.

Figgehistorierna skildra några typer — där finns hvarken porträtt af den ena eller andra — och deras utveckling, men där talas ej om konstens väsen och vägar. Om konst och konstnärer har jag sedan haft tillfälle att skrifva ganska mycket — studier på detta område ha tvungit mig att lägga mina skönlitterära planer å sido, och några af dessa få nog hvila till dess tider komma, då dagen får flera timmar än nu och då jag lär mig arbeta fortare. Ty numera löper ej pennan lätt, som den gjorde på den oförskräckta ungdomsdilettantismens tid — ett har jag lärt mig, och det är *svårigheten att skrifva,* och jag har vunnit stor färdighet i konsten att stryka ut.

Georg Nordensvan.

*

MIN FÖRSTA ALLMOGEBERÄTTELSE.

ÅR 1883 i mars lämnade jag studierna i Uppsala och flyttade till Stockholm för att helt få ägna mig åt författarskapet. Jag hade då redan utgifvit den lilla novellsamlingen »Gråkallt», kände mig omöjlig för den framtid, hvilken studierna kunde skänka mig, och drogs till hufvudstaden som till den plats, där jag väntade finna i full blom det andliga lif, efter hvilket jag törstade.

Om någon i allmänhet lidit af hvad bibeln kallar andlig hunger och törst, tror jag verkligen, att jag vid denna tid gjorde det. Men det märkvärdiga, som denna vår hände mig, var, att jag då för första gången fick en aning om, att sådan hungerkänsla stillas icke af den stora världen, dess skiftande intryck och eggelser. Det gick mig i hufvudstaden, som det så ofta gått mig i senare år, när jag kommit i stark beröring med lifvet i ett moderntkulturcentrum. Skillnaden var blott den, att jag för tjugu år sedan kände motsatsen mellan hufvudstadslifvet och min egen innersta längtan så dunkelt och obestämdt, att jag först långt senare kunde finna ord för, hvad som dock helt säkert redan då rörde sig inom mig.

Af hvad jag företog mig, kan jag dock tämligen säkert se, att jag redan då var densamme, som jag är nu. Knappt hade jag nämligen tillbragt 2 $^{1}/_{2}$ månad i Stockholm, färrän jag drog mig ut på landet. Jag gjorde ej som mina kamrater och vänner, sökte mig icke sällskap, föreslog ingen att följa mig. Jag packade helt enkelt en dag min kappsäck och flyttade till en ö långt ut i skärgården, där jag inackorderade mig hos ett bondfolk.

Jag hade ett bestämdt mål för denna handling, och så skygg som jag då var att yppa något, hvilket kunde synas ha en anstrykning af sentimentalitet, skulle jag för ingen ha velat vidgå, att jag därjämte drefs af ett inre behof, hvilket var vida starkare än det nyssnämnda målet. Målet, som jag vidgick, var, att jag önskade komma i beröring med den svenske bonden, hvilkens lif jag ville skildra, icke som en drömmare, utan som en vetande. Behofvet, som jag förteg, var, att jag längtade efter ensamheten för att själf kunna växa, längtade att höra min egen tystnad utom och inom mig, som jag gjort, så länge jag kan minnas tillbaka. Ty jag visste redan då, att endast i denna tystnad kan diktens träd, som bullret aflöfvar, ånyo grönska, blomma och sätta frukt.

Så kom det sig, att min första ensamma sommar blef den, då jag första gången kom i beröring, personlig, nära beröring med allmogens lif. Hur länge jag drömt om att en gång kunna skildra just detta, vet jag ej nu längre. Men jag vet, att när jag tänkte därpå, föreföll mig själfva försöket så svindlande omöjligt. Det gällde att gifva lif åt människors känslor, tankar, drifter och möjligheter, handlingar och drömmar, hvilka voro så vidt skilda från

hvad vi andra tänkte, ville och drömde, som hörde vi ej till samma ras. Det gällde att gifva diktens lif åt människor, hvilka stodo naturen närmare och därför också lefde naturligt, mindre kom-pliceradt än vi. Nu har ju så mycket skrifvits om detta. Den, som är mätt, har nu — åtminstone inom litteraturen — mer än en gång visat sig kunna förstå den, som är hungrig. Men så var det icke då. Då var ett försök att återgifva allmogens lif väl ej nytt, men dock så pass ovanligt, att det syntes begynnaren öfverstiga hans krafter. Och för att kunna försöka, ville han göra allt, underkasta sig allt, och framför allt gå till verket utan förutfattade meningar.

Den lilla byggnad, där jag hela denna sommar bodde, låg vid en insjö i norra delen af Ornön midt emot Dalarö. Dit gick ingen landsväg. För att komma öfver till östra delen af ön måste man gå genom skogen på stigar, hvilka ofta ledde öfver bara klippan. Den enda vägledning, man då hade för att kunna ta sig fram, var spåren, som klackjärnen under årens lopp nött i gråbergen. Rundt

omkring växte barrskogen låg, och nere i dalen såg man, omgifna af klippor och skog, de små tegar, hvilka — jämte strömmingsfisket — gåfvo familjen dess näring.

Familjen bestod af man, hustru och två barn, två drängar och två pigor. Det synes alltså, som om jag bott i välbärgadt hem. Men så var dock knappast förhållandet. Ty mannen lefde icke som själfsuten bonde på egen gård och grund, utan var en fattig bondarrendator, som hade dryga räntor att betala. Den, som möjligen kan ha intresse af att lära känna familjens inre historia, återfinner den i mina allmogeberättelser i novellen»Utebland skären».

Men som jag kom in i denna familj, skygg för dem, som af natur och vana voro misstänksamma mot främlingar och framför allt mot dem, hvilka ej tillhörde deras klass, hade jag intet lätt arbete i att komma dem nära och få veta något. Hur detta egentligen till sist lyckades, skulle taga för lång tid att berätta. Den första svårigheten var naturligtvis maten. Med den lust att gå grundligt till väga, som behärskade mig, var det från början min afsikt att bara helt lugnt äta familjens egen kost, och det var blott gummans bestämda afslag, som hindrade mig att äta äfven vid folkets bord ute i köket. Sedermera visade sig detta vara en vis anordning af min förträffliga värdinna. De två första dagarna gick nämligen allt bra. Hvad jag förtärde, minns jag icke. Men redan den tredje yppade sig svårigheter, och den middagen glömmer jag nog aldrig. Den bestod af sur mjölk samt salt

kött och potatis. Sur mjölk hör till mina älsklingsrätter. Och potatis är ju alltid potatis. Men det salta köttet! Hvarifrån det kommit, och hvaraf det egentligen bestod, är mig omöjligt att säga. Men jag kunde icke svälja det. Jag försökte samvetsgrant, och tuggade af alla krafter. I min förtvillan tog jag fram min konjaksbutelj och sväljde ett par bitar, som när man tar medikamenter. Men det ville inte gå. Jag försökte med ännu en konjak. Men det var och förblef omöjligt. Och med hungern rasande i mina inälfvor gick jag hela eftermiddagen, grubblande på, hur matfrågan skulle lösas.

Den löstes morgonen därpå under ett längre vänskapligt samtal mellan mig och värdinnan så, att jag betalade 50 öre om dagen mera i inackordering, och hon å sin sida lofvade att till middagarna hålla mig med särskild mat. För mig var det en öfverraskning, att detta arrangement icke syntes i ringaste mån såra den goda kvinnan, hvilket jag hela tiden hade fruktat. Tvärtom behandlade hon mig med ett visst medlidsamt öfverseende, nästan som en afslöjad dåre, emedan jag kunnat föreslå något så afvita som jämlikhet mellan herrskap och annat folk i fråga om kost. När jag lämnade henne, kände jag mig både stukad och lättad, och från att dela bondens mat afstod jag med nöje, då jag nu gärna vill vara uppriktig. Men tanken på, att jag ej kunnat, plågade mig i hemlighet länge, både därför att det lärde mig, hur veklig mitt lif, som dock ej alltid varit så lätt, vid så unga år redan gjort mig, samt därför att jag genom denna

lilla detalj förstod, hur mycket, af hvad vi kalla nödvändigt, det egentliga folket aldrig kommer att ens eftersträfva.

Föga bättre gick det mig i början, när jag försökte att samtalsvis komma i beröring med min omgifning. Jag förstod nämligen då ej bättre, än att jag gjorde frågor, hvilka föreföllo mig själf vänliga, men som hos vederbörande endast framkallade undran öfver en nyfikenhet, hvilken de funno misstänkt. Jag fick sedan veta, att man undrat öfver, hvad en ung man som jag egentligen hade där att göra. Jag umgicks denna sommar nästan uteslutande med August Strindberg, hos hvilken jag tillbragte oförgätliga lördagsaftnar, de stilla »dyningarna efter veckans stormar». Jag for sällan till hufvudstaden. Jag gick ut med mina böcker och min hängmatta, var borta i flere timmar och kom igen till måltiderna. Eller jag gjorde långa, ändamålslösa promenader i skogen, satt i timtal på förstugukvisten, rökte och såg ut öfver den lilla sjön, kring hvilken aftonsolen förgyllde granarnas toppar. Eller ock stängde jag mig inne på mitt rum, där jag satt stilla vid det stora slagbordet, det bästa skrifbord jag öfverhufvud vet, eller gick fram och åter på golfvet, medan hela rummet omkring mig blef ett enda moln af tobaksrök.

En person, som uppträder så underligt, och om hvilkens sysselsättning ingen vet riktigt besked, kan ej undgå att i en stilla landsbygd väcka en viss förvåning. Är han då därtill sysselsatt med papper, vakna misstankarna af sig själfva, och det var där-

för måhända mindre underligt, att bonden och hans familj fruktade min därvaro och icke kunde förklara den på annat sätt, än att jag troligen blifvit utskickad af kronan för att taga reda på, hur folk hade det på landet, emedan ju hvar man visste, att de höga herrarne aldrig ville något hellre än att år efter år öka utskylderna.

På grund af denna uppfattning af min person och verksamhet kan jag tryggt säga, att mer än halfva sommaren förgick, utan att mellan mitt värdfolk och mig växlades andra ord än de mest hvardagliga. Af instinkt lärde jag mig tålamod, som eljest ej hör till mina dygder. Jag väntade och teg. Och som det alltid går i sagor och stundom i lifvet, kom belöningen för min dygd, därigenom att omsider förtroligheten inställde sig, och misstron aflägsnades.

Hur och genom hvilka medel är mig omöjligt att förklara. Sannolikt förde oss den dagliga samvaron omärkligt närmare hvarandra. Troligt är äfven, att jag själf genom att leta mig fram småningom kom att tala det språk, som mitt dåvarande umgänge förstod. Åtminstone vet jag, att jag länge efteråt i hufvudstadslifvet fick gifva akt på mig för att ej alltför drastiskt falla in i det rustika. Alltnog — förtroligheten kom småningom. Och för första gången gjorde jag den erfarenheten, att har man en gång börjat komma en svensk bonde något så när in på lifvet, då växer förtroligheten hastigt, och innan man vet ordet af, får bekantskapen karaktären af ett slags trygg, fåordig vänskap.

Så gick det till, att jag första gången kom att göra närmare bekantskap med vår landsbefolknings lif, och jag kan säga, att så mycket vet jag mig aldrig på kort tid hafva lärt som under denna sommar ensam i en svensk bondstuga. Hvad jag direkt såg, lärde mig mycket nytt, men ensamheten gjorde mig efter min dåvarande ståndpunkt klar öfver mig själf, och öfver hvad jag ville.

Jag fann — om jag också ej då formulerade det så noga — att hvad litteraturen då sträfvade efter, lösandet af samhällsproblem, formulerandet af samtidens sista ord i tidens frågor, allt detta, hvilket dock som sträfvan hade min obetingade sympati, det var ingenting för mig. Jag fann, att när jag ville gå bondens tillvaro in på lifvet och forma den om till dikt, då hade jag helt enkelt ingen användning för de ståndpunkter, åsikter och teorier, hvilka dittills så lifligt intresserat mig. Ju mera jag vande mig att tänka ensam med mig själf, desto tydligare förnam jag, att inom mig lefde ett annat behof än det att lösa samhällets problem och frågorna för dagen. I olikhet mot ett senare släkte fanns det hos mig i denna känsla alls ingen ironi. Där fanns endast en lugn och samlad förnimmelse af, att min väg var en annan än mina dåvarande litterära vänners, och när jag giorde mina första försök att skildra bondelifvet, skedde det i medvetandet om, att människan som individ trotsar alla teorier, om man vill förstå henne djupast. Hon har ju själf skapat teorierna och måste väl också därför själf vara ett stycke förmer. Därför kände jag mig,

när jag skref första delen af »Fattigt folk>, som ett slags oppositionsman just gent emot den del af den svenska litteraturen, med hvilken jag eljest kände mig som mest befryndad, och hade jag älskat program, kunde jag i ett företal till boken hafva berättat, hvad jag nu förtäljer som ett af mina lifligaste ungdomsminnen. Jag kunde ha gjort ett nytt program af programlösheten och kanske skapat skola. Gud ske lof, att jag lät bli!

Jag läste mycket denna sommar, men mina tankar rörde sig ständigt om den tendensfria dikten, som jag ville bygga på folklig grund. Så kom i juli månad ett af dessa förfärliga oväder, hvilka så hemskt bryta af våra vackra nordiska somrar. Stormen rasar i dagar, och regnet strömmar ned. Skärgården blir så dyster och mörk, att hjärtat krymper i ens bröst som under de tunga vinteraftnarna, när snön yr emot rutan. Under dessa dagar satte jag mig till skrifbordet. Jag hade ett ämne, som under ett par år redan sysselsatt mig, men som jag aldrig vågat försöka skrifva, emedan jag kände mig sakna den yttre detaljkunskap, ulan hvilken ingen berättelse kan få verklighetens lif. Det var »Förbrytare», jag då skref. På tre dagar fullbordade jag den, och under den vinter, som följde, tillkommo de tre öfriga berättelserna i den omnämnda samlingen.

Därmed hade jag tagit det första medvetna steget till att utan bitankar skildra människor för deras egen skull. Vid senare år har jag försökt detsamma äfven utanför allmogelifvet. Men jag vill

När vi började. 17aldrig glömma, att det var där jag började lära mig att se.

Där jag nu sitter hör jag bruset af en bergbäck i Tirol, utanför mina fönster grönska ädelkastanien och de väldiga nötträden. På en bergstopp glänser den eviga snön, och de skogklädda höjderna mörkna och tätna mot skymningen.

Allt omkring mig är så olika som gärna är möjligt mot hvad det var en sommar för nitton år sedan, och dock står jag nu som då i begrepp att fullborda just en berättelse ur allmogens lif. Åren hafva skänkt mig om hvartannat glädje och sorg, böjt mig ned och rätat mig upp. Det är länge sedan jag skref om detta slags ämnen. Men nu när jag åter hoppas äga sundhet nog för att våga det, nu flyga mina tankar från den sydländska, romantiska, yppiga natur, som nu gläder mina ögon, till den röda bondstugan med granskogen kring den lilla sjön och de låga gråa klipporna på andra sidan gärdet. Och minnet vaknar med tacksamma känslor i följe, af den ljusa, tankefyllda utvecklingssommar, då jag första gången lärde mig ana mig själf och gå min egen väg.

Tirol, juni 1902.

Gustaf af Geijerstam.

*

MINA FÖRSTLINGSARBETEN.

DÅ jag erinrar mig hvad jag allra först skref förefaller det mig, som om det mest kommit till på lek. Hvarken mina känslor eller tankar voro med i det på något personligare sätt.

Troligtvis kände jag att de ännu icke voro tillräckligt klara för mig själf att jag skulle mäktat framställa dem förståeligt för andra. Jag var rädd för att göra mig löjlig med att framkomma med några barnsligheter, som icke stodo på verklighetens säkra grund, och som för öfrigt väl icke kunde intressera någon annan än mig själf.

De första försöken blefvo därför blott en del iakttagelser, små studier öfver andras framträdande karaktärsdrag, objektivt hållna novellistiska utkast och allmänna reflexioner med en något tillgjordt ironisk anstrykning.

De sistnämnda alstren af min penna voro i min egen smak de mest lyckade. I dem tyckte jag mig ha anslagit en ton, som kunde ha ett visst berättigande att vinna gehör. Den gaf en slags öfverlägsenhet och vikt åt mina ord, som jag antog skulle verka duktigt och imponerande. Och hvad som smickrade mig mer än något beröm var, då

det en eller annan gång hände att man gissade min pseudonym dölja en manlig författare. Jag tog det nästan som en kompetensförklaring till att vara med i de skrifvandes leder.

Min första bok, som utkom 1882 på Sigfrid Flodins förlag och utgjordes af dessa samlade skisser kan jag likväl som sagdt icke nu tillmäta någon vidare betydelse. Det var endast skriföfningar som haft sin nytta för mig själf, såsom lämpliga att mjuka upp handen och forma stilen. Och jag vågar icke säga att jag framkommit med något som haft ett djupare kändt, äkta och ursprungligt innehåll förrän jag fyra år senare gaf ut min första roman »Små själar».

Denna bok räknades af en del till den då blomstrande indignationslitteraturen, hvilken upphöjde kvinnan och nedsatte mannen. Men hur någon så kunde bedöma den har alltid varit mig ofattligt.

Den skrefs tvärtom under harm och bedröfvelse öfver den feghet ocli småaktighet, som så ofta vidhänger den kvinnliga karaktären och öfver de förhållanden, som äro orsaken därtill. Hvar och en, som gjort sig besvär att läsa igenom den borde också ovillkorligen ha sett att titeln åsyftar de kvinn-

liga figurerna, helst som de i ett af samtalen uttryckligen nämnas vid detta föga hedrande namn. Men det är nu en gång så, att om en författarinna målar en romans kvinnliga gestalter aldrig så svarta och endast ger några mörka stänk åt de manliga, förefaller det somliga — gudskelof icke alla — herrar läsare som om man giort alla kvinnorna till änglar och alla männen till deras motsatser.

Jag tror för öfrigt icke att den nyssnämnda indignationslitteraturen gjorde något starkare intryck på mig. Den hade alltid något främmande för mig liksom alla starka öfverdrifter. Och ännu mindre tror jag att den påverkade mig vid nedskrifvandet af »Små själar». Men hvad jag minns är att lifvet själft med sina omilda grepp dref mig in på de tankar, som utgjorde upprinnelsen till romanens idé och öppnade mina ögon för det likartade i så många andras belägenhet, ehuru skilda omständigheter varierade våra historier. Och af allt detta tillsammans började stoffet att arbeta sig fram.

Det tycks mig som om jag först vid denna tid fullt vaknade upp till insikt om att jag själf borde taga något initiativ för att dana min framtid efter mitt eget sinne och göra mig oberoende af andras hjälpande och riktande händer. Men ju häftigare jag ansattes af denna lust, ju mer den blef till ett behof, ju mer trycktes jag ned af omständigheterna, som nekande uppreste sig omkring mig. Och det var under detta tryck, som jag började känna mig rädd att taga skada till det bästa inom mig. Det var detta, som kom mig att se mig omkring och

iakttaga andra i liknande lefnadsvillkor, och det var detta, som slutligen satte pennan i min hand.

Och ändå var kanske det tvång hvarunder jag led ett af de lindrigaste. Jag hade alls ingen tyrann öfver mig. Den jag berodde af var endast min gode, ömme far, som blott ytterst sällan gjorde sin vilja gällande öfver andras.

Alltsedan min mors tidiga bortgång hade han varit ensam om att uppfostra sina barn, och han gjorde det kärleksfullt och efter bästa förmåga. Jag fick en, som jag tror det kallas »vårdad» uppfostran. Efter skoltidens slut fortsattes studierna en tid med privatlektioner i språk och musik, dock utan grundlighet i något ämne, och slutligen skickades jag äfven under ett års tid till en prästgård för att inhämta de kunskaper, som för en kvinna äro de viktigaste, insikterna i ett hushålls skötsel.

Min far hade således gjort så stora uppoffringar för min skull, som hans villkor medgåfvo, ja strängt taget kanske större, och säkerligen var han äfven öfvertygad om att ingenting fattades i min uppfostran, och hyste inga farhågor för mina lefnadsutsikter.

Jag minns öfver hufvud taget icke att han yttrat ett ord af bekymmer för sina barns blifvande öden i lifvet. Han var nog säker på att kunna lägga allt till rätta för dem, ty han trodde ju alltid fullt och fast att han i morgon eller i öfvermorgon skulle bli rik genom någon af sina många uppfinningar. Alltid skulle väl åtminstone en af dessa slå

igenom, och sedan skulle det för all framtid bli ljust och soligt kring honom och hans kära. Och i dessa tankar och med sitt ordspråk, »det reder sig väl , ständigt på läpparna bar han gladt alla inträffande svårigheter.

Men åren gingo i väntan på denna soliga morgondag, som aldrig kom, och under tiden skapades förhållanden, som blefvo allt mera tryckande, just därför att man var så litet beredd på att möta dem. Och som det alltid går i sådana fall uppstod det ena trycket ur det andra, det inre ur det yttre. Den ökade ofriheten och nödvändigheten att underordna sig och finna sig i situationer, som under andra omständigheter icke skulle ha förekommit, födde begäret att slita sig lös, och då detta icke lät sig göra på grund af bristande utrustning för lifskampen, infann sig upprorslusten och känslan af det förnedrande i att icke kunna råda öfver sig själf.

Jag tror att den harm, som var frukten af detta bundna lif, och som fyllde mig då jag skref »Små själar», kanske i somligt var orättvis, men den kom mig att skrifva med brinnande ifver och fart.

O Gud, hvad jag väntade mig mycket af den boken! Ja, det vill säga om jag verkligen skulle lyckas få den tryckt, ty det var då icke så säkert. Jag hade förut förgäfves vändt mig till åtskilliga förläggare. Men om den skulle komma ut, hvad den då skulle göra för ett uppseende!

Den behandlade ju som jag trodde något alldeles nytt, som ingen annan före mig kommit att tänka på. Andra bråkade om att få likställighet

med mannen och ville därför reformera samhället. Men de hade icke sett saken så djupt som jag. Det var icke för någon fåfäng och meningslös likställighet vi skulle kämpa, utan vi skulle göra det för att rädda det stolta och människovärdiga inom oss; vi skulle göra det för att beroendet icke skulle trycka ned oss och ombilda oss till hvad vi nu med rätta så ofta räknas för, små själar.

Jag var öfvertygad om, att hvar och en som läste den boken skulle förnimma som en väckelsens stöt. De unga flickorna skulle känna hvilken fara de löpte. Fäderna och mödrarna skulle inse hvilket ansvar de hade och ge sina döttrar en mera passande uppfostran, så att dessa, då de kände sig behöfva det skulle kunna stå på egna fötter. Och alla andra skulle förstå och besinna att det var högst tänkvärda ord jag hade yttrat. Ja, till och med de mest inbitna motståndarna till kvinnoemancipationen trodde jag skulle afväpnas genom min klara och träffande skildring af kvinnans mest be-akiansvärda nöd. Och då boken verkligen kom ut gjorde jag något, som ingen annan än en nybörjare kunnat hitta på i sin oskuldsfulla djärfhet och inbilskhet. Jag skickade ett exemplar till August Strindberg.

Och jag fick äfven svar.

Hur detta lydde kan jag dock tyvärr icke ordagrant relatera, då det olyckligtvis förkommit, men hufvudinnehållet erinrar jag mig lifligt.

Det hade naturligtvis icke kunnat falla honom in att läsa boken. Han hade alls ingen lust att taga

någon kännedom om de förnumstiga funderingar en liten egenkär, bortskämd mamsell i sin inskränkthet och okunnighet satt och klottrade ned på papperet. Men han hade ändå råkat få se ett ställe i boken, där hjältinnan talar om att kvinnorna skola komma att tränga in på arbetsmarknaden som kineserna i Amerika, och han hoppades att den som kunde framkomma med ett yttrande så dumt och så fräckt icke skulle undgå sin välförtjänta näpst.

Där låg en af mina illusioner krossad och förtrampad, och af de andra blef det heller icke mycket kvar.

Visserligen sågo en del läsare och recensenter hvad jag menat, för hvilket jag än i dag ägnar dem en varm tacksamhet. Men på det hela taget blefvo mina ljusa förhoppningar ganska illa realiserade. Det nya i mitt ämne,

som jag trott skulle åstadkomma en sådan väckelsens effekt, observerades icke af någon människa. Talade man om bokens idé, så räknades den som sagdt merendels till den gamla vanliga indignationslitteraturens hugskott. Och ville man vara vänlig och framhålla arbetets värdefulla egenskaper, sade man att det var lättläst och underhållande.

Ja, så gick det med den storhetsdrömmen!

Men i dess ställe hade jag förvärfvat mig en hälsosam lärdom, den, att det finns två konster som äro synnerligen svåra, den ena att reformera världen och den andra att skrifva så att alla människor förstå en. __________ Anna Wahlenberg.

När vi började. 18EN SAGA OM EN SAGA.

DET var en gång en saga, som ville bli berättad och förd ut i världen. Det var helt naturligt, eftersom den visste med sig, att den redan var så godt som färdig. Många hade varit med om att skapa den genom märkvärdiga handlingar, andra hade dragit sitt strå till den genom att om och om igen förtälja dessa handlingar. Hvad som fattades den var att bli nödtorftigt hopfogad, så att den bekvämligen kunde färdas omkring i landet. Den var ännu bara ett helt vimmel af historier, en hel formlös sky af äfventyr, som drefvo fram och åter likt en svärm vilsekomna bin en sommardag och ej visste hvar de skulle finna någon, som kunde samla in dem i en kupa.

Den sagan, som ville bli berättad, var uppkommen och tillskapad nere i Värmland, och man kan vara viss om att den sväfvade fram öfver mångaEN SAGA OM EN SAGA.

139

bruk och herregårdar, öfver många prästgårdar och officersboställen i den vackra provinsen, tittade in genom fönstret och bad att bli tillvaratagen. Men den fick göra många fåfänga försök, den blef öfverallt afvisad. Det kunde ju knappast vara annorlunda. Människorna hade många viktigare ting att tänka på.

Ändtligen kom sagan till ett gammalt ställe, som heter Mårbacka. Det var en liten gård med låga b3rggnader, som öfverskuggades af höga träd. En gång i tiden hade den varit prästgård, och det var, som om detta hade satt en prägel på den, som den ej kunde förlora. Man tycktes ha större kärlek för böcker och studier där än på andra ställen, och alltid låg en stilla frid öfver gården. Där fick aldrig förekomma jäkt med sysslor eller bråk med tjänare. Hat eller missämja fick inte heller finnas där, och den, som vistades där, fick inte ta lifvet tungt, utan den allra främsta plikten var att vara sorglös och tro att för en hvar, som lefde på den gården, styrde Vår Herre allting till det bästa.

Då jag nu tänker på saken, förstår jag, att sagan, som jag talar om, måtte ha hållit till här en hel lång följd af år under sin fåfänga väntan att bli berättad. Det tyckes mig, som måtte den ha om-hvärft stället, som ett moln omsväfvar en bergtopp, och gång efter annan lät den ett af de äfventyr, hvaraf den bestod, regna ned däröfver. De kommo som besynnerliga spökhistorier om brukspatronen, som alltid hade svarta tjurar för vagnen, då han om natten kom hem från ett gästabud, och i hvil-140

SELMA LAGERLÖF.

kens hem den onde själf satt i gungstolen och vaggade, medan hustrun spelade. De kommo som underliga sannsagor från granngården, där skatorna förföljde husmodern, så att hon ej vågade gå utom dörr, från kaptensbostället, där de voro så fattiga, att allting måste lånas, och från den lilla stugan nere vid kyrkan, där det bodde så många unga och gamla flickor, som alla blefvo förälskade i den vackre orgelbyggaren.

Ibland kommo de kära äfventyren än handgripligare, så att säga, till gården. Gamla fattiga officerare åkte fram till förstutrappan efter uråldriga hästar i rangliga karrioler. De stannade kvar och gästade i veckotal, och om kvällarna, då toddyn hade satt mod i dem, började de berätta om den tiden, då de dansade utan strumpor i skorna, för att fötterna skulle synas små, då de brände sitt hår och svärtade sina mustascher. En af dem skröt med det äfventyret, då han sökte återföra en vacker flicka till hennes fästman och blef jagad af vargar på hemfärden, en annan hade varit med om julkalaset, då en vredgad gäst slängde alla järparna i väggen, därför att man inbillat

honom, att det var kråkor, en tredje hade sett gubben, som brukade sitta och spela Beethoven vid ett träbord.

Men sagan kunde äfven uppenbara sin närvaro på ett annat sätt. På vinden hängde ett gammalt porträtt af en dam i pudradt hår, och då någon gick förbi henne, måste han ju påminna sig, att det föreställde den vackra grefvedottern, som hade älskat sin brors unge informator och kommit för att se

honom en gång, då hon var en gammal, grånad dam, och han en gammal, gift man. I skräprummen lågo stora högar med dokumentbuntar, hvilka innehöllo köpekontrakt och arrendeaftal, som voro undertecknade af den mäktiga frun, som en gång hade härskat öfver sju bruk, hvilka hon hade ärft af sin älskare. Kom man till kyrkan, såg man där i ett litet dammigt skåp under läktaren kistan, som var fylld med otrosskrifter och ej skulle få öppnas förrän vid det nya århundradets början, och ej långt borta fanns den älfven, på hvars botten hvilade en massa helgonbilder, som ej hade fått lof att stå kvar på den predikstol och läktare, som de en gång hade prydt.

Däraf att så många sägner omsväfvade gården, kom det sig väl till sist, att ett af de barn, som växte upp där, fick lust att bli en berättare. Det var ingen af gossarne, de voro ej mycket hemma, lågo borta vid sina skolor nästan hela året, så att sagan ej fick så stor makt med dem, utan det var en af flickorna, en, som var sjuklig, så att hon ej fick lof att leka och springa så mycket som andra barn, utan hade sin bästa glädje af att genom läsning och berättelser få reda på allt stort och märkligt, som hade händt i världen.

Nu var det emellertid alls ej så, alt den unga flickan genast från början hade för afsikt att skrifva om de sägner och historier, som omgåfvo henne. Hon hade inte den aflägsnaste tanke på att det kunde bli en bok af dessa äfventyr, som hon hört förtäljas så ofta, att de syntes henne vara det alldagligaste

i världen. Då hon försökte att dikta, valde hon stoff ur sina böcker, och med friskt mod satte hon ihop historier om Tusen och en natts sultaner, om Walter Scotts riddare och om Snorre Sturlasons sagokungar.

Det kan säkerligen vara onödigt att nämna, att hvad hon skref var det minst originella och mest omogna, som någonsin blifvit nedskrifvet, men det kunde hon naturligtvis inte se själf. Hon gick hemma på den tysta gården och fyllde hvarje pappersblad, som hon kunde komma öfver, med vers och prosa, med skådespel och romaner. Då hon ej skref, gick hon och väntade på lyckan. Och lyckan skulle bestå däri, att någon främmande, som var mycket upplyst och mäktig, skulle komma att genom en underbar slump upptäcka hvad hon skrifvit och finna det vardt att tryckas. Sedan skulle allt det andra gå af sig själft.

Men emellertid hände intet sådant, och då den unga flickan var öfver tjugu år, började hon till sist bli otålig. Hon undrade hvaraf det kom sig, att lyckan ej ville infinna sig. Det fattades henne törhända kunskaper, hon behöfde väl också se litet mer af världen än gården därhemma. Och eftersom det gick så långsamt, innan hon kunde vinna sitt uppehälle som författarinna, behöfde hon lära sig något, skaffa sig en lefnadsställning, så att hon hade ett brödstvcke att lefva af, medan hon vän-tade på sig själf.

Törhända förhöll det sig helt enkelt så, att sagan hade förlorat tålamodet med henne. Den

tänkte kanske på detta sätt: Eftersom denna förblindade människa ej ser det, som ligger henne närmast för ögonen, så må hon tvingas att resa sin väg. Hon må gå på grå stengator, hon må bo i trånga stadsrum utan annan utsikt än grå husmurar. Hon må gå bland människor, som dölja allt, som finnes egendomligt hos dem, och alla tyckas vara lika hvarandra. Det skall kanske lära henne att se det, som väntar utanför porten till hennes hem, allt det, som lefver och svärmar mellan de räckor af blå kullar, som hon hvarje dag har för ögonen.

Och så en höst, då hon redan var tjugutvå år gammal, for hon upp till Stockholm för att börja studera och på samma gång utbilda sig till lärarinna.

Den unga flickan var snart inne i arbetet. Hon författade ej mer, utan gick upp i läxor och lektioner. Det såg snarast ut, som skulle sagan alldeles förlora henne.

Då hände sig något märkvärdigt denna samma höst, efter att hon hade lefvat ett par månader bland grå gator och husmurar. En förmiddag kom hon gående uppåt Malmskillnadsgatan med en packe böcker under armen. Nyss förut hade hon öfvervarit en lektion i litteraturhistoria. Den måtte ha handlat om Bellman eller Runeberg, ty hon gick och tänkte på dessa två och på de gestalter, som rörde sig i deras diktning. Hon sade till sig själf, att Runebergs godmodiga krigsbussar och Bellmans sorglösa dryckesbröder var det yppersta material,144

som en diktare kunde ha att röra sig med. Och då på en gång uppstod denna tanke inom henne: Den värld, som du lefvat i nere i Värmland, är väl ej mindre originell än Fredmans eller Fänrik Ståls. Kan du bara lära dig att sköta det, nog har du lika bra stoff att bearbeta som dessa båda.

På detta sätt gick det till, att hon första gången fick s}rn på sagan. Och i samma ögonblick hon såg den, började marken gunga under henne. Hela långa Malmskillnadsgatan från Hamngatsbacken ända upp till brandstationen häfde sig mot himlen och sjönk ned igen, häfde sig och sjönk. Hon måste stå stilla en god stund, tills gatan kommit till ro, och hon såg förvånad på de förbigående, som gingo så lugna och ej märkte, hvilket under som hade skett.

I denna stund beslöt den unga flickan, att hon skulle skrifva sagan om värmlandskavaljererna, och hon öfvergaf aldrig någonsin tanken på den. Men många och långa år dröjde det, innan beslutet kom till utförande.

För det första hade hon nu kommit in på en ny lefnadsbana, och det fattades henne tid att utföra en större sak. För det andra misslyckades hon alldeles, då hon försökte att skrifva den.

Under dessa år tilldrogo sig dock ständigt händelser, som hjälpte till att forma ut sagan. Under en ferietid satt hon en morgon med sin far vid frukostbordet, och de båda sprakade om de gamla tiderna. Då kom han att berätta om en ungdomsbekant, hvilken han beskref som den mest inta-EN SAGA OM EN SAGA.

gande människa. Denne man förde glädje och munterhet med sig, hvart han kom. Han kunde sjunga, han komponerade musik, han improviserade vers. Spelade han upp till dans, så dansade ej blott ungdomen, utan gubbar och gummor, hög och låg, och höll han tal, så måste man skratta eller gråta, allt som han ville det. Om han drack sig full, så kunde han spela och tala bättre, än då han var nykter, och då han blef förälskad i en kvinna, var det henne omöjligt att motstå honom. Om han gjorde dumheter, förlät man honom; om han någon gång var bedröfvad, ville man göra hvad som helst för alt åter se honom glad. Men stor framgång i världen hade han ej haft trots sin rika begåfning. Sin mesta tid hade han lefvat på värmlandsbruken som informator. Till sist hade han tagit prästexamen. Det var det högsta han hade nått upp till.

Efter detta samtal kunde hon se sagans hjälte för sig bättre än förr, och därmed kom det en smula lif och rörelse i den. En vacker dag fick hjälten till och med namn och blef kallad Gösta Berling. Hvarifrån han fick detta namn visste hon aldrig. Det var, som hade han gifvit det åt sig själf.

En annan gång vistades hon i hemmet under ett jullof. En afton reste man bort på julkalas en lång väg under svårt yrväder. Det blef en långvarigare färd, än någon kunnat tro. Hästen arbetade sig fram i gående. Under flera timmar satt hon då i yrvädret och tänkte på sagan. Då de ändtligen kommo fram, hade hon tänkt ut sitt första kapitel. Det var det, som handlade om julnatten i smedjan.

Hvilket kapitel! Det var hennes första, och under flera år var det hennes enda. Det skrefs först på vers, ty den ursprungliga planen var, att sagan skulle bli en romanscykel såsom FänrikStåls sägner. Men så småningom blef

detta ändradt, och afsikten var en tid, att den skulle skrifvas som skådespel. Då blef julnatten omarbetad för att ingå som första akt häri. Men ej heller detta försök lyckades, och nu beslöt hon sig ändtligen för att skrifva sagan som en roman. Så blef kapitlet nedskrif-vet på prosa och fyllde då fyrtio skrifsidor. Då det sista gången skrefs om, upptog det endast nio.

Efter några år tillkom ett andra kapitel. Det var historien om balen på Borg och om vargarna, som jagade Gösta Berling och Anna Stjärnhök.

Detta skrefs ursprungligen ej alls med tanke på att det skulle kunna komma in i sagan, utan som ett slags tillfällighetsdikt för att läsas upp vid ett litet samkväm. Uppläsningen blef dock inställd, och novellen blef insänd till Dagny. Efter en tid blef den återsänd till författarinnan såsom ej lämplig för Dagny. Den var i själfva verket ej lämplig för någon alls. Den saknade ännu helt och hållet konstnärlig utarbetning.

Emellertid undrade författarinnan hvartill denna olycksfödda novell kunde användas. Om hon skulle sätta in den i sagan? Men den var ju ett äfventyr för sig, alldeles afslutadt. Den skulle se besynnerlig ut bland det öfriga, som hängde bättre samman. Kanske det ej skulle vara så illa, tänkte

hon då, om alla sagans kapitel vore dylika, något så När afslutade äfventyr. Det skulle bli svårt att genomföra, men nog kunde det gå för sig. Det skulle törhända bli luckor i sammanhanget ibland. Ja, men det skulle ge boken stor rikedom och styrka.

Nu voro två viktiga saker afgjorda. Det var klart, att boken skulle bli en roman, och att hvarje kapitel skulle vara ett helt för sig, men det var ej så särdeles mycket vunnet härmed. Hon, som hade undfått idén att skrifva värmlandskavaljerernas saga, då hon var tjugutvå år, började vid denna tid nalkas trettiotalet och hade ej hunnit skrifva mer än två kapitel. Hvart hade åren tagit vägen för henne? Hon hade genomgått seminariet, hon var sedan flera år lärarinna i Landskrona, hon hade intresserat sig för mycket och sysslat med mångahanda, men sagan var lika oskrifven. En mängd material var visserligen samladt. Men hvad betydde detta, att hon hade så svårt att skrifva ned det? Hvarför kom aldrig inspirationen till henne? Hvarför gled pennan så långsamt öfver papperet? Hon hade nog sina mörka stunder vid den tiden. Hon skulle visst aldrig bli färdig med detta. Hon var den tjänaren, som gräfde ned sitt pund i jorden och aldrig gjorde något försök att använda det.

Det förhöll sig emellertid så, att allt detta tilldrog sig under åttiotalet, den stränga verklighetsdiktens bästa tid. Hon beundrade den tidens stora mästare och tänkte aldrig på att man kunde använda ett annat språk för dikten än det, som de

nyttjade. För sin egen del tyckte hon mera om romantikerna, men romantismen var död, och hon var inte den, som tänkte på att ånyo upptaga dess form och uttryckssätt. Ehuru hennes hjärna var öfverfylld af historier om spöken och vild kärlek, om undersköna damer och äfventyrslystna kavaljerer, sökte hon skrifva om detta på lugn realistisk prosa. Hon var ej mycket klarsynt. En annan skulle genast ha sett, att det omöjliga var omöjligt.

En gång skref hon emellertid ett par små kapitel i en annan stil. Det ena var en scen från Svartsjö kyrkogård, det andra rörde sig om den gamle filosofen Farbror Eberhard och hans otrosskrifter. Hon skref dem mest på skämt med många ack och o i en prosa, som nära nog var rytmisk. Och hon märkte, att på detta sätt gick det att skrifva, det fanns inspiration i detta, det kände hon. Men då de båda små kapitlen voro färdiga, lade hon undan dem. De hade endast varit skrifna på lek. Man kunde ju ej författa en hel bok på detta sätt.

Men det var väl så, att sagan nu hade väntat länge nog. Den tänkte säkerligen som förra gången, då den sände henne ut i världen. Jag måste åter skicka denna förblindade människa en stor längtan, som öppnar hennes ögon.

Denna längtan kom öfver henne på så sätt, att gården, där hon vuxit upp, blef såld, och hon kom att se sitt barndomshem sista gången, innan främlingar skulle taga det i besittning.

Och kvällen innan hon reste därifrån för att kanske aldrig mer återse denna plats, beslöt hon iEN SAGA OxM EN SAGA.

all ödmjukhet att skrifva boken på sitt eget sätt och efter egen fattig förmåga. Det skulle ej bli något mästerverk, såsom hon hoppats. Det skulle bli en bok, som människor skulle komma att skratta åt, men hon skulle ändå skrifva den. Skrifva den för sig själf för att rädda åt sig hvad hon ännu kunde rädda af det hemmet: de kära gamla historierna, de sorglösa dagarnas glada frid och det vackra landskapet med den långa sjön och de blåskiftande kullarna.

Men för henne, som hade hoppats, att hon ändock en gång skulle lära sig att skrifva en bok, som människor velat läsa, kändes det så, som hade hon gifvit upp hvad hon helst velat vinna i lifvet. Det var den tyngsta uppoffring hon ännu pröfvat.

Ett par veckor efteråt var hon åter i sitt hem i Landskrona och satte sig till skrifbordet. Hon började skrifva, hon visste ej rätt hvad det skulle bli, men inte skulle hon vara rädd för de starka orden, utropen, frågorna. Inte heller skulle hon vara rädd för att ge sig själf med all sin barnslighet och alla sina drömmar. Och så efter detta började pennan gå nästan af sig själf. Detta satte henne nästan i yrsel, hon visste ej till sig af hänförelse. Se, detta var att skrifva. Obekanta ting och tankar eller rättare sagdt sådant, som hon aldrig anat, att hon ägde inne i sin hjärna, trängde sig ned på papperet. Sidorna fylldes med en hastighet, som hon aldrig drömt om. Hvad hon eljest hade behöft månader, ja, år att utarbeta, det blef nu färdigt på ett par timmar. Den kvällen skref hon ned berättelsen om den unga150

grefvinnans vandring öfver Löfvens is och öfversvämningen vid Ekeby.

Nästa eftermiddag författade hon den scen, då den giktbrutne fänriken Rutger von Örneclou sökte resa sig ur sängen för att dansa La cachuca, och den därpå följande kvällen tillkom historien om den gamla fröken, som for åstad för att hälsa på den snåle Brobyprästen.

Nu visste hon säkert, att i denna stil kunde hon skrifva boken, men lika säker var hon därom, att ingen skulle stå ut med att läsa den.

Emellertid läto ej många af kapitlen skrifva sig så i ett andetag. De flesta fordrade långt arbete, och det var blott helt små stunder på eftermiddagarna, som hon kunde ägna åt författarskap. Då hon hade skrifvit en vinter, räknadt från den dag, då hon gifvit sig romantismen i våld, voro vid pass ett dussin kapitel skrifna. Det var att förutse, att hela boken skulle bli färdig om tre eller fyra år.

Det var då på våren 1890, som Idun utsände en inbjudning till pristäflan för noveller på omkring hundra trycksidor.

Detta var en utväg för en saga, som ville bli berättad och komma ut i världen. Det var väl den, som eggade hennes syster att uppmana henne att begagna detta tillfälle. Här fanns nu ändtligen ett säll att få veta om det skrifna var så alldeles förkastligt. Om det fick priset, var mycket vunnet. Om det ej fick det, stode hon endast på samma ståndpunkt som förut.

Hon hade ingenting emot saken, men hon hadeEN SAGA OM EN SAGA.

så liten tro på sig själf, att hon ej kunde komma till något beslut.

Ändtligen, jämnt åtta dagar före inlämningstidens utgång, beslöt hon sig för att taga ut ur romanen fem kapitel, som hängde så tämligen samman, att de kunde tagas för en novell, och täfla med dessa.

Men dessa kapitel voro långt ifrån färdiga. Tre af dem voro nödtorftigt författade, men till de återstående två

fanns knappt ett utkast. Och så skulle ju alltsammans skrifvas rent.

Därtill kom, att hon ej var hemma hos sig just då. Hon hälsade på hos sin syster och svåger, som ännu bodde kvar uppe i Värmland. Och den, som är kommen för att under en kort tid hälsa på kära vänner, kan ju ej tillbringa sina dagarvid skrifbordet.

Hon skref alltså om nätterna och satt hvarje natt i den veckan uppe till fyra.

Ändtligen återstod endast ett dygn af den dyrbara tiden. Och ännu voro tjugu sidor kvar att författa.

Detta sista dygn voro de bortbjudna. Hela familjen skulle resa och ligga borta under natten. Hon måste naturligtvis följa med de andra.

Till sist tog gästabudet slut, och hon satt och skref på natten på det främmande stället.

Ibland blef hon rätt underlig till mods. Stället, som hon besökte, var just samma bruk, där den elake Sintram hade bott. Ödet hade på ett underligt sätt fört henne dit just den natten, då hon hade att skrifva om honom, som satt i gungstolen och vaggade.

Ibland såg hon upp från arbetet och lyssnade utåt salongen om ej möjligen ett par gungstols-medar skulle vara i gång därute.

Men ingenting afhördes, och då klockan slog sex på morgonen, voro de fem kapitlen färdiga.

Frampå förmiddagen reste de hem på en liten lastångare. Där lade hennes syster in paketet, förseglade det med lack och sigill, som för ändamålet voro medtagna hemifrån, skref utanskriften och sände af novellen.

Detta skedde en af de sista dagarna i juli. Mot slutet af augusti innehöll Idun en notis om att något mer än tjugu täflingsskrifter hade inkommit till redaktionen, men ett par af dessa voro så förvirradt skrifna, alt de ej kunde medräknas.

Då uppgaf hon att vänta mer på utgången. Nog visste hon hvad det var för en novell, som var så förvirrad, att den ej kunde medräknas.

I november fick hon en eftermiddag ett underligt telegram. Det innehöll endast orden »Jublande lyckönskningar» och var undertecknadt af tre bland hennes seminariekamrater.

Det blef henne rätt långt att vänta till middagen nästa dag, då Stockholms-tidningarna utdelades. Då hon hade tidningen i sin hand, måste hon söka länge utan att finna något. Ändtligen fann hon på sista spalten en liten notis i fin stil, som berättade att hon hade fått priset.

Det skulle kanske inte ha varit så mycket för en annan, men för henne kom det att betyda, att

hon skulle få ägna sig åt det lefnadskall, som hon i hela sitt lif hade längtat efter att få utöfva.

Det är föga att tillägga efter detta. Sagan, som ville ut i världen, var nu tämligen nära sitt mål. Nu skulle den ju bli skrifven åtminstone, om det än komme att dröja några år, innan den blefve färdig.

Hon, som skref den, hade rest upp till Stockholm om julen efter att hon hade fått priset.

Iduns redaktör erbjöd sig att trycka romanen, så snart den blefve färdig.

Ja, om hon bara någonsin kunde få tid att skrifva den.

Kvällen innan hon åter skulle resa ned till Landskrona, satt hon hos sin gamla trogna vän, friherrinnan Adlersparre, och läste upp några kapitel.

Esseide hörde på, så som endast hon kunde höra, och hon blef intresserad. Efter läsningen satt hon tyst och

grubblade.

»Hur länge kommer det att dröja, innan allt är färdigt?» sade hon till sist.

»En tre eller fyra år.»

Så skildes de åt, men nästa morgon, två timmar innan hon skulle lämna Stockholm, kom en biljett från Esseide, att hon måtte komma till henne före afresan.

Gamla friherrinnan var i sitt bestämda och företagsamma humör. »Nu skall du taga dig fjänst-

ledighet på ett år och skrifva färdig boken. Jag skall skaffa pengar.»

En kvart därefter var hon på väg till seminariets föreståndarinna för att bedja om hennes bistånd att finna en vikarie.

Klockan ett satt hon lyckligen på tåget, men for nu ej längre än ner till Sörmland, där hon ägde goda vänner, som bodde i ett förtjusande hem.

Och så gåfvo de, ingeniör Otto Gumaelius och hans hustru, henne gästfrihet därute på landet, arbetsfrid och ro och all god omsorg under nära ett års tid, ända tills boken var färdig.

Hon fick nu ändtligen skrifva från morgon till kväll. Det var den lyckligaste tid hon upplefvat.

Men då sagan till sist var färdig i slutet af sommaren, såg den underlig ut. Den var yr och vild och sanslös, och med sammanhållningen var det ej bättre beställdt, än att alla dess delar alltjämt hade kvar sin gamla lust att fara hvar och en åt sitt håll.

Den blef aldrig någonsin hvad den skulle ha blifvit. Det var dess olycka, att den hade fått gå och vänta så länge på att bli berättad. Om den ej blef tillbörligen tuktad och efterhållen, berodde det mest däraf, att dess författarinna var så alltför lycklig att ändtligen få skrifva den.Man har bedt mig att skrifva några rader om tillkomsten af mitt »förstlingsverk», och det äldsta stycke, som jag kan erinra mig, bar det dystra namnet Bartolomeinatten. Det började så här:

Det var den hemska midnattstimma, konung Karl på tronen satt, liken syntes uti blodet simma, det var en gruflig natt.

Till min lycka har jag glömt fortsättningen. Däremot minns jag in i de minsta enskildheter de föreställningar och omgifningar, i hvilka jag lefde. Efter rimmandet om Bartolomeinatten — det var, i förbigående sagdt, ett långt epos och jag lär då ha varit ungefär nio eller tio år — följde ett mer melankoliskt skede, under hvilket jag flitigt efterbildade Lidner och Vitalis. Som jag icke hade några

syskon utan var ensam, läste jag ganska mycket, i synnerhet de äldre svenska skalderna, som mangrant funnos samlade på hemmets bokhylla, men också med en viss förkärlek psalmboken och Ruts och Jobs böcker i gamla testamentet. Likväl var jag utpräglad fritänkare, men jag var det lugnt och stilla utan att förvånas öfver att andra tänkte olika. Det var min far, som därvidlag ledde mig genom samtal i dylika ämnen, än under vandringar, än vid fönstret om höstkvällarna, när det blefstjärn-ljust. Aldrig kan jag vara honom nog tacksam, för att han på det sättet i tid befriade mig från ett förbittrande tvifvel, som annars helt säkert snart skulle ha infunnit sig, och det syntes mig helt naturligt och självskrifvet, att de religiösa sinnebilderna blott blefvo skönare och större genom att förändras och växa. Romaner roade mig egentligen aldrig på fullt allvar, icke ens Dumas', och jag var redan ganska gammal, innan jag kunde förmås att arbeta mig igenom den Dickens, som oupphörligt sattes i min hand. Då läste jag hellre rena barnböcker, men äfven där fanns det ett slag af berättelser, som ofta nog syntes mig tråkiga: sagorna om jättar, skogstroll och strömkarlar. Skulle jag närmare förklara saken, så vore det därmed, att dessa fantomer längesedan flyttats ur vår inbillning och blifvit något rent litterärt, blifvit en fullt medveten

poetisk arkaism, då däremot den mest tafatta spökhistoria kan hitta ett stöd i vår mörkrädsla och därför ett ögonblick narra inbillningen att tro. Säkert är att för mig hade skogen en helt annan mystik. Jag tyckte,VERNER VON HEIDENSTAM.

att den liknade en oöfverskådlig mängd af uråldriga, fjälliga djur, som stodo fastsugna vid marken, somliga med vingar. Skrämde den mig, var det därför att jag med en barnsligt obestämd förnimmelse fasade för urtiden. Jag minns, att tårarna kunde stiga mig i ögonen, när jag tänkte på, hur mycket jag höll af skogen, men att den inte alls höll af mig, inte alls, utan gärna skulle resa sig och springa efter mig på sina slingrande fötter, om den bara kunde.

Hvad skall jag nu tillägga? När jag tänker på min barndom, ser jag breda trädgårdsgångar, fulla med nedblåsta sötäpplen och astrakaner, jag ser krusbärsbuskar och vinbärsklasar och långa risiga ärtsängar, men litet längre bort begynner med ens vildmarken. Där husera hackspiken och korsnäbben och när älgen sätter öfver en murken gärdesgård, brakar det, så alt man måste stanna och lyssna. Det förefaller mig nu efteråt, som hade det under den tiden rådt en beständig sommar, en lång tioårig sommar, där det aldrig föll regn, men där vackra och goda människor sutto i gräset och bundo kransar af de blå och hvita blommorna. Jag skulle nästan på allvar tro att det hade varit så, om icke äldre människor sagt mig, att denna guldålder alldeles icke inföll då utan många år längre tillbaka i tiden. En mycket gammal man har försäkrat mig, att den rätteligen inföll för sjuttio år sedan. Också vet jag, att andra snart skola upptäcka, att blomstertiden varit just nu, att det är nu som hjärtat begynner vakna och trädgårdsgångarna stå fulla af158 VERNER VON HEIDENSTAM.

frukt. Alla ha de rätt och fast jag nu kan se, när äpplet är svartätet af mask, och fast jag kan sitta svårmodig, när andra sitta glada, förundrar det mig hur föga jag i grunden förändrats sedan min barndom. Intet af hvad jag sedan läst eller hört har ens för en timme förvandlat mig, utan omgestaltningen har ägt bestämda inre rötter i barndomsintrycken. Som jag ser världen nu, så såg jag den också då, fast i mer obestämd och rosenfargad morgondimma. Hvad jag älskade då, det älskar jag nu, och som jag då var, så är jag nu. Barndomsintrycken äro kärnan och de växlande far-gerna öfver pannan äro endast skenet från ljus, som andra bära förbi, små ljus och stora facklor. Allt mindre tror jag på de olika åldrarna i människans lif. De gälla endast hennes hår, som blir hvitt, hennes händer, som bli förvissnade, hennes rygg, som blir krokig. När hennes timglas är utrunnet, är det ett stort barn, som läggs till hvila hos sin moder jorden.

Verner von Heidenstam.SENSITIVA AMORÖSA.

EN diktare skapar utaf sensationer. Ordet är icke fullt så bra som det skulle vara; men det finns intet inhemskt svenskt ord, som exakt återgifver det franska och engelska »sensation». Förnimmelse är för abstrakt filosofiskt, stämning för opersonligt, intryck för litet vibrerande; alla tre orden sakna den doft af blommande känsla och den glöd af besjälad sinnlighet, som det främmande »sensation» äger.

Icke heller satsen får misstydas. Den är icke så att utlägga, som om hvarje diktverk bestode af sensationer rätt och slätt. Men sensationerna utgöra det material, hvari den äkta diktaren arbetar, liksom exempelvis metafysikern i begreppen. Medels dem allena förmår han smida nya tankar, knyta nya sammanhang, öppna nya utsikter, forma nya sanningar, uppställa nya mål. Ett »problem> så-160

som tanke var aldrig utgångspunkten för någon diktare, — icke ens ett psykologiskt, ännu mindre ett religiöst eller politiskt eller socialt; fröet, hvarur ett diktverk framgått, var alltid en sensation; men ett problem kan eventuellt blifva resultatet, växa fram ur dikten såsom frukten ur blomman.

Den ofta uppställda motsatsen mellan den s. k. l'art pour l'art och en s. k. problemdiktning är godtyckligt konstruerad. Den saknar all grund i det vittra skapandet själft. Det är bara rubriker i ett estetiskt schema. Från synpunkten af ett diktverks organiska tillkomstsätt existerar l'art pour 1'art lika litet som någon problemdiktning efter den gängse uppfattningen.

En diktare skapar utaf sensationer.

Det ligger en teori i denna sats; och till denna teori har jag bekant mig ända ifrån mitt eget första skapande — både som diktare och som kritiker — liksom jag bekänner mig därtill ännu den dag i dag. Men denna teori betecknade återigen blott det gemensamma märket å en stark och ymnig litterär strömning, som bröt opp i nutiden å alla håll och med hvilken jag själf genom min natur hörde samman. Till sitt väsen var denna diktning djupet gent emot ytan, fördjupningen gent emot miliöskildringen, de inre gent emot de Utvärtes konflikterna, det mystiska gent emot det rationella, det intuitiva gent emot det antecknade, den inre synen gent emot den utåt riktade iakttagelsen. Dess teknik var baserad på insikten om det intima sammanhanget emellan människan och miliöet, d. v. s. de ogrip-

bara, flyktiga och dock alltbestämmande inflytanden, som kringhvärfva henne; och arten af densamma bestämdes af sökandet efter den absoluta kongruiteten af väsendet och uttrycket därför, den fullständiga ekvivalensen i bild, i rytm, i prosans fall till de subtilaste och okroppsligaste rörelserna i själen och till de besjälade dagrarna i naturen. Detta skälldes, såsom bekant, kräsenhet, änskönt det bara var en form för dikterisk samvetsgrann-het; och diktningsidealet självt framgick ur en sträng och sober värdsättning af den egna verksamheten, något, som förtjänar särskildt framhäfvas i dessa dagar, då man inom litteraturen och konsten alltför lättvindigt mister all skam, — icke i ämnenas och behandlingssättets djärf het, gudbevars, men i den bristande respekten för sig själf som konstnär af Guds nåde.

En diktares skapande bestämmes till sin art af två faktorer. Den ena är det individuella lynnet, personligheten själf i dess naturbestämda daning. Den andra är tidskynnet, samtidens säregna läggning, det förhärskande intresset hos densamma. En bestämd tidsepok är fullt ut så mycket som en särskild nation och ett enskildt individuum en personlighet med dess begränsning och dess råga, dess plus och dess minus. Bourgets enkla och djupa teori om »les points de sensibilité» finner sin användning icke mindre på tidehvarfven än på de skapande andarna:

de ena som de andra ha sina sensibilitetspunkter, sina halfmjuka ställen samt ställen, där huden hårdnat eller förbening inträdt. När sensibilitetspunkten träffas, vibrerar genast den personlighetens bas och den jagets innersta omedvetenhetskärna, som Bourget och Ribot beteckna såsom »Tarrière-fonds», »1'animalité primitive», o. s. v.; sensationerna ledas direkt öfver dit, och skapandets akt begynner.

Blott en viss grupp sensationer förmå spela denna roll af primus motor vid den konstnärliga alstringen hos en diktare. Liksom denne i sin egen organism har döda ställen, punkter utan känslighet, finns det äfven inom sensationernas värld hela grupper, å hvilka han öfver hufvud taget icke alls reagerar. Vid sidan af denna sensationernas kvalitet är deras kvantitativa halt en företeelse af stort och egendomligt intresse vid det dikteriska skapandet. Under min studenttid i Lund höll Herman Bang ett föredrag om Turgenjeff, hvari han på sitt suggestiva sätt berörde detta spörsmål; intrycket af hans anförande var så djupt och varaktigt, att det ännu sitter kvar i mig och att tjugu år icke förmått utplåna det. I självfva verket gör sig den utanför stående ingen föreställning om, med hvad för minima intryck — materielt sedt — en diktare kan arbeta. Det är i många fall en för alla utom för diktaren själf osynlig process; en sensation, som ögonblicket rymde, kan fortfara att vibrera inom honom i allt vidare ringar, tills ett diktverk växt fram därur och på en gång står där i hela sin mångfald och realitet såsom ett stycke objektiv värld

med dess händelser och personer. Detta står i sammanhang därmed, att den verklige diktaren alltid skapar utur sig själf och aldrig ger annat än sitt eget väsen med den däri upptagna och omsmälta utanvärlden. Man kan — så

paradoxalt det än låter — säga att hvarje diktverk är en diktarens egen personliga upplefvelse, äfven om denna blott bestått i en dager öfver ett landskap, född och slocknad i momentet, eller i ett uttryck i ett ansikte, flyktigt sedt på gatan. Om evigheten här i det jordiska navza pit blott kan fångas i nuet, så är det diktaren ensam som förmår gripa den däri och någon gång också fasthålla den i en form, som äfven den bär oförgänglighetens prägel. I denna det stora konstverkets eventuella beskaffenhet af ære perennius har den konstnärliga gåfvans kraf på förstfödslorätten ibland de mångahanda mänskliga förmögenheterna sin rättmätiga grund.

När det handlar sig om en diktares första skapande—liksom vid allt andligt skapande öfver hufvud taget — bör den kritiska förståelsen icke underlåta att taga de litterära intryck med i räkningen, hvilka afsatt spår i det unga sinnets mjuka och mottagliga plasma. Blott bör man därvid icke förbise den valfrändskapens lag, som bestämmer och reglerar dessa inflytanden. Ju finare i daning och ju renare i ton den unga egenarten är, dess säkrare är den i att välja och att rata, i att väga och att gallra. Det sker af instinkt och utan reflexion; men man kan164

vara viss om, att ingenting stannar i kontakt med det nya gryet och ingår däri såsom ferment, hvilket ej eger släkttycke med detsamma. Det unga diktar-ämnet njuter på sätt och vis sig själft i en sådan lektyr; den löser det bundna i honom och efter-lemnar i djupet af hans varelse en oro, som halft är smärta och halft njutning och som genom många fina och osynliga kanaler kan utmynna i eget skapande.

För mig kommo de bestämmande litterära intrycken från Danmark och Frankrike. Hvad som låg bakom tidpunkten för dessa intryck var mer vanlig skola; man lärde ett och annat, intresserade sig mer eller mindre lifligt för det ena eller andra; men aftrycket utplånades raskt igen; det blef intet kvar i mig, som lefde med i mitt eget personliga lif såsom människa och diktare. Sådan var den roll, som nästan hela den äldre inhemska svenska vitterheten spelade i min litterära utbildning; när jag försätter mig tillbaka till dessa mina tidigaste ungdomsår och försöker att på den inre återerin-ringens väg framkalla de befruktande sensationer, jag mottog från böckerna, har jag ovillkorligt framför mig bilden af en färglös himmel med bleka stjärnor. Blott ett par lysa med starkare glans; de bära namnen Stagnelius och Almquist. Helt annorledes djupt och varmt var det eko, hvilket väcktes i min själ af sången från Kalevalas och de tusen sjöarnas land. Den vederhäftiga innerligheten hos Runeberg med dess doft af markblomma och folkvisa och Topelius' spröda men känsliga versmusikSENSITIVA AMORÖSA.

berörde mig intimt och personligt samt klungo ännu vekt och fulltonigt uti mig inunder de nya intrycken från den moderna danska och franska litteraturen.

Bland mina jämnåriga står jag i största skuld till Herman Bang. Såsom kritiker gaf han i sin »Realism og Realister» och i sin följande frodiga verksamhet — helt psykolog och helt diktare, som han äfven därutinnan förblef — ett mönster och ett ideal, hvilka lågo närmare intill mitt eget sätt att se, uppfatta och bedöma än de som jag fann hos Georg Brandes;och hans »Haablose Slægter», hvarom jag härmed skall tillåta mig fälla det oförnuftiga yttrandet, att det är ett af de i bästa mening ungdomligaste skaldeverk jag känner, ref upp i mig och träffade självfva den punkt, där en människas väsensnerv ligger blottad, brännande som en het tår. I Gustav Esmanns små läckra konstverk funnos några sidor prosa, i hvilka det högsta tekniska var nådt utan att verka såsom teknik och i hvilka han medels en luttrad enkelhet lyckats fånga, hvad hvarje annan blott skulle trott sig kunna gripa genom artistiskt raffinemang — för att misslyckas. Sensationen och dess språkliga hölje voro af samma skära och besjälade art; i form och väsen ett enda genomskinligt helt. I Toppsoes diktning dvaldes jag i två hänseenden gärna. Aldrig kanske har den drömmande och yppiga sjællandska naturen och det tysta och känsliga danska lynnet fått en på samma gång så enkel och så djup tolkning som i »Jason» och höstnovelltrion; det var nationens166

finaste egenart i en hemmadräkt, som själf var den utsöktaste konst och hvars gratiösa och behärskade naturlighet framhäfde densamma dubbelt. Med sin varsamma hand och på sitt stillsamma vis lyfte han tillika täckelset för en

hel dold grupp af de sinnligt-själsliga känslornas flora; den värld, där det lekande barnet Eros dref sitt självsvåldiga men oskyldiga spel och som dittills förlagts till den flacka ytan af mannens och kvinnans natur, tedde sig med ens med tunga slagskuggor och outgrundliga djup och sträckande sig ända ned till den väsendets botten, där lifsödena afgöras. I. P. Jakobsens betydelse för den unga danska författargeneration, hvilken med 80-talet framträdde i litteraturen, och för mig själf, behöfver väl ej närmare skildras. Han var den store läromästaren; och på ett djupare och särskildt vis. Han var ett mönster, — icke till efter-härmning, men till efterföljd; arten af hans snille uteslöt det förra, liksom hans karaktär som konstnär manade till den senare. Hans ouppnådda och enastående stil lyste vägen; den visade oss unga adepter, hvad för ett ädelt stoff vi arbetade i och till hvilken fullkomning det kunde sofras och formas under respektfulla händer. När han tog ut den ömtåliga skiflningen i en mänsklig känsla eller i en naturstämning, sönderdelade den än yttermera och med sin säkra blick och hand målade upp äfven dessa skiftningar af en skiftning, så lärde han oss därmed, hur det dikteriska instrumentet under outtröttlig tukt och ans kan förfinas och gripa ut öfver den hvardagsbundna materiens gränser. Såsom

stilist och såsom psykolog lärde han oss framför allt stolthet och aktning för diktarens konst.

Af den samtida franska litteraturens män gåfvo Bourget och Taine mig de starkaste impulserna. Den sammansmältning af subtil analys och skär, något blek poesi, hvilken präglade Bourgets tidigaste romaner, särskildt »Cruelle énigme», berörde min egen skapande fantasi som en befruktande sensation. Hans essays betecknade en till sin metod och sitt väsen lika ny samt fullständigt helgjuten kritik; dess mål var att teckna samtidens psykologi i dess hufvudlagar, och han fann ut dessa genom att uppanalysera några af århundradets markantaste och mest typiska andar och påvisa, hurusom den individuella mångfalden genompyrdes och behärskades af vissa bestämda väsensdrag, hvilka ifrån att först ha varit ett fåtal föregångsmäns och kulturskapares särart numera blifvit det samtida släktets gemensamma arfvedel och dess allmänna fysionomi; den minutiösa analysen resulterade i en klar och präg-nant förenkling, som var halft filosofi, halft konst. Och vid sidan af denna med en spetsig pensel och i bleka färger bemålade teckning af vårt eget århundrade byggde Taine sin engelska litteraturens historia med dess djärfva men säkra arkitektur och dess saftiga färgrika målningar och hvari raserna och tidehvarfven drogo oss förbi såsom lefvande, åskådliga individer.

En hufvudplats i denna min ungdomsvärld af litterära sensationer intog Turgenjeff. Hos författaren till »Ur en jägares dagbok» förnam man kanske

mer än hos någon annan den omedelbara närheten af människan själf; det var mer än ett intryck rätt och slätt som man hade; man glömde under lektyren att man satt och läste i en bok; man blickade in i ett öga och hörde en stämma; intrycket var helt blick och helt tonfall. Det var något af den stora, goda och varma moder jorden själf, som tog oss intill sig i hans naturskildringar; och ur de skildrade människoödena mötte oss ofta den stumma och blanka blicken hos ett lidande djur.

*

Född och uppvuxen i ett gammaldags skånskt allmogehem, tog jag därifrån med mig de bestämmande intrycken för lifvet. En skånsk bondgård af den gamla sorten är en fästningsfyrkant utåt; men innantill föres en mycket mild regim. Den vänder också som bekant baksidan mot allfarvägen, men det ser styggare ut än det är; gästvänskapen är i självfva verket mycket stor. Man lefver rundligt och i mak och kan unna sig detta, ty gården har ju själf allt hvad den behöfver. Den är full af välgödda husdjur af alla slag, som ge rågade bord till de stora högtiderna och för öfrigt när helst det skall vara; trädgården bjuder på de läckraste frukter och grönsaker, och i almdungen bygga och bo råkorna, som skjutas en gång om året och smaka utsökt. Markerna bära icke blott råg och hvete, som ge det bästa bröd, från den grofvaste limpa till den hvitaste bulle, utan hyser

äfven hvarjehanda vildt, som far och hans söner ensamma äga rätten att jaga, om de vilja: rapphöns, hare och vildand; och torfmossarna och ängsdammarna ha en ymnighet af feta och välsmakande sötvattensfiskar: gädda och sutare, aborr och karusa, ål och kräftor.

Och förutom alla dessa timliga härligheter, som ge ett godt hull och ett mildt lynne, har den skånska hemmamarken sin egna och stora skönhet, som omfattar hela det vidsträckta området mellan den hugnande skördetidens rödkindade och robusta verklighet och den dagljusa och tysta sommarnattens öfversinnliga drömmeri.

Detta var det ena »miliö», hvari mina första dikter formade sig. Det andra »miliöet» därvidlag utgjordes af kamratlifvet först i skolan och sedan vid universitetet. Vid öfre bordsändan i de lag, jag i min ungdom satt uti, presiderade alltid fader Bellman. Han angaf tonen i de ungdomliga förströelserna; han gaf också själen i dem. Ingen förstår Bellman, som blott läst honom; icke ens den, som sjungit honom, har tillegnat sig honom; man måste ha lefvat honom — såsom människa och i de unga åren. Han är ingen farlig förförare; tvärtom, han är en faderlig vän, närmast en äldre erfaren kamrat, som vet besked, som varit med om allt, men som bevarat sin själ blank och som bundit den unga yrans lust och ve i rytm och rim och toner. Än lustiga, än sorgsna, än svårmodiga, än burleska, ha alla hans visor den äkta känslans lödiga klang; de fördjupa de sensationer, som lifvet

skänker ynglingen; de stå som en flamma midt i de lättsinnigaste kalas, göra tumultet liksom genom-drucket af ljus, komma själfva materian att glöda och skapa en Gud Dionysos utaf hvarje dum galenpanna.

Det behöfdes ingen skarp blick från kritikens sida för att se att mitt första skapande hade två dominerande ämnessferer: å ena sidan hembygdens, den skånska slättbygdens natur, folket i stugorna och gårdarne, lifvet på äng och mark, å andra sidan den mänskliga naturens svårtillgängliga och svårgripliga omedvetenhetslif. Mitt eget naturel betingade, att bäggedera metamorfoserades till väsen af mig själf samt återspeglades i den lyriska diktens form — än i en oupplöslig sammansmältning, än hvart och ett gestaltadt för sig. »Dikter» bära vittnesbörd därom; och i ännu högre grad »Notturno». För att anknyta till utgångspunkten för denna lilla studie öfver den vittra alstringens psykologi och till den däruti uppställda teorien, kan jag äfven formulera det sagda så: dessa två dominerande ämnessferer gåfvo de två dominerande sensationsgrupper, utaf hvilka mitt första skapande framgick. I »Sensitiva Amorösa» utsöndrade jag därpå ett särskildt species af sensationer — de djupaste, skönaste och farligaste af alla, djupa, farliga och sköna i sin bräcklighet som i sin styrka. Om jag nu efter femton år ville på möjligast populära och lättfattliga sätt uttrycka lifsfilosofien i detta arbete, skulle det lyda ungefär så här: det fins inom kärlekens värld andra problem än svärfars nej och Svävas handske.

Den svenska kritiken slog emellertid med aplomb fast, att det då bara kunde handla sig om könsliga abnormiteter och att för »Sensitiva Amorösa» hade Gutenberg icke behöft göra sin uppfinning. Och mot dumheten kämpa såsom bekant själfva gudarna förgäfves.

Ola Hansson.

DÄR låg en gammal prästgård vid en gammal kyrka på slätten. Där var fyra längor i fyrkant med inkörsport i logen midt emot boningslängan. Det var låga, små rum; det var inåtvändt och förtroligt. När den unge vice pastorn blåste flöjt, kom hästen och stack hufvudet in genom fönstret för att lyssna.

Hästen är för länge sedan död, den gamla kyrkan står tom, och prästgårdens manbyggnad har brutit sig lös från bondlängorna, fått villafasoner och vändt frontispisen mot landsvägen. Den nya kyrkan nere vid stationen en half fjärdingsväg från den gamla liknar en bondtös i köpstadsgrannlåt, som står sysslolös utanför det moderna samhället. Det moderna stationssamhället har storhetsdrömmar och vill bli stad; där finns redan gator och torg med stora stenhus och två hotell; och allt detta

AXEL LUNDEGÅRD.

har vuxit upp på en ofruktbar hed, som ägaren bad prästen köpa för en spotlstyfver efter det han sett det första tåget passera. Bonden var vettskrämd och kunde icke förstå annat, än att djäfvulen själf satt inne i vagnen och andades svart och fnös eld; och hvem skulle kunna handskas med den lede om icke prästen? Prästen motstod frestelsen; han skulle nu eljes, med den ledes hjälp, kunnat vara ägare till hela Eslöfs köping.

Den hederlige pastorn var min far, och till Västra Sallerups prästgård leda spåren, när jag ser tillbaka, sökande en utgångspunkt för historien om det första skapandet. Spåren sammanfalla i min föreställning med de första yttringar af själsverksamhet, som jag öfver hufvud taget kan minnas. Men det hela är som ett böljande dunkel af morgondrömmar. Det kan föresväfva mig när jag hör klangen af en ensam kyrkklocka dallra i sommarluften öfver en stor vidd, eller ser en vinterhimmel med tindrande stjärnor öfver slättens tysta mörker.

Bland mina vackraste dikter — de som aldrig fått ord — är en om mörkret och tystnaden, det stora mörkret och den djupa tystnaden, som stadsbon aldrig förnimmer. Fyra år gammal blef jag stadsbo. Sluter jag ögonen, ser jag enformiga hus vid snörräta gator och en afdankad fästning bakom breda grafvar och höga vallar vid en långgrund strand; och en kyrka med två torn och ett hörnhus i två våningar, vägg i vägg med sockerbruket. Det är »latinskolan» — Landskrona lägre elementarläroverk. Där inne svängde den gamle, hederlige

»Gomer» sin färla öfver rättfärdiga och orättfärdiga. Han var en man med starkt utpräglade sympatier och antipatier; och han hyste en utpräglad motvilja mot de tidiga timmarna. Alltid kom han för sent, ofta kom han icke alls mellan 7—8. Kom han, var han vid elakt lynne, och då måste någon ha smörj. Han hade sina bestämda syndabockar. De kunde uppföra sig som änglar, det hjälpte icke, Gomers käpp drogs magnetiskt till deras ryggar. Hans gunstlingar kunde däremot ostraffadt begå majestätsbrott.

Jag minns en morgon, då han kallade mig fram till katedern.

»Tag med dig Håkan Sjögren!» kommenderade han. »Slå upp bokstafven B. Nå», han pekade på ett ord, »hvad står där?»

»Baro — dumhufvud!»

»Hvad betyder alltså baron?»

»Dumhufvud!»

Gomer gnuggade sina händer och myste. Han närde nämligen, af någon anledning, ett dödligt hat till en medlärare, som var baron.

Mina ögon hade emellertid fäst sig vid ett annat ord på samma sida:

»Barbo — skäggfisk? Hvad är det?»

»Skäggfisk?» Gomer blef misslynt och röt: »Hvad står du och koxar efter, lilla potatisnäsa!>

Hvartill jag oskuldsfullt genmälde:

»Magistern har en morotnäsa.»

Den var nog egentligen långt mera djupröd, men eufemismen behagade Gomer. Han skrattade så, att tårarne runno:

»Du borde ha stryk! Men gå och sätt dig.»

Föremålet för hans hat var religionsläraren, en from man, som led af lungsot och placerade spottlådan vid sina fötter under lektionen. Vi kallade honom Syrach. Han var mån om värmen och ålade kustos att stänga spjället i god tid. I femte klassen stod Mora-klockan, och innan kustos ringde till morgonbönen, kl. 6,45, brukade

småpojkarne ofta öppna dörren för att se efter, hvad tiden led. Syrach fann sedan temperaturen otillfredsställande. Kustos skyllde på pysarne.

»Tag ett glas vatten och slå i ansiktet på den förste som tittar in! rådde Syrach.

Morgonen därpå stod kustos på lur. Han hörde steg i trapporna (hörde nog också smällarne af en välbekant käpps doppsko) och när dörren öppnades, flög vattenglasets innehåll rakt i ansiktet på Syrach, som störtade in, frustande, med käppen i högsta hugg.

När Gomer hörde talas om den historien, skrattade han godt.

Läraren i tyska och naturvetenskap kallades »Köttis». Han liknade mest en tvåbent elefant med ett ansikte af gråblek dallrande fetma. Han kom också alltid sent till lektionen, nickade bistert till klassen, som rest sig, drog fram ur öfverrocken en flottig lånbiblioteksroman och en stor påse sötsaker, vrok sig upp på katedern, placerade benen på bordet, påsen inom bekväm räckvidd — och fördjupade sig, smaskande, i sin lektyr. Men fem minuter före lektionens slut började förhöret, och ve den176

som då icke kunde sin läxa! »Köttis» slog hårdt och mattade alltid efter slutet af ryggen, som delin-kventen då vanligen sökte skydda med händerna.

Det lektes en morgon i klassen med ett föremål, som slutligen hamnade uppe på kakelugnen. För att få ned leksaken restes en lefvande stege: två pojkar bildade piedestal och på deras axlar klef en tredje. Med ena handen grep han tag i spjället och med den andra trefvade han öfver kakelugnskrönet — tills dörren plötsligt öppnades, och »Köttis» inträdde med olycksbådande uppsyn. Under lekens yra hade nämligen ingen hört, att det ringt! Piedestalen remnade, och pojken, som kommit sig upp på de andras axlar, klamrade sig med båda händerna fast vid spjället. Där hängde han med bakpartiet fritt, och »Köttis» lade icke fingrarna emellan.

Hvilken samling af original! Och listan är långt ifrån fullständig. Vid samma läroverk tjänstgjorde också någon tid en för sin lärdom och kvickhet beryktad klassik, som sedan blef docent vid Lunds universitet. Han andades snus och talade gröt. Han undervisade i grekiska. Till sin yttre människa var han en modern Diogenes, och tunnan var hans kroppshydda. Han använde aldrig käppen mot pojkar, som läste grekiska.

Alla dessa äro döda. Men den lärare vi höllo mest af lefver. Om jag tillåter mig att nämna hans namn, sker det med tacksamhet och vördnad. Det var skolans rektor, d:r N. P. Nilsson. Han undervisade i latin och i grekisk och romersk historia. Han var sträng men god, hade ett vackert små-AXEL LUNDEGÅRD.

leende och kallade oss »mina påkar». Hur han förstod att intressera oss för sina ämnen! Vi läste Cornelius Nepos och Ovidius; det var alls ingen konst! Det var bara ett nöje. Också hade alla landskroniter, som kommo till högre läroverk, rykte för att vara styfva latinare.

Vid denna tid lär jag väl ha begått en licen-tia poetica, som jag funnit bland gamla papper, men som jag saknar mod att här reproducera. Det var en hårresande Charad.

Jag konstaterar med tillfredsställelse, att intet annat mänskligt öga än mitt eget någonsin skådat detta rimmeri.

Den nästa poetiska utsväfning, som jag har något minne af, blef däremot föremål för ett smickrande erkännande af kritiken. Kritiken representerades till yttermera visso af själfva rektor vid Helsingborgs högre allmänna läroverk. Möjligen har han ännu i förvar en gammal kriabok med en fantasi öfver »Hvilka framtidsutsikter äro fästa vid namnet Landskrona» och möjligen erinrar han sig också pojken, som höll föredrag öfver det ämnet i nedre sjunde på hösten 1877 — volontären vid Luggude kompani af Kongl. Norra Skånska Infanteri-regementet n:o 13 Lundegård.

Jag var 16 år, hade gjort rekryt- och regementsmöte, skulle bli officer. En officer vid indelta armén kunde på den tiden använda minst tio af årets månader till skriftställeri (Braun) och hade en uniform att ståta i för alla vackra

flickor. (I Engelholm skyldrade en husar vid högvakten af misstag

för min nya uniform). Blef det krig, var bragdernas väg öppen, och i värsta fall väntade en ärofull död (Beppo-Sommelius).

En krigsman på 16 år, som svurit fanan och vet sig stå under krigslagarne, får lätt förakt för skollagen. Högfärdsdjäfvulen trifs innanför vadden af den första vapenrocken. Lära läxor var intet nöje. Sätta näsan i vädret var krigsmans plikt. Röka cigarr på fastande mage var karlvulet: framför allt borde cigarrstump tändas på vägen till skolan.

På våren blef volontären kuggad i de skriftliga profven för studentexamen (dock icke i svenska, som falskeligen uppgifvits). En kommendering till befälsmöte lade balsam på såret, och fåfängan tröstade sig med utsikten att trots allt bli student vid 17 år, hvilket också lyckades.

Bland gamla papper från skolåren har jag funnit följande fragment.

Sveaborgs fall.

I fängelset på Sveaborg

satt löjtnant Kula än.

Men i armén det blifvit sorg

ty ban var allas vän. Nu satt han, stödd på tappra armen

och hjärtat klappade i barmen

af sorg och harm och kval.

Han hade gjort sitt val.

Han hade gjort sin plikt.

Och ingen nåd han tiggt.

Han åt förrädarn vågat säga

»Tungt är det guld, man dig har bragt!

Men ära är förmer än äga!

Och tyngre är ditt folks förakt! Ve åt ditt namn! Ve åt ditt minne! Förrädare! Ar du en finne?»

Häraf synes framgå, att »Fänrik Ståls Sägner» giort ett starkt intryck på den unge krigsmannens fantasi. Han har sedermera förstått, att Runeberg själf uttömt sin poetiska guldgrufva.

Axel Lundegård.MIN FÖRSTA BOK.

JAG kan inte minnas någon tid, då jag inte kunde läsa och skrifva. Och så snart jag kunde skrifva bokstäfver, skref jag historier. Med blyerts på dubbla linier och på något högst besynnerligt gammalt groft blåaktigt papper från början af århundradet, hvilket, blad efter blad, rycktes ur salig lagmannens obegagnade kontorsböcker, som legat på loftet i nära sjuttio år, innan de hamnade i vår barnkammare. Hade det fått sitta kvar innanför pärmarna, hade det säkert ännu varit lika oförgängligt, styft och prassligt som jag minns det, men i min ungdomliga hand visade det sig ytterst förgängligt, och icke den allra minsta lilla bit finns kvar af någon af dessa »historier».

Därefter minns jag berättelsen om »Ester och Valdemar», hvilken skrefs på vinden öfver brygghuset och likaledes försvunnit från jordens yta.

För några år sedan funnos ännu skröpliga fragment kvar af min Shakespeareska tragedi om Henrik af Plantagenet, drottning Eleonora och Rosamunda. Min arabiska novell »Den siste Abencerragen > (jag visste sannerligen inte då, att en större diktare redan användt denna praktfulla titel!) och min historia om Casimir den Store af Polen, hvilka bägge nedskrefvos i glosböcker, uppehåller jag mig icke närmare vid. Äfven »Hafvets Son», som ännu existerar och om hvilken det kunde vara rätt frestande att berätta en liten, ganska lustig historia, förbigår jag med tystnad. Såvidt jag minns var den mitt sista arbete, innan jag blef konfirmerad. Strax därefter kom jag till Stockholm för att läsa på studentexamen, och under ett par års tid nöjde jag mig verkligen med att bara skrifva krior, bref och dagböcker.

Det var under de allra första åren af 80-talet. Det var en sådan jäsning i luften, att till och med skolflickor kunde märka det. Borta hos en familj, i hvilken jag umgicks, kom jag öfver en af Kjellands första romaner — trots de främmande människorna omkring mig, slök jag boken, ända tills frun i huset välvilligt förebrående föreslog, att »Mathilda ju kunde få den med sig hem». Man hörde talas om Strindberg och »Det Nya Riket», och Brandes' bok om Ibsen och Björnson föll i mina händer samt väckte hos mig en obändig lust att få göra bekantskap med Skandinaviens och Europas nyaste diktare. För en af mina skolkamrater, hvilken äfven intresserade sig för »sådant», beklagade jag mig

högljudt öfver att ännu icke känna något till Swin-burne — hvilken G. B. prisat — och att aldrig ha sett en bok af Emile Zola. Som bart huggande svärd stodo Gengangere och En Folke fiende i bok-lådsfönstren, och i hemlighet lånade jag af en kamrat, hvars bror var universitetskamrat med en af våra nyare författare, Gift och Arbejdsfolk. Samtidigt svärmade jag varmt för stilen i Romerska Dagar och sympatiserade passioneradt med Rydbergs försök att »tvätta historiens negerbarn hvitt». Det sista året innan jag blef student var Herman Bang i Stockholm — jag såg hans fotografi i boklåds-fönstren samt hörde talas om hans böcker och föredrag, men fick naturligtvis ej tillfälle att höra honom.

Ändtligen blef jag student. Det var på senhösten 1883 och jag var då nitton år.

Efter jul tillbragte jag ett par månader vid universitetet i Lund, hvarest jag hade tillgång till biblioteket och gjorde ännu ytterligare bekantskap med nyare skandinaviska författare. Hittills hade jag alltid mest läst engelska, hvilket språk jag tämligen tidigt lärt behärska och redan älskade på ett sätt som jag aldrig senare lärt mig älska något annat främmande språk, men nu vände jag mig för en tid fullständigt bort från alla mina gamla gudar. Jag törstade efter det nya — det nyaste. Och från den öfvergångsbrygga, vår nya uppspirande unga litteratur bildade, kastade jag mig hufvudstupa med hela min själ in i den stora franska litteraturen.

Min syster skulle fara till en skola i Schweiz,

och jag fick lof att följa med henne. Vi reste hemifrån en af de första dagarna i maj 1884.

Denna min första utrikes resa, under hvilken jag egentligen rakt ingenting märkvärdigt upplefde, ej heller gjorde några särdeles intressanta bekantskaper, står nu för mig som en af de viktigaste tilldragelserna i mitt lif — ja, nästan som vändpunkten i min andliga utveckling. Först och främst genom de nya, öfverväldigande naturintrycken. När vi foro hemifrån var det ännu nästan vinter: snön låg half-smält i de krokiga landsvägsgroparna och på backarna stodo träden öfverallt grå och bara. Men i Danmark knoppades redan bokarna, och resan genom Tyskland var såsom en fárd genom vårens eget rike. Ehuru jag sedan beundrat mycken liknande och till och med större prakt i den vägen, skall jag alltid med tacksamhet minnas fruktträden längs vägarna i Baden — de stora skärhvita kronorna i två långa, långa rader. . ..

På järnvägen från Basel satt jag och såg ut genom fönstret: »Är det hvita moln eller är det vatten?» frågade jag den främmande, som satt framför mig i kupén. Och den unge schweizaren svarade — förvånad, höfligt:

— Men, fröken — det är Alperna.

Jag tackar Gud, att jag ännu, då nya »Alper» resa sig för mina ögon, är i stånd att känna samma heta styng i hjärtat och samma iskåre nedåt ryggen af fröjd och förväntan, som jag kände då jag var tjugu år. När jag läser en bok eller jag sitter på teatern, kan jag ofta knäppa samman händerna och få tårar i184

ögonen, och hela världen blir plötsligt liksom ny. Gudskelof! Allt nöje beror väl på att man kan taga emot det — och taga emot det på sitt eget individuella sätt.

Det blef en torr och ovanligt varm sommar. Koleran grasserade i Marseille och Toulon, och omkring hela Genfersjön vimlade det af franska flyktingar. Självfva denna »grande chaleur» var också något nytt för mig, som blott var van vid Skånes fuktiga somrar. Solen hade blifvit en ny och intressant bekantskap och alla färger gjorde mig mera glädje än hemma.

Tillsammans med min syster bevistade jag lektionerna i öfversta klassen i Veveys École Supérieure. Kamraterna voro af högst olika nationalitet: en ryska, en irländska, en östpreussiska, en danska, ett par flickor från Suez o. a. En sådan schweizisk skola rymmer ofta de största — om jag så får säga — moraliska motsatser: i vår klass fanns sålunda en nièce till furst Bismarck vid sidan af Elisée Réclus' yngsta dotter, som icke fick deltaga i morgonbönen. Ingen af dessa flickor liknade dem jag nyss lämnat i Stockholm — de hade allesammans andra vanor, andra förhoppningar och andra fordringar på lifvet, och de bidrogo allesammans, hvar och en på sitt sätt, att utvidga mitt begrepp om »den unga flickan».

Då vi passerade genom Köpenhamn hade vi skaffat oss hvar sin bok som reslektyr; jag hade köpt Herman Bangs »Fædra» och min syster »Marie Grubbe». Dessa voro så godt som de enda skandinaviska böcker vi medförde, och lästa här — iMIN FÖRSTA BOK.

absolut nya omgifningar — gjorde de bägge på min fantasi det starkaste intryck. Samtidigt hade jag genom det mycket stora lånbiblioteket i Vevey fullkomligt okontrollerad tillgång till all äldre och nyare fransk litteratur, jag utvidgade min bekantskap med Zola, jag kastade mig med hungrigt intresse öfver Flaubert — isynnerhet de tre novellerna och Edn-cation sentimentale gjorde ett väldigt intryck på mig

— och jag upptäckte för första gången Bröderna Goncourt, d. v. s. deras romaner. De historiska arbetena, som skulle bli af oändligt mycket större betydelse för mig, läste jag först sedan jag kommit hem.

Då hände det en vacker sommarkväll, att vi flickor i pensionatet gingo en tur genom la Tour de Peilz, där tvätterskorna med hvita hucklen på hufvudet dag ut och dag in ligga och skölja kläder i Genfersjön, fram till Clarens. Det blef störtregn, och jag förkylde mig duktigt.

De närmast följande fyra dagarna satt jag instängd på mitt lilla rum i en hörnsoffa vid ett rankigt divanbord med en fantastisk järnkakelugn midt för mig, och under dessa fyra dagar skref jag hela Ett barn af vår tid eller — såsom H. Bang i sin öfversättning för »Nationaltidende» omdöpte den

— Flirtations, eller Berta Fnncke, som jag, då berättelsen året därpå utkom i bokform, kallade den.

Denna bok var ett omoget men säkert alldeles direkt utslag af de oemotståndligt starka litterära intryck och stämningar, hvilka jag under den närmast föregående tiden emottagit. Tillfälligtvis —

När vi började. 24186

utan att jag själf någonsin reflekterade däröfver — blef boken den första någorlunda genomförda s. k. »naturalistiska» kvinnoskildring, som utkom i Sverige.

Detta första utkast är — såvidt jag efter min individuella ståndpunkt nu kan bedöma det — bättre (d. v. s.

naturligare och mera ursprungligt) än både öfversättningen Flirtations, hvilken under en så egendomlig konstnärs hand som Bangs naturnödvändigt retoucherades, och »Berta Funcke», hvilken lika naturnödvändigt påverkades af den redan utgifna danska öfversättningen samt af min sträfvan att utlänja det spensliga ämnet till en någorlunda passabel roman. Men det kan mycket väl hända att jag i detta fall är partisk—jag har alltid hållit mest af mina böcker, innan de blefvo färdiga.

Under det sista året jag vistades i Stockholm, hade jag hos en familj, i hvilken vi båda umgingos, ofta träffat en ung flicka, som var fem à sex år äldre än jag själf och som ganska mycket deltog i sällskapslifvet. Hon var vacker, af en intressant och melankolisk typ, »modern» i fråga om konst och litteratur samt hade till och med den — som det då tycktes mig — oskattbara lyckan att personligen känna några konstnärer och åtminstone en dramatisk författare. Hon var romanesk, något inbillningssjuk och med en utpräglad lust att tala om sig själf, hvilket hon gjorde med betydligt större förmåga för ps3rkologisk analys än jag hittills varit van att påträffa hos mina flickbekanta. Dessutom hade hon ett par brutna förlofningar, eller åtminstone en, på sitt samvete och med mig, hvilken hon

förmodligen fann vara en högst sympatisk åhörarinna, talade hon fritt och mycket uppriktigt om de verkliga och inbillade själsstrider hon genomkämpat. Gud skall veta, att jag hörde på henne med intresse. Själf hade jag aldrig (tyvärr! tyckte jag då, det kan jag gärna ärligt tillstå) haft ringaste chance för att upplefva så spännande förvecklingar, som min nya väninna — hvilken jag för resten knappt törs kalla så, ty vi voro icke ens »du» — under våra tillfälliga promenader på tu man hand berättade mig. Hon brukade säga, att hon talade mera öppet med mig än med sina närmaste, men jag är nästan säker på, att hon var lika uppriktig gentemot de flesta af sina bekanta, ty hon tycktes under denna period af sitt lif så upptagen af sig själf och af den slutliga gestaltningen af sitt eget öde, att hon troligen ej kunde låta bli att tala därom. Vi ha aldrig senare stått i minsta förbindelse eller brefväxling med hvarandra. Om hon själf eller någon af de få, som sett oss tillsammans möjligen (hvilket knappast är troligt), efter denna beskrifning skulle gissa sig till hennes namn, ber jag henne icke taga denna korta och efter min mening sannfärdiga karaktäristik illa upp. Likaledes ber jag alla vara öfvertygade om, att allt, som möjligtvis i Berta Funcke och i Märta Ulfklo (till hvilken figur hon äfven genom sitt utseende och sitt sätt att tala och vara onekligen gifvit mig första idén) kunnat stöta, blott har sitt ursprung i min egen fantasi eller i idéassociationen med de många franska romaner jag på den tiden läste. Men om jag här utförligt skall berätta bo-

kens tillkomsthistoria är det nödvändigt för mig att på något sätt nämna henne.

I det pensionat i Vevey, i hvilket min syster och jag under skoltiden vistades, bodde äfven en skolkamrat till oss, en ung, knappt vuxen ryska af rätt förnäm, gammal familj. Hon led i högsta grad af bleksot och plågade samtidigt sig själf med det värsta, mest genomförda korsettsystem jag någonsin sett — »pour avoir une taille fine», som hon själf öppet tillstod — »parce quil ny a rien au monde que les officiels russes aimcnt mieux». Medan jag satt där uppe på hörnrummet och skref, assimilerade sig omärkligt denna figur, hvilken jag ju dagligen hade för ögonen, med min Stockholmsflicka, och af detta konglomerat uppstod den ursprungliga modellen till »Berta Funcke». Formen tillägnade jag mig — jag var ju redan tämligen van att skrifva — så godt jag kunde från Goncourts analytiska romaner och från en bok, som stod mig ännu närmare, och som jag just då studerat på det noggrannaste, nämligen Bangs Fœdra.

Flickorna brukade komma in och fråga, hur det gick med det »odödliga verket». Jag svarade dem lika skämtsamt som de frågade, men — min vana trogen — meddelade jag mig med ingen angående mitt arbete. När jag slutat det, var jag emellertid fast besluten att söka få veta hvad någon, »som förstode sig på det», sade om min novell.

Då jag lämnade Vevey uppehöll jag mig på hemresan en dags tid i Köpenhamn. Jag sökte först d:r Georg Brandes, hvilken man sade

mig vara bortrest, och gick därpå upp med manuskriptet till Herman Bang, hvars kritiska studier jag läst i Lund.

Med den älskvärda tjänstaktighet, som är Bang egen, mottog han mig, lofvade läsa arbetet vid tillfälle (det var högst ordentligt afskrifvet i en stor högröd stilbok, och jag tror, att Bang efter att ha öfversatt det presentade manuskriptet, som han bad mig om, till en af sina vänner, som samlade på dylikt) samt erbjöd sig att sända mig sin mening skriftligt. Jag behöfver icke säga med hvilken spänning jag sedan hemma på landet afvaktade hans utlåtande, hvilket lät ungefär så här:

»Jeg finder, at De har usædvanlige novellistiske Anlæg, og beder Dem om Tilladelse at oversætte Deres Debutarbejde for 'Nationaltidendes' Liiera-tartidende, som jeg har den Ære att redigere».

Detta är i all korthet mitt förstlingsarbetes egentliga tillkomsthistoria. När jag nu genomläser hvad jag här skrifvit, irriterar det mig att jag varit tvungen att så ofta säga »jag», men då det är första gången jag på tryck direkt talar om mig själf har jag ännu ej förvärfvat någon vana att undvika detta förargliga pronomen. Hurudan boken vid det slutliga utgifvandet på svenska blef, kan jag som förf. naturligtvis ej fullt bedöma. Eller rättare sagdt: det kan jag nog, men det höfves mig icke. Om emottagandet i pressen och af publiken vill jag heller icke vidare orda, ehuru det fick det allra största inflytande på min andliga utveckling under de närmast följande åren och äfven — tror jag — på min ka-190

raktär. Jag tviflar inte på, att dylika, i de högsta samfundsmakters namn gentemot tjugoåriga nybörjare företagna, små kväfnings- och korsfästelseprocesser kunna vara ytterst uppbyggliga såväl för pressens assisterande offerpräster som för den alltid blodtörstiga publiken, men för delinkventen själf är nöjet begripligtvis rätt blandadt, och man har heller icke riktigt lätt för att genast förstå den högsinnade välvilja, som säges diktera alla sådana åtgöranden. Mina hedervärda och utan tvifvel högst samvetsgranna recensenter, förtviflade öfver att se det grundmurade svenska hemmet falla i spillror under en skolflickas svaga och nyckfulla hand, visste icke bättre råd än att angripa mig — som ingen kände!

— personligen, och glömde i sin förskräckelse totalt, att arbetets fel kanske dock närmast bort sökas i »u/7 elefant de godt et nn vice décole naturalisten, som deras kloke kollega Sainte-Beuve i liknande fall brukade göra.

Den stackars fröken Berta Funcke fick snart en liten, mycket trotsig syster, som hette Märta och hvilken hade en rätt celeber gudmor, vid namn Chérie d'Haudancourt. Denna gång blef min hjältinna icke blott dömd och hudflängd — hon blef brännmärkt, parterad och kastad för hundarna. Sedan företog jag ännu ett experiment i »naturalistisk» stil, men då var jag redan icke längre själf särdeles upptagen af saken. Jag intresserade mig redan icke stort mera för dessa främmande flickor

— »objektivt» skildrade som lösen då var — hvilka ju på det stora och hela icke egentligen angingoMIN FÖRSTA BOK.

mig. Och under hela tiden medan jag skref »Alice Brandt», gjorde jag — med samma afskyvärda, gräsgröna bläck, hvilket på den tiden var det enda man kunde få i handelsboden vid stationen — oförtrutet anteckningar till det 18:de århundradets historia. Utan att försumma mina kära fransmän grep jag åter till mina så länge förbisedda engelska författare, jag läste för första gången Taines Histoire de la litté-ratare Anglaise, och i den ostörda ensamheten hemma i Göinge började jag ändtligen kunna smälta de föregående årens många skilda intryck och utveckla mig någorlunda självständigt. Men allt detta hör ju egentligen inte hit och kan ej intressera någon. Den nästan oöfvervinneliga motvilja mot tidningar i all allmänhet och mot den s. k. »publiken > — också i all allmänhet —, hvilken min första bekantskap med dessa hedervärda institutioner väckt hos mig, växte emellertid under årens lopp till en sådan höjd, att jag — om jag hade kunnat låta bli att fuska med bläck och penna — sannerligen aldrig skulle skrifvit en rad mera. Men naturligtvis kunde jag inte låta bli. De, som skrifvit romaner

vid sju års ålder ute på rama bondlandet utan att någonsin ha sett ett manuskript eller en författare, ha sjukdomen i blodet — hos dem är den obotlig, och de kunna hvar dag vänta svåra återfall. Jag hade varit gift i flera år och hade den rikligaste användning för min tid på andra håll, men plötsligt — en vacker dag — »me voilà mordue du besoin de parler de Bonaparte!» Men jag skref »En Roman om Förste Konsuln» under protest och un-

der ett högtidligt löfte till mig själf att aldrig någonsin ha något med förläggare, publik och press att göra. Först då min man upprepade gånger bad mig att på egen bekostnad få trycka boken — som jag skänkt honom till »familjearkivet» — och gaf mig sitt hedersord på, att ingen, som finge med saken att göra, skulle röja mig, gaf jag motvilligt efter. Det var mig på det högsta emot, att anonymiteten — genom en gissning på måfå af en svensk tidning — röjdes, och under flera dagar tvang jag de två ärligaste och mest samvetsgranna människor i världen: min kusin d:r John Kruse och min ofvan omtalade syster — att förneka ryktets sanning. Till slut gjorde de, liksom hela min närmare bekantskapskrets, uppror emot mig och jag blef tvungen att ge tappt. Men jag har alltid varit ledsen däråt. Och ehuru jag, när jag skrifver en ny bok, alltid tröstar mig med att jag ju inte behöfver utgifva den, om jag inte vill, så vet jag dock hela tiden innerst inne i mig själf, att det skall bli slutet. Ty nu vet jag, att en bok, som icke blir tryckt, den blir heller aldrig färdig. Den ligger och tynger på hjärnan, plågar en, eggar en, suger som en parasit lif ur ens eget lif och hämmar det. Man måste göra sig af med det fullbordade manuskriptet — oåterkalleligen — om man vill ha fred. Och sedan? — Ja, sedan är det »en bok» — ett ting, som egentligen icke längre är mitt utan äges och diskuteras af tusentals människor. En bok får lefva sitt eget lif och kämpa sin egen kamp. Så mycket historia har jag läst, att jag vet, att om boken duger, så kunna

inga tidningsartiklar i världen slå ihjäl den, och duger den inte — ja, så finns det heller inga spaltinitialer nog mäktiga att kunna hindra den från att efter några få års förlopp vara så glömd som en sten i sjön. Denna orubbliga öfvertygelse gör, att jag alltid med stort sinneslugn motser den s. k. »kritiken» — hvilken icke må förblandas med litteraturhistorien och mera angår förläggaren än egentligen författaren. Jag kan också med stolthet häfda, att jag aldrig någonsin gjort ens ringaste försök att influera på någon kritiker — hur högt jag annars må akta honom. Och efter min mening är väl detta i verkligheten det största aktningsbevis jag kan ge honom! — För resten är jag, sanningen alt säga, medan den ena boken recenseras, vanligen så djupt inne i en ny, att jag redan inte bryr mig så fasligt mycket om den gamla. Kan den inte stå för sig själf, så får den falla. Den gjorde mig glädje, så länge jag skref den, och om det finnes människor, hvilka se lifvet och världen ungefär på samma sätt som jag, så ha de kanske någon gång glädje af att läsa den. Hvad i all världen kan jag egentligen begära mera?

Mathilda Malling.

25EN SPARF i TRANEDANS.

JAG har att välja bland förhistorierna för någon af mina första böcker. Jag kunde ta den, som, tillkommen under en ljus och lycklig sommarmånad, bar prägeln däraf med sig, ehuru dess fabel var vemodig nog, och med sin harmoni vann mig en alldeles oväntad popularitet, »En gammal historia». Men att lägga ut den lilla romanens innehåll och de stämningar och svagt doftande potpourri-blad, som på en nyck togo gestalt och nytt lif i den, skulle icke ge mer, än hvad hvar och en kan läsa sig till, ifall man ännu läser boken. Jag vänder mig i stället mot en, som just ingen alls har läst, den första jag gaf ut, en samling dikter. Icke därför att det är mycket alt säga om den heller, men emedan den ändå gömmer på flere år af den förberedelsetid, som, kanske oftast upprörd nog i sin obemärkthet, ligger bakom alla författares framträdande inför allmänheten.

Det vore betydelsefullt nog all kunna finna ut, hvad det är som bragt oss, bättre eller sämre diktare, in på vår bana. Fantasigåfvan och behofvet att begagna den finns väl hos alla människor, idealiseringslusten äfven så, ty den sammanhänger med hoppet och förskönar äfven det torftigaste och gråaste stoff i allas minnen. Men hos det

stora flertalet nå de ingen vidare medveten utveckling. I sina fantasibilder tro de sig syssla med idel verkligheter, och kanske gömmer månget lefnadslopp, riktadt endast på handgripliga fakta, lika mycket af dröm, chimärer och längtan som den mest ovärldslige poets. Utan fantasi handlas icke, ty motivet verkar ej direkt på viljan annat än i de primitivaste lifsyttringar, endast genom fantasien angå vi människor hvarann, och angår världen oss. Men om det icke är säregen inbillningskraft framför andras som skapar poeter, så är det uteslängningen från handling som lösgör denna kraft och låter den verka för sig själf, och ju mer kompliceradt lifvet blir, desto flera få begär efter ett större synfält och bättre öfver-skådlighet, än deras platser bjuda dem, och ta sin fristad i dikten, gammal och ny. De flesta, men visst icke alltid de minsta begåfningarna, göra det blott som emottagare och nöja sig att ge lif åt andras ord — alla börja på det viset.

Beträffande mig själf minns jag mycket väl, hur det fantastiska väfde sig in i mina tidigaste intryck i de underligaste idéförbindelser — ju lägre ljuset står, desto större och sällsammare bli skuggorna — och skapade om dem, så att det nu är mig svårt

att finna ut kärnan af verklighet. Och genast jag lärde mig läsa, blef böckernas värld för mig den viktigaste. Jag slukade allt hvad jag kom öfver, och i synnerhet om det var vers, var mig ingenting osmältbart — jag erinrar mig, att jag vid sex års ålder kände mycket djupt för Wilhelm von Brauns salfvelsefulla gammal-syndare-lyrik och fick ögonen fuktade af hans klagan att ha förlorat sin barnarenhet, ehuru det var mig obekant, hur han burit sig åt för att göra det. »Frithiofs Saga» var min förtjusning, i synnerhet den något sentimentala »Återkomsten», och jag kan ännu höra mig deklamera om »lögnen i kvinnoskepnad», utan att jag för resten utsträckte denna bittra syn till lifvet omkring mig. Men den grekiska mytologien, som jag gjorde bekantskap med i »Nösselt», blef det egentliga hemmet för min fantasi. Där fanns konturteckningar af antik skulptur och gemmer, där fanns långa ramsor ur Homeros och Ovidius, alltihop bet sig fast. När jag året efteråt började skolan, blef jag förtjust i en kamrat, därför att hans starka och bredaxlade kroppsbyggnad påminte mig om den farnesiske Herkules. Jag närmade mig honom, beredd att lägga armen om hans hals, och förtrodde honom orsaken till min sympati. Men det var en praktisk och manlig natur, och i vårdslöst förakt för mitt prat kastade han mig med hufvudet mot en kullersten, hvilket dels bibragte mig motvilja mot honom och hans prototyp, dels en misstanke, att man kanske borde behålla sin fantasivärld för sig själf, dels slutligen en stor kula i pannan. De båda

sista resultaten voro dock öfvergående, ehuru olika snabbt.

De långa hexametrarna i boken, för resten knaggliga nog, efter hvad jag sedan sett, förstod jag icke att formellt njuta af, men rimmad vers tog mig på ett helt annat sätt. Jag minns ännu, hur jag vid slutet af »Sven Dufva» måste gå ut ensam i ett stort och tämligen kallt rum — det var på våren, och aftonrodnaden sken in — för att gråta de ljufva tårar, som tragisk skönhet ger. Hektors så mycket sorgligare öde tillät mig däremot att manligt behärska min känsla, emedan det var på orimmad vers. Men ger man sig in i barndomsminnen tar det aldrig något slut, och de intressera vanligen endast berättaren själf. Jag vill därför göra ett hopp från sexårsåldern öfver hela skoltiden, från mitt första tydliga intryck af, att diktens värld öppnades för mig, till den tidpunkt, då jag först fick tanken att själf stiga öfver tröskeln in i den.

Jag var sjutton år, och det var vår, april tänker jag, med mycket vacker, skiftande luft och lätt solsken. Vid den åldern är man ju gärna melankolisk i ensamheten, ifall man öfver hufvud har fröet till vemod hos sig, och mera ju ljusare och vackrare det är omkring en. Jag var så också den söndagsförmiddagen, där jag stod och stirrade ut genom fönstret på en bergshöjd med då ännu ett par väderkvarnar kvar och blå himmel bakom och knoppande träd och rinnande vårflöden utefter stenen.

Hvad jag rufvade och tänkte på, vet jag icke

och visste det väl icke heller då. Att världen var vacker att se på, men svår nog att lefva i på ett sätt, som tillfredsställde ens kraf, att framtiden var oviss, men all slags sorg och fulhet viss för alla. Framför allt pinan att icke känna mitt eget väsen, opröfvadt af all handling som det var, och skyggheten för att det också skulle desillusionera en gång med allt det andra. Kort sagdt, hela gossålderns förtidiga och skrämmande, men egentligen så djupa och sanna känsla af lifvets tyngd och allvar. Detta i ytterst osäkra och glidande drag, knappast mera bestämda än skuggorna efter de tunna och höga molnen i rymden.

Som jag stod där, var detta med ens något som fyllde mig med den lättaste och luftigaste glädje, i och med att jag greps af medvetandet, att det var innehållet i en dikt, hvars rytm klang för mig, att jag skulle skrifva den dikten och var poet, också jag.

Hvad som nyss varit min fattigdom, ovisshetens pina, längtandets vemod, det blef nu min rikedom, ty det var stoffet för denna och andra mycket vackrare dikter i sinom tid. Hurudant stoffet var, och hvad lifvet skulle bringa mig, det var en bisak, och ingenting annat betydde något, än hur det skulle formas till skönhet och hos andra väcka genklang af mitt eget känslolif.

Hvarför jag slösar så många ord på denna föga märkliga omständighet, är emedan jag tror, att den är typisk för uppvaknandet af en diktarlängtan. Händelserna därvid kunna vara rikare och bestämdare, den väckande stolen kan komma dramatiskt

genom en förälskelse, en sorg eller något annat, men det inre förloppet torde oftast vara detsamma. Man upptäcker på en gång sig själf och världen och motsatsen emellan dem, man känner alt de på något sätt måste förlikas, om icke i lif så i tanke. Utan tryck springer ingen källa fram.

I alla händelser var det mitt fall, och ingen har någonsin varit lyckligare än jag hela den vårdagen med min ofödda dikt fladdrande omkring mig, och jag vet icke hur vida och glimmande utsikter under oss båda.

Jag hade ingen brådska att skrifva ned poemet, och när jag gjorde så, fann jag, att det var vackrare förut. Färdigt blef det heller icke. Men hvad gjorde det, och hvad betydde dessa rader? Det viktiga var ju, att jag var poet, att jag kände det och visste det och hade hela lifvet för mig att göra bättre verser. De nu berörda äro för länge sedan brända, och det jag minns af dem är trots ofullkomligheten för godt att dra på munnen åt. De uttryckte på ett tämligen dunkelt, natursymboliskt sätt min pante-istiska känsla att vara en del i allheten, mitt vemod och min misströstan, men, som sagdt, alltihop icke längre sorgligt alls bara därför, att det trampade, ehuru tungt nog, på trochéer.

Dagen därpå stod prosan färdig att gripa mig i ovanligt tråkig gestalt. Jag hade bestämt min lefnadsbana redan se'n ett år, tanklöst, som det oftast sker, och var nu studerande vid Tekniska Högskolan. Yrket var ju nyttigt och bra, läroverket också för sitt ändamål, men icke hade en nyfödd

poet där att göra, och inte hade han roligt. Kamratlifvet kan för denna ålder betyda oändligt mycket, det är en förberedelse i smått för lifvets konst, det ger vänner och icke blott bekantskaper, och för en som skrifver vers ger det en ovärderlig rapport med publiken och tvingar honom att tala begripligt språk — allt om han får en krets som något så när passar honom. För mig brast allt detta, ty hvad jag fann omkring mig, var hyggliga gossar, till större delen mycket äldre än jag, som sträfvade att lära sig sin specialitet och för resten icke ödde ord eller tankar på annat och hade sina enkla nöjen kring punschbuteljen. Den ende jag fäste mig vid, en lifskraftig, begåfvad och vacker natur, dog genom en olyckshändelse, som kastade en mycket mörk skugga öfver min redan förut tämligen hotade ungdomsglädje. Jag isolerade mig naturligtvis mer och mer och behöll mitt väsen för mig. Det yrke, jag valt, måste jag fortsätta, efter jag ju förstod, att jag icke kunde etablera mig som poet och lefva på det med detsamma. Att sköta det tillräckligt och ändå lägga ned min egentliga kraft i litteraturen föreföll mig som något mycket enkelt, ty man tilltror sig så mycket vid de åren, och en hel del hinner man verkligen också med.

Jag läste framför allt engelsk vers med en uthållighet, som nu förvånar mig. Redan ett par år tidigare hade jag börjat därmed, men då mera som sysselsättning för fantasi och känsla, nu kom lärolystnaden till och behofvet att fånga personligheten bakom och söka det uppfostrande sällskap, som lif-1888

vet tämligen envist nekade mig. Någon bestämd lifsåskådning och filosofi att knyta fast vid eller estetik att ordna intrycken efter fann jag icke där, det är icke engelsmännens starka sida, men kraftig kost för fantasien och energisk formningsförmåga. Den senare kunde ha verkat nedslående nog på en nybegynnare, som själf förmådde så litet, men ungdomen har i slika fall en viss förnöjsamhet, som sedan försvinner, den kan glädja sig åt grönskan hos hjärtbladen, lika enfaldigt ovala och små hos alla växter, hur olika de än sedan må blifva. Och när jag vintern efteråt började skrifva i sträck, mest en dikt hvar kväll, var själfva nöjet i produktionen så öfverväldigande, att det gaf glans äfven åt resultatet. Men det mörknade emellertid omkring mig, ungdomens kris tedde sig att bli mycket långvarig och därigenom svårare än vanligt.

Det var motsatsen mellan ett uppdrifvet fantasilif, mer och mer vant att äta på gulltallrik gudarnes kost, och hvardagen som bjöd på allt torrare ben. Det var också utvecklingens särskilda kynne, som inverkade äfven på mig i min ensamhet.

Det var åttiotalet, realismens period.

Där hade jag i en stark tidsströmning reaktionen mot just det litet vekliga och skygga, världsfrämmande lif som jag förde. I alla tider ha de tänkande vuxit upp med idealer och drömmar och haft sin strid att genomgå, när de märkt, hur olika världen var mot den bild, de format af den. Den har varit mer eller mindre genomgripande, lättare eller svårare, kanske mest beroende på, hur stor

plats och betydelse man tillmätte sitt personliga lif, och hur mycket af människovärlden och naturens helhet man lät spela in däri. I våra små förhållanden kunde det privata lugnet nås jämförelsevis lätt på en tid, då man slog sig till ro inom den klass, där förhållandena ställde en, utan att se mycket uppåt eller nedåt, och en färdig religiös tro hvälfde sig lika öfver allas hufvud. Nu hade miss-stämningen från världshändelsers förfelade skörd, bitterheten från ett sekels brustna illusioner bredt sig äfven till oss. Men som människosläktet är starkt och som helhet aldrig riktigt misströstar, var det nu den sociala kampen och dess hopp, som efterträdt den politiska. I skönlitteraturen, vanligen ett steg eller två efter tanken, var det likväl mest den bittra tonen som ljöd, och nu var det den som klang för oss, tillika med två eller tre stridiga världsförklaringsförsök, evolutionismen, pessimismen och panteismen. De unga skilde oftast icke mycket på dem; tillsammans bildade de detta disparata »det nya», det man icke fått lära utan upptäckte på egen hand, det som var sant, medan allt annat var lögn.

Där hade man fullt upp att göra för sin dag, helst då man icke hade någon vidare begåfning för filosofiskt och kritiskt tänkande och föga krafter och talang för social handling, som väl var fallet med de flesta. Det hela var oundvikligt och godt att det kom, i sin kärna var det också godt, och se vi bara på skönlitteraturen, behöfde den hos oss väl sin förnyelse och mycket mer än den fick.

Men en bekymmersam och trist tid var det alt vara helt ung och helt ensam i.

Det blef missnöjets tid; hos oss sammanföll den ju också med reaktionens seger på alla yttre maktområden; politiskt klent begåfvade och föga uppöfvade som vi voro, kunde vi icke vinna nog stor revanche ens i ord mot egoismens och idélöshetens triumf, vi hade att se medelmåttan växa sig tjockare och dumheten dummare. Ty när de ideellt väckta slungade från sig idealitetens missbrukade namn, förlorade de andra hvarje skamkänsla och

hvarje hänsyn till begreppet.

I egentligt estetiskt afseende var det också, trots en del upprorisk liflighet, slummerns tid. Man målade husen dygråa och satte nästan svarta gardiner för fönstren och visset skräp i hörnen innanför. På sommarnöjena grälade familjernas tvenne läger med hvarandra framför rödbruna växtgrupper utan blommor. Kanske var man därför icke mindre glad då än nu, men högtidskänsla var det ondt om, och den hvardag, som ju alltid fyller sex af veckans dagar, adlade man knappt till skönhet i uppfattningen.

Skall jag nu vända mig till mig själf, så är bara det att säga, att jag genom trycksvärtan lefde med i allt detta, disputerade som alla andra, härmades och kände min vanmakt, flydde in i min poesi och otillfredsställd ut igen, och ensam med solnedgångarna öfver Mälaren under mig skref mina dikter för att förströ mig för stunden och lära mig för framtiden.

Jag skref icke bara lyrik och solnedgångar — aldrig återser man i förbigående sagdt de senare som i de åren — jag började redan då känna mig fram på det område som skulle bli mitt egentliga, berättelsen, då ännu affattad på vers. Naturligtvis också idédikter — jag minns en, som kanske är bevarad ännu — om Kristi nedstigande i Hades, där han enligt min version blef kvar, söfd af vallmodoften och förtrollad af förintelsens lockelse. Den senare stod för mig, det är också typiskt för verklighetsfrämmande och ideell ungdom som något obeskrifligt ljuft och stort och icke alls skrämmande. Förintelsen nådde då också det mesta jag skref, ehuru jag visst icke var konsekvent nog att låta det ske med detsamma. Men när jag letar ovilligt i mina lådor bland gulnade lappar från denna tid, finner jag följande rim, nedklottrade a propos ett par år efteråt:

Jag hor bränt mina äldsta dikter i kvälln.
De suckade tungt, där de lågo på hällu.
När elden tog dem och krympte dem hop,
Som snyftningar ljöd det, som döende rop.
Det var mina tunga, ljufva år,
Det var hjärtats första längtan och sår,
Det var dagar af vemod, timmar af fröjd. —
Nu sitter jag vek öfver askan böjd
Och känner, hur tiden rinner
Som vatten ur mina händer,
Och känner, hur lifvet brinner
Och slickar glesnade bränder.
De tunga år, de ljufva år,
Som spöken de skrida i minnet.
Allt mattare skymtar jag lämnade spår
— Nu går det mig nästan till sinnet!

Det var efteråt, de kunde te sig så, och så ser jag dem också nu, när jag icke låter blicken tränga in. Gentemot våra egna minnen spela vi alla samma bedrägeri, som Potemkin enligt sagan satte i scen med Katarina. Vi föra med oss på vår resa en fond med vackra blåa lointäner, den passa vi samman med nuet, så pass det går, och där vi dammiga trampa öfver stäppen är det vår hvila och tröst att det ändå var en så vacker väg vi farit dit. För många

är också framtiden en sådan målad väf, men den rycker bara undan, den följer icke, och alltid är där något af oro och fara. Det förflutna blir bättre som vin, ju mera tiden går.

I verkligheten voro dessa år mörka nog, och mörkare blefvo de. Ty när jag trädde ut i det praktiska lifvet, var ingen mindre förberedd att nappas med det än jag, ingen såg med mindre illusion på det, ty den färdigheten hade man då både på allvar och lek vant sig vid, ingen hade också tunnare hud att ta emot pröfningarna. Mitt yrke passade mig icke, och det var en svår pina att synas som ett och vara ett annat, att arbeta tvunget och förströdt med tankarna på annat håll, att se andra, mycket mindre begåfvade, därför att de helt voro med i hvad de hade för händer, lyckas bättre än jag med min splittring. Min lifsåskådning var till ytterlighet mörk och hade ur allt det olikartade stoff, som tiden bjöd mig, sugit till sig det som minst var att lefva på. Det var en pessimism utan ljus ning, vek och sträng, som ynglingaåldern är det, lidande af hvar fläck på sig själf och andra och i206

allt seende först och främst fläckarne. När jag skref, sökte jag kämpa emot och vinna helhet, men icke lyckades det alltid bra. För resten blef det också en plåga, ty ensam som jag var, behöfde jag publik för att fortsätta med lust, men allt visades tillbaka. Jag kände förödmjukelsen, visserligen utan att böja mig för den, efter själfkänsla icke blir svagare af ensamhet, men föga upplifvad till arbetsglädje. Att jag kom öfver de tre eller fyra år som följde, är mig ännu mest en lyckträff.

Midt uti dem for jag till Amerika, hvilket förefaller att vara ungefär det dummaste jag kunde ta mig till. Om det praktiska lifvet tryckte mig här, hvad skulle det då icke göra där med sina så mycket hårdare och obevekligare former! Jag for också utan egentliga illusioner, utan afsikt att stanna där, bara i begär att dock få se något af världen, att ränna midt i gapet på utilismens odjur, hellre än att kittlas af dess svans, ta äfventyret framför vegeterandet. Skall jag vara ärlig, så var också lockelsen af bekantskapen med det stora, gråa och dystra hafvet en af de viktigaste faktorerna, som bestämde mig. Den fick jag också — under en stormig och försenad resa, midt i novemberdis, utan en solglimt på hela färden.

Vistelsen därborta blef trist nog. Mitt arbete på en jättestor fabrik, drifven som af ett urverk, tog mig elfva timmar af dagen, färden dit och hem ännu en, sömn och måltider också sina. Det återstod mig då icke mycket för mitt egentliga syfte, att arbeta på min bildning, hvars luckor kändesEN SPARF I TRANEDANS.

större ju mer jag hann fylla ut dem med styckegods, och att producera själf de stunder, då jag hade mod och lust till det. Världen var det mig ännu svårare än förut att försona mig med, och mest allt jag såg var mig djupt motbjudande. Den optimistiskt materialistiska andan blef icke mer tilltalande genom att den uppträdde som kristen. Dogmatismen i lifsåskådning, hur stark och ofördärfvad den än var, gjorde på mig mest intryck af trånghet. Den muntra råheten i publicistiskt och politiskt lif stämde mig blott till opposition. Därtill kom den kolossala arbetsmaskinens förakt för människolif — på min egen fabrik såg jag massor af okunniga emigranter, lockade af litet högre dagspenning och aldrig upplysta om risken, förgiftas af blyhvitt för att dö ungefär när de hunnit stifta familj, och andra olycksfall hörde tidvis till ordningen för dagen. Man höll en liten försupen och argsint advokat för att vara till hands och genast aftvinga de skadade erkännandet, att skulden var deras egen. Tillräckligt klart såg jag väl för att inse, att det mesta af detta icke var bara amerikanskt utan skärpt konsekvens af hela tidsriktningen, och vanligen tillämpadt i sämre humör än här, men detta giorde icke förhållandet muntrare. De ljusare sidorna, den manligt oförtrutna arbetslusten, självkänslan hos alla, den obegränsade framtidstron, såg jag väl äfven, men kunde icke känna lifligt därmed. Mig föreföll det bara som om hela världen sprang sig andan ur halsen och håll i sidan för att hinna vara med på en järnvägsolycka. Antingen det nu berodde på blindhet hos mig,208

eller att tiden då icke var så framskriden, förstod jag heller ingenting af det imponerande i arbetar-ringarnas och trusternas strider, den jättelika brottningen mellan egoism och altruism, och dess stränga och härdande uppfostran

mot nya former för egendom och arbete. För resten står dylikt oftast äfven nu för mig insvept mera i undran och tvekan än i hopp.

Nästan den enda bild, som står tydligt för mitt öga från denna tid, är kvällarna före solnedgången, utsikten från mitt fönster öfver fula bakgårdar med himlens tornade och väldiga moln i detta de våldsamma stormarnas luftstreck. De hvita och gul-skuggade massorna växlade gestalt, allt som fantasien ville det, det var mitt bästa sällskap och tidsfördrif, och det som angick mig mest af allt det skiftande och främmande.

Jag lefde nästan fullkomligt isolerad, och det gick månader utan att jag bytte en tanke med någon. En dylik hård kur behöfver icke vara onyttig, och kanske hade äfven denna sitt goda med sig. Min tröst och mitt sällskap hade jag för resten i litteraturen. Jag började läsa och beundra Carlyle och ägna dyrkan åt Goethe, och skymtade vägar ut ur trycket, som ännu icke på långt när ligga klara för mig,

Jag skref också själf på mina söndagar och kvällar, men mest bara för att andas ut och fly från verkligheten. Det blef spridda och nyckfulla ting, liksom skyarna, jag såg på, och till klarhet hjälpte de mig icke.

Så for jag hem, icke rikare på illusioner än jag kom, med hafvet litet lättare än då, efter det var maj, men ändå grått och allvarligt nog, och framtiden mycket osäker. Att jag nu måste debutera som författare, det hade jag klart för mig, ty en längre väntetid skulle beröfvat mig all luft. Mitt lifsuppehälle fick jag för resten fortfarande söka i det praktiska, som jag mer än någonsin kände mig olämplig för.

Ett år därefter fick jag ut min bok. Det var »Lyrik och fantasier», en icke mycket sägande och tämligen opraktisk titel. Det var osksså en mycket opraktisk bok.

Om en diktsamling af en tjugufyraåring skall ha någon utsikt att göra intryck på den läsande och recenserande, eller enbart recenserande världen, så bör den ha sin tyngdpunkt skarpt gifven. Den personliga egendomligheten på ett visst begränsadt område må gärna vara drifven till karikatyr, det är man icke så noga med och saknar vanligen förstånd att upptäcka, men en lätt urskiljbar fysionomi måste finnas. Detta hade jag icke alls sträfvat efter. till och med medvetet undvikit, och i polemiska dikter för min skrifbordslåda uttalat mig emot det. Så pass vid som jag var, ville jag också framträda, och i reklamsyfte gjorde jag ingenting. Jag valde det jag tyckte vara bäst af alla årens under olika förutsättningar uppvuxna skörd och lade det ena till det andra ungefär som det föll sig. Det kanske mest personliga uteslöt jag, emedan det var för tungt och mörkt och disharmoniskt, dels af skygg-

het, dels emedan det tycktes mig, att en författares dåliga humorer oftast borde vara hans privatsak.

Resultatet blef för ett ytligt betraktande, och något annat kan ju en debutant icke räkna på, alltför brokigt och förvirrande för att lämna en bestämd behållning. Det var ju också ingen helhet och klarhet på botten. En enslings kringirrande i förhållanden som icke passade honom, en gosses strid med den reella världen och flykt ur den på vägar dem andra banat. Allt var förarbeten men intet verk.

Vidare kom därtill, att jag i hela min formella behandling stod på främmande mark, och kanske hade också mitt språköra lidit af att allt för mycket uppgå i främmande tungor. I svensk vers fordrar man först och främst välljud, ibland endast det, och hvad jag sökt nå, var plastisk åskådlighet. Slutligen råkade min bok bli synlig i samma vecka som Gustaf Frödings »Guitarr och dragharmonika», den mest omedelbart vinnande af alla senare debutböcker. Som han hade allt hvad jag saknade och det mesta af hvad jag hade att bjuda, var det icke underligt, att jag blef undanskymd eller offrad vid hans fötter. Lyckligtvis var jag själf lika ifrig beundrare af honom som någon annan.

Där stod jag alltså med min opåaktade bok, lika långt kommen som när den ännu låg i mina lådor, lika ensam,

med trycket lika tungt öfver mig och framtiden lika oviss, och min stolthet, som icke var liten, tämligen hårdt blesserad. Jag hade

vändt mig bort från världen och så hade jag aldrig fått något grepp pä den, min röst angick den inte. Hvad skulle jag nu göra? — Det tog lång tid att binda samman allt det spridda och utveckla något värdefullt och färdigt ur mina ansatser, det var knappt troligt, att humöret höll ut därmed utan uppmuntran alls.

En sak hade jag dock vunnit under mitt tillsynes planlösa kringirrande i praktikens och böckernas värld. Jag var icke längre det barn som börjat, och jag hade sett en del af lifvet. Vilsen som jag ständigt känt mig, hade jag med den lifligaste sympati anat mig in i alla deras hjärtan, hvilka jag skymtat här och där som bortkomna väsen på kant med tillvaron. Jag drömde mig in i deras lif och formade ut dem för mig i små nyckfulla skisser, kärft leende och kärft känslofulla och vårdslösa nog i sin trotsigt förtrytsamma stämning, men icke utan en smula tankfull humor och här och där litet glitter af tillbakaträngd lyrik. Jag skref dem till tidsfördrif, efter jag en gång kommit in på spåret, men de tillfredsställde mig icke och jag omväxlade med flykter in i en vackrare värld, där jag andades ut friare, och som småningom tog prosans form, äfven den, och blef till »Purpur»no-vellerna.

När verklighetsskisserna blifvit till en liten bok> fick jag efter en del svårigheter ut den och blef mycket Öfverraskad att finna, att jag med den slog igenom. Jag hade, utan att söka den, funnit en något ny ton, fått en litterär fysionomi i silhuett

och gjort en smula intryck, kort sagdt, min afgörande debut var ändtligen där.

Och därmed kan berättelsen om mitt inträde i litteraturen vara slut.

Per Hallström.